

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
FİNANS ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**2001 ve 2008 KRİZLERİNİN TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Özge ARSLAN COŞKUN

1350Y75114

İstanbul, 2015

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
FİNANS ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**2001 ve 2008 KRİZLERİNİN TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Özge ARSLAN COŞKUN

1350Y75114

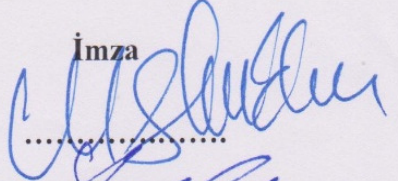
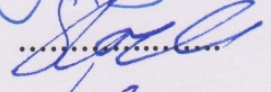
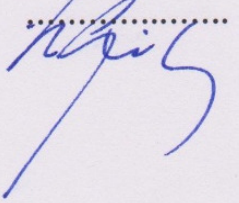
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Hasan EKEN

İstanbul, 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
FİNANS ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Özge ARSLAN ÇOŞKUN “2001-2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması ” konulu tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı – Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	:Prof.Dr. M. Hasan EKEN	
Jüri Üyesi	: Doç.Dr. Serkan ÇANKAYA	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Süleyman KALE	

Hazırlamış olduğum özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

Ülkemizde ve dünyada bugüne kadar pek çok ekonomik kriz yaşanmıştır. Bunların bir kısmının etkileri sarsıcı ve etki alanı global olurken bazıları sadece ülkelerin içsel dinamiklerinden kaynaklı meydana gelmiştir. Ülkemizde de yanlış ekonomi politikaları, finansal sistemin zemininin sağlam olmayışı ve siyasi belirsizlik ortamının etkisiyle yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri; finansal sistemin ve ekonominin çöküşüyle sonuçlanmıştır. Kriz sonrasında ekonominin lokomotif konumundaki “bankacılık sektörü” yeniden yapılandırılmış, yapılan yanlışlardan ders alınma yoluna gidilmiştir.

2008 yılında ABD’de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 Krizi’nden Türkiye ekonomisi de olumsuz etkilenmiş, ancak finans sektörü krizin üstesinden en az hasarla gelebilmiştir.

Bu tez çalışmasında; krizlerin nedenleri, türleri ve Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler incelenmiş daha sonra Türk bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi ve taşıdığı riskler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde 2001 ve 2008 krizleri ile bu krizlerin makroekonomik veriler ve bankacılık sektörü açısından etkileri karşılaştırılmış ve son bölümde anket çalışması ise araştırma sonuca ulaşmıştır.

Türkiye ekonomisi 2001 ve 2008 krizleri ile büyük kayıplar vermiş ancak bankacılık sektörü 2001 Krizi sonrası getirilen düzenlemeler neticesinde 2008 Krizi’nden sermaye yapıları ve bilançoları bakımından sağlam bir şekilde çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: 2001 Krizi, 2008 Krizi, Türk bankacılık sektörü, Bankacılık düzenlemeleri

ABSTRACT

There has been an amount of economical crises both in Turkey and in the world. While some of these crises' effects were traumatic and global, some of them stemmed from only the countries' internal dynamics. Similarly in our country, fallaciously formed economic policies, the fact that the financial system lacked a strong infrastrucute and due to November 2000 and February 2001 crises which occurred because of the politically ambiguous environment, ended up with the collapse of the financial system and economy. Aftermath the crises, lessons have been learned and “banking sector”, situated as the engine of the economy, has been re-structred.

Turkey has also been negatively effected from the 2008 Crisis, which has started in the USA and impacted whole world, but its finance sector overcame the crisis with minimum damage.

In this thesis, the causes and types of the crises occurred in Turkey have been analysed. Then the historical development of the Turkish banking system and the risks it carries have been deliberated. In the third part, 2001 and 2008 crises and their impacts have been compared in terms of macroeconomic data and banking sector. In the last section the research has been resulted with the survey study.

Turkish economy has given important losses in 2001 and 2008 crises, however, due to the new regulations brought aftermath of the 2001 crisis, it has come out vigorous from the 2008 crisis in terms of capital structures and balances.

Keywords: 2001 Crisis, 2008 Crisis, Turkish banking sector, Banking regulations

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. KRİZ KAVRAMI ve TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER	
1.1. KRİZ TANIMI	3
1.2. KRİZ NEDENLERİ	4
1.2.1. Aşırı Borçlanma	5
1.2.2. Uluslar arası Sermaye Hareketleri	5
1.2.3. Enflasyon Etkisi	6
1.2.4. Döviz Kuru Politikası	7
1.3. KRİZ TÜRLERİ.....	7
1.3.1. Finansal Krizler.....	9
1.3.1.1. Para Krizi	10
1.3.1.2. Bankacılık Krizi	13
1.3.1.3. Dış Borç Krizi	14
1.3.1.4. Sistemik Kriz	14
1.3.2. Reel Sektör Krizleri	15

1.4. TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN TARİHÇESİ	16
1.4.1. 1929 Krizi	16
1.4.2. 1946 Krizi	19
1.4.3. 1954 Krizi	20
1.4.4. 1958 Krizi	21
1.4.5. 1974 Krizi	22
1.4.6 1978 – 1980 Krizi	23
1.4.7. 1990 Krizi	24
1.4.8. 1994 Krizi	24
1.4.9 2001 Krizi	26
1.4.9.1.1994 Meksika Krizi.....	27
1.4.9.2.1997 Asya Krizi	27
1.4.9.3.1998 Rusya Krizi	28
1.4.9.4.1999 Brezilya Krizi.....	28
1.4.9.5.2001 Arjantin Krizi	29
1.4.9.6.Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi	29
1.4.10.2008 Krizi.....	32

2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	37
2.1.1. Osmanlı Dönemi	37
2.1.2. Cumhuriyetin Kuruluşu – Ulusal Bankalar Dönemi (1923 – 1932).....	38
2.1.3. Devletçilik Dönemi (1933 - 1944).....	39
2.1.4. Liberal Dönem (1945 – 1959).....	40
2.1.5. Planlı Dönem (1960 – 1980).....	41
2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981 – 2001).....	42
2.1.7. 2001 ve Sonrası.....	44
2.2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TAŞIDIĞI RİSKLER.....	48
2.2.1. Likidite Riski	49

2.2.2. Kredi Riski	50
2.2.3. Operasyonel Risk	51
2.2.4. Faiz Oranı Riski	52
2.2.5. Döviz Kuru Riski	53
2.2.6. Piyasa Riski.....	53
3. 2001 ve 2008 KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	
3.1. 2001 ve 2008 KRİZİ.....	54
3.1.1. 1999 Yılı	54
3.1.2. 2000 Yılı	55
3.1.3. 2001 Yılı	58
3.1.4. Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması.....	59
3.1.4.1. Yapısal Sorunlar.....	59
3.1.4.2. Yasal Düzenlemeler	60
3.1.4.3. TCMB Stratejileri	61
3.1.4.4. Yeniden Yapılandırma Çalışmaları.....	62
3.1.4.4.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	62
3.1.4.4.2. TMSF'ye Devredilen Bankaların Çözümüne Kavuşturulması.....	63
3.1.4.4.3. Özel Bankaların Sağlıklı Yapıya Kavuşturulması.....	65
3.1.4.4.4. Gözetim ve Denetim Faaliyetlerinin Etkin Hale Getirilmesi	65
3.1.4.4.5. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu.....	66
3.1.4.4.6. Finansal Piyasaların Altyapısının Güçlendirilmesi	67
3.1.5. 2008 Yılı	68
3.1.6. 2009 Yılı	71
3.2. 2001 ve 2008 KRİZLERİNİN MAKRO EKONOMİK VERİLER YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI	72
3.2.1. Enflasyon	72

3.2.2 İşsizlik.....	74
3.2.3. Döviz Kuru.....	75
3.2.4. Dış Ticaret Açığı.....	77
3.2.5. Büyüme	79
3.3. 2001 ve 2008 KRİZLERİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	80
3.3.1. Banka - Şube - Personel Sayısı Açısından Karşılaştırılması	80
3.3.2. Bilanço Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması.....	83
3.3.3. Kredi Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması	84
3.3.4. Takipteki Kredilerin Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması	85
3.3.5. Mevduat Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması	87
3.3.6. Özkaynakların Karşılaştırılması.....	88
3.3.7. Bankacılık Sektörü Karlılığı Açısından Karşılaştırılması.....	89
4. 2001 ve 2008 KRİZLERİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ANKET ÇALIŞMASI	
4.1. ANKET ÇALIŞMASININ AMACI VE ÖNEMİ.....	91
4.2. ANKET ÇALIŞMASININ KAPSAMI, KISITLARI VE YÖNTEMİ	92
4.3. ANKET VERİLERİNİN ANALİZİ VE BULGULAR.....	93
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	108
KAYNAKÇA.....	111

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. IMF’den Türkiye’ye Sağlanan Krediler (1962-1973).....	22
Tablo 2. 2008 Krizi’nde Dünya Borsaları ve İMKB.....	36
Tablo 3. 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye’deki Banka ve Şube Sayıları.....	42
Tablo 4. TMSF’ye İntikal Eden Bankalar.....	47
Tablo 5. Anket Katılımcılarının Demografik Özellikleri.....	93
Tablo 6. Krizden Etkilenme Düzeyleri	95
Tablo 7. Kriz Döneminde Personelin İşten Çıkarılması	96
Tablo 8. Bankacılık Sektörünün Krizlerde Diğer Sektörlere Oranla Etkilenme Düzeyi.....	97
Tablo 9. Özkaynak Yapısındaki Bozulma Oranı	98
Tablo 10. Mevduat Büyüklüğünde Düşüş Yaşanıp Yaşanmadığı.....	99
Tablo 11. Kredi Büyüklüğünde Düşüş Yaşanıp Yaşanmadığı.....	100
Tablo 12. Takibe Düşen Kredilerde Artış Yaşanıp Yaşanmadığı.....	101
Tablo 13. Düzenleme ve Denetlemelerin Değerlendirilmesi.....	102
Tablo 14. Düzenleme / Denetlemelerin 2008 Krizi’ne Etkisi	102
Tablo 15. Müşterilerin Bankacılık Sektörüne Duydukları Güven Düzeyi.....	103
Tablo 16. Bankacılık Sektörünün 2001 ve 2008 Krizlerinden Etkilenme Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	105
Tablo 17. Mevduat Sigortası Tutarının Değerlendirilmesi	106
Tablo 18. Bankacılık Sektörünün Olası Krizlerden Etkilenme Düzeyi	107

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Finansal Kriz Çeşitleri	8
Şekil 2. İç Borç Faizi ve Enflasyondaki Değişimler (1988-1996)	25
Şekil 3. Bankacılıkta Başlıca Risk Çeşitleri.....	48
Şekil 4. Yeniden Yapılandırma Programı Şeması.....	60
Şekil 5. TMSF'ye Devredilen Bankalarla İlgili Süreç	64
Şekil 6. 2000-2010 Yılları Arası Enflasyon Oranı	73
Şekil 7. 1999-2009 Yılları Arasında İşsizlik Oranı.....	75
Şekil 8. 1999-2009 Yılları Arasında Ortalama Dolar Kuru	76
Şekil 9. 1999-2009 Yılları Arasında Dış Ticaret Açığı.....	77
Şekil 10. 1999-2009 Yılları Arasındaki Büyüme Oranları	79
Şekil 11. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Banka Sayısı	80
Şekil 12. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Şube Sayısı	81
Şekil 13. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Personel Sayısı	82
Şekil 14. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Bilanço Büyüklikleri	83
Şekil 15. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Kredi Büyüklikleri.	84
Şekil 16. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Takipteki Kredilerinin Büyüklikleri	85
Şekil 17. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Mevduat Büyüklikleri	87
Şekil 18. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Özkaynak Büyüklikleri	88
Şekil 19. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Karlılıkları	89

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- BDDK** : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- BKM** : Bankalararası Kart Merkezi
- BYKP** : Beş Yıllık Kalkınma Planı
- Çev.** : Çeviren
- DİBS** : Devlet İç Borçlanma Senetleri
- Ed.** : Editör
- FED** : Federal Reserve Bank (Amerika Merkez Bankası)
- GEGP** : Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
- GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- IMF** : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
- İMKB** : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- KİT** : Kamu İktisadi Teşebbüsü
- KKB** : Kredi Kayıt Bürosu
- KOBİ** : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- MKK** : Merkezi Kayıt Kuruluşu
- OPEC** : Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
- SPK** : Sermaye Piyasası Kurulu
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBB** : Türkiye Bankalar Birliği
- TCMB** : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
- TL** : Türk Lirası
- TMSF** : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
- USD** : United States Dollar (Amerikan Doları)
- YYP** : Yeniden Yapılandırma Programı

GİRİŞ

Ekonomik krizler dünyada pek çok ülkenin zaman zaman kendi başlarına, zaman zaman ise bir arada karşılaştıkları bir durum olmuştur. Küreselleşmenin etkisiyle bir ülkede başlayan kriz, ekonomik ilişkilerin olduğu diğer ülkelere hızlı bir şekilde sıçrayabilmektedir.

Ülkemiz Büyük Buhran, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Petrol Krizleri ve Mortgage Krizi gibi neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan krizlerden olumsuz etkilenmiş, ağır kayıplar yaşamıştır. Ancak ülkemizde yaşanan krizlerin tümü dışsal kaynaklı olmayıp, 1994 ve 2001 Krizi gibi kendi coğrafyamıza özgü nedenlerle de ortaya çıkan krizlerden ekonomimiz sarsılmıştır.

Ülkemiz için ekonominin lokomotifi konumundaki bankacılık sektörü, finansal krizlerde yara almış; 2001 Krizi'nde ise çökme noktasına gelmiştir. Devlet, sektöre yeniden işlerlik kazandırıp sağlıklı ve etkin bir bankacılık sistemi inşa edebilmek adına biz dizi önlem almıştır. Finansal sistemin yanı sıra reel sektörün de ağır hasarlar aldığı 2001 Krizi sonrasında gerek makroekonomik programlar gerekse bankacılık sektörüne özel düzenleyici ve denetleyici bir yapılanma süreci başlamıştır.

Bu sürecin ve düzenlemelerin işlerliğinin anlaşılabilmesi için 2001 Krizi'nden sonra yaşanan ilk kriz olan 2008 Krizi'nin ve 2008 Krizi esnasında Türk bankacılık sisteminin analiz edilmesi gerekmektedir. Hazırlanan tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır ve amacı 2001 Krizi sonrası bankacılık sektöründe yaşanan dönüşüm sürecinin başarısının, 2008 Krizi'ndeki verilerle sorgulanmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde kriz kavramı, krizin nedenleri, kriz türleri tanımlanmış; Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin tarihçesi, 2001 ve 2008 Krizleri irdelenerek ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Türk bankacılık sisteminin tarihi gelişimi incelenmiştir. Türkiye'deki bankacılık sisteminin Osmanlı Dönemi'nden başlayarak günümüze kadarki gelişimine yer verilmiş, bankacılık sisteminin taşıdığı riskler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, 2001 ve 2008 krizlerinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Bu çerçevede 1999 yılından başlayarak Türkiye ekonomisi ve bankacılık sisteminin sorunları, sektörün yeniden yapılandırılması kapsamındaki yasal düzenlemeler ve güçlendirme çalışmaları incelenmiş; 2009 yılı dahil olmak üzere 10 yıllık görünüm makroekonomik ve bankacılık sektörüne özel veriler yönünden karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise anket çalışmasına yer verilmiştir. 2001 ve 2008 Krizlerinin bankacılık sektörüne etkileri ile 2001 Krizi sonrası alınan önlemlerin 2008 Krizi'nde bankacılık sektörüne olan etkilerini değerlendirebilmek adına banka yöneticilerinin katılımıyla anket çalışması yapılmıştır. Anket sonucunda banka yöneticilerinin değerlendirmeleri analiz edilerek değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KRİZ KAVRAMI ve TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER

1.1. KRİZ TANIMI:

Kriz genel tanımıyla bir bireyin, grubun, örgütün, organizasyonun veya bir mekanizmanın mevcut durumunu etkileyecek ve önceden öngörülemeyen bir kavram; “buhran, bunalım” gibi bir durumdur. Türk Dil Kurumu'nun tanımlamalarında; “*ekonomide, çöküntü; bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran*” anlamlarını taşımaktadır.

Kriz kelimesi , yargı (judgement), seçim ve karar anlamına gelen Yunanca “krisis” kelimesinden gelmektedir (Paraskevas, 2006, s.893).

Krizin öngörülemez oluşu ve belirsizlik içermesi bereberinde risk ve zarar verme ihtimallerini de getirir. Kriz her ne kadar olumsuz bir anlam taşıyormuş gibi görünse de, bu önceden tahmin edilemeyen kavramın fırsat olarak olgunlaştığı durumlar da bulunmaktadır.

Kriz kavramının en önemli özelliklerinden birisi de bir anda ortaya çıkmış olmasıdır. Öngörülemez olmayan ya da başka bir ifade ile ortaya çıkacağı önceden tahmin edilen, beklenen, önlem almaya veya mevcut durumu düzeltmeye yetecek zamana sahip olunan buhran dönemleri “kriz” olarak adlandırılmaz.

Kibritçiöğlü (2001, s.174); ekonomik krizi, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlamıştır.

Türkkan (2006)'a göre ise; para, sermaye, işgücü, mal ve hizmet piyasalarında karar alan birimleri aşırı ihtiyatlı davranmaya iten ve ekonomik göstergelerde sürekli kötüleşme yaratan güven sarsılmasıdır. Piyasa'da oluşan güvensizlik işlem maliyetlerini artırır, iktisadi anlaşma alanlarını daraltır ve mevcut olan iktisadi sorunların içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olur.

Rosier (1991, s.20)'ın ekonomik kriz tanımlaması; ekonomik eğilimlerdeki sürekli ilerleme ya da genişleme biçimindeki bir yön değiştirmenin ardından yaşanan uzun veya kısa süreli bunalıma (depression) ya da daralmaya (recession) geçiş şeklindedir ve daha sonra ekonomik yönelimlerde yeniden canlanma, iyileşme görülür.

Ekonomik krizler toplumların ekonomisini oluşturan yapılar ve bunların arasındaki ilişkilerdeki uyumsuzluklardır. Bazen uygulanan ekonomik modelin bütününden kaynaklanabileceği gibi bazen de modeli oluşturan parçaların herhangi birinden (örneğin yüksek enflasyon, dış ödemeler dengesinin bozulması, finansal krizler vb) kaynaklanabilir (Arıcan, 2002, s.15).

Ekonomik krizleri ekonomideki karar birimleri olan hane halkı yani bireyler, firmalar ve devletin davranış ve faaliyetlerinde iç ve dış konjonktür nedeni ile meydana gelen ani ve beklenmeyen değişimler olarak ifade edebilmek mümkündür. Ekonomik krizler, bir ülkede beklenmedik şekilde veya yetersiz ya da yanlış yönetsel tercihlerle belirli bir dönemde ortaya çıkan makro ekonomik buhranlar olarak tanımlanabilir (Apak ve Aytaç, 2009, s.3).

1.2. KRİZ NEDENLERİ:

Ekonomik krizlerin ortaya çıkmasıyla ilgili birçok görüş ve krizi tetikleyen birçok neden bulunmaktadır. Ekonomik yapıdaki bozulmalar, faiz oranlarının artması, aşırı borçlanma, yanlış döviz kuru politikaları, yüksek enflasyon, yanlış hükümet politikaları, siyasal kargaşa ve belirsizlik ortamları, ani felaketler ve kaos hali, ahlaki yapıdaki dejenerasyon, denetim sisteminin yetersizliği, uluslararası sermaye hareketleri ve küreselleşmenin negatif etkileri, bankalardaki panik ortamı ve nakit sıkıntısı, batık

krediler, yüksek işsizlik ve toplumsal psikolojideki bozulmalar ekonomik krizlerin nedenleri arasında başlıcalarıdır.

1.2.1. Aşırı Borçlanma:

Mali sistemi yeterince güçlü olmayan ekonomilerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde; kamu harcamalarının borçlanmayla finanse edildiği ve gerek borçların geri ödenmesi gerekse faizlerinin dahi tekrar borçlanmak suretiyle gerçekleştiği durumlarda, kaçınılmaz olarak ekonomik krizin yaşandığı görülmektedir.

Kamu kesimi borçlanma gereğinde ortaya çıkan aşırılık, ülkelerde yatırım yapan kişi ve kurumlar için geleceğe yönelik belirsizlik riskini artırmaktadır (Arıcan, 2002, s.25). Finansal krizlerin yarattığı bu gibi olumsuzluklar neticesinde ülkeler için borç yönetimi bir zorunluluk haline gelmektedir. Borçlanma ile teknolojik altyapılarını geliştirmek isteyen ülkeler, borçlanmanın olumsuz etkilerinden korunmak için risk faktörlerini ölçebilecek profesyonel kadroları istihdam ederek ve teknolojik donanımına sahip uzmanlaşmış birimler kurarak borç yönetiminde başarılı olmayı hedeflemektedirler (Ateş, 2002, s.2). Etkin bir borç yönetimi kriz dönemlerinin etkin politika araçlarından biridir (Orhan, 2011, s.125).

1.2.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri:

Küreselleşme ülke ekonomilerinde ve piyasalarda büyük değişimler yaratmış, sıcak paranın dolaşımı ve uluslararası sermaye akımları hız kazanmıştır.

Genellikle kısa vadeli olarak hareket eden uluslararası sermaye, ilgili ülkelerin makro dengelerini bozarak yeni krizlere neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sıcak para ihtiyacını karşılayan sermaye akımları, izlenen ekonomi politikalarını etkisiz hale getirerek ilgili ülkedeki krizin derinleşmesine yol açmıştır (Orhan, 2011, s.126)

Uluslararası sermaye girişlerinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde yarattığı etkiler şunlardır (Calvo, Leiderman ve Reinhart, 1994):

- Aşırı sermaye girişleri ilgili ekonomilerde sermaye arzının azalmasına sebep olmaktadır,
- Sermaye girişleri sonucunda ülkelerin kur değişimleri ciddi biçimde değerlendirilmektedir,
- Mali varlık satın alma yöntemi ile gelişmekte olan ülkelere giriş yapan sıcak para akımları dünya finans piyasası oyuncularına yeni fırsatlar yaratmaktadır,
- Aşırı sermaye girişleri ilgili ülkelerin ekonomi politikalarını değiştirmesine neden olabilmektedir.

Ekonomilerde küreselleşmenin etkisi arttıkça devletlerin ekonomi üzerindeki belirleyiciliği giderek azalmış, uluslararası fon giriş çıkışları, döviz kurları ve faiz oranlarına dair kısıtlamaların sınırlandırıldığı ya da tamamen kaldırıldığı, mali açıdan serbestliğin giderek arttığı bir düzen ortaya çıkmıştır. Bu durum uluslararası rekabetin artmasına yol açmıştır.

Rekabetin uluslararası bir boyut kazanarak artması, sermaye maliyetlerini düşürmesi ve getirilerin yükselmesi anlamında yatırımcı kesimlere ve tasarruf sahiplerine çok daha cazip imkanlar sunmakla beraber, aynı rekabet son derece düşük kar marjları ile çalışmak durumunda kalan mali kurumları finansal risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Aynı anda birçok ülkede, birçok tarafla işlem yapılan böyle bir ortamda, mali kurumların alacaklarını tahsil edememesi (zamanında tahsil edememesi bile aynı sonucu doğurabilmektedir) olayın büyüklüğüne göre kendi yükümlülüklerini de yerine getirememesine yol açabilecek ve sonuçta tüm mali sistem ve genel ekonomi etki altında kalabilecek, hatta bu olumsuzluklar diğer ülkelere de sıçrayabilecektir (Yıldirtan, 2006, s.57)

1.2.3. Enflasyon Etkisi:

Fiyat istikrarının sağlanması ekonomik istikrar açısından önemlidir. Para politikası uygulamalarının etkili olmasının ana şartı ülkenin para değerindeki istikrardır. Yüksek enflasyon, ekonomideki makro dengeleri olumsuz etkileyerek bekleyişleri negatife çevirebilmektedir (Orhan, 2011, s.127).

Güçlü bir para birimine sahip olmayan ekonomilerde enflasyon ortaya çıkabilir. Enflasyon ekonominin temel değişkenlerine zarar vererek geriye dönük beklentileri güçlendirmekte dolayısıyla ekonomiyi enflasyon sarmalına sokarak enflasyonun giderek kronik bir hal almasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, diğer ülkelere kıyasla yüksek enflasyon oranına sahip ülkelerde sabit kur sisteminin uygulanması, paranın dış değerini reel olarak yükselterek, cari işlemler bilançosunu olumsuz biçimde etkilemektedir (Çağlar, 2003, s.149).

1.2.4. Döviz Kuru Politikası:

Döviz kuru politikalarının başarısızlıkları ekonomik krizleri doğrudan etkilemektedir. Dövizin gerçek değerinin altında bir değerde çapada tutulması finansal kırılganlığa müsait bir ortam yaratmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve yüksek enflasyona sahip ekonomilerde borçlanmanın döviz bazında yapılması sebebiyle, döviz kurunda yaşanacak bir dalgalanma finansal bir krizi de beraberinde getirmektedir.

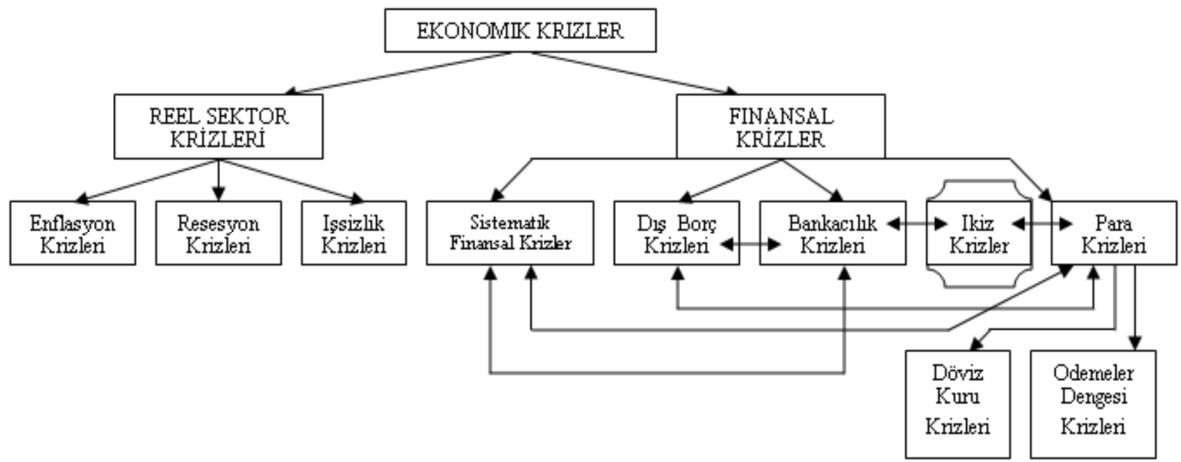
İkinci ve daha önemli bir risk ise, reel döviz kurunun aşırı değerlenmesinin tasarruflar aleyhine tüketimi ve ithalatı artırmasıdır. Bu da cari açık sorununa neden olmaktadır (Turgut, 2007, s.40). Cari açığın yaklaşmakta olan bir krizin temel göstergesi olduğu, Stanley Fisher tarafından şöyle ifade edilmektedir "Gerçekleşen ve beklenen cari açık büyükse ülke devalüasyona davetiye çıkarıyor demektir" (Fisher, 1988, s.115).

1.3. KRİZ TÜRLERİ:

Ekonomik krizlerin sınıflandırılması konusunda yapılan çalışmalar oldukça çeşitlilik göstermektedir. Birçok ekonomist krizleri finansal kriz ve reel sektör krizi olarak iki ana başlıkta toplamıştır. Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde ise 'siyasi krizler'in de başlıca kriz türleri içinde incelenmesi gerekmektedir.

Krizlerin çeşitleri konusunda keskin çizgilerle ayrımlar yapmak oldukça zordur çünkü her bir kriz diğer krizler ile etkileşim içindedir. Örneğin siyasi bir kriz finansal bir krizi tetikleyerek reel sektör krizi ile sonuçlanmışsa, genel kriz ortamını sınıflandırmak oldukça güç olacaktır. Literatürdeki başlıca kriz sınıflandırmaları şöyledir:

Yücel ve Kalyoncu (2010, s.55) ekonomik krizleri reel sektör krizi ve finansal krizler olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Şekil 1: Finansal Kriz Çeşitleri

Kaynak: Yücel, F. ve Kalyoncu, H., Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği, Maliye Dergisi, S 159, Temmuz-Aralık 2010, s. 55)

Kibritçiöğlü'nun (2001, s.175) sınıflandırmasında ekonomik krizler yine reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak ikiye ayrılmıştır. Ayrıca finansal krizler ve reel sektör krizlerini şöyle sınıflandırmıştır:

Finansal krizler;

1. Bankacılık krizi
2. Borsa krizi
3. Döviz krizi
  - a) Döviz kuru krizi
  - b) Ödemeler dengesi krizi olarak;

Reel sektör krizleri ise;

1. İşgücü piyasalarındaki işsizlik krizi
2. Mal ve hizmet piyasalarındaki krizler
  - a) Enflasyon krizi
  - b) Durgunluk krizi

Bozgeyik (2008, s.50) krizleri genel olarak 3'e ayırmaktadır:

1. Kontrol edilebilir ve bilinen riskleri içerenler (ekonomik, siyasi, yönetsel ve psikolojik)
2. Kontrol edilemez ve engellenemez riskleri içerenler (doğal afetler, Türkiye için 17 Ağustos Depremi)
3. Bilinmeyen ve beklenmeyen riskleri ortaya çıkaran krizler (ABD - 11 Eylül olayları, savaş, şarbon..)

1.3.1. Finansal Krizler:

Finansal kriz, finans kesiminin alt sektörlerinde para, bankacılık ve dış borç ile ilgili olarak meydana gelen ani ve büyük ölçekli problemleri nitelendirmek için kullanılmaktadır (Goldstein, 1999, s.7). Ocak ve Güçlü (2014) finansal krizi; kısa vadeli faiz oranları, varlık fiyatları, ödemelerin bozulması ve iflaslar ile mali kurumların iflası gibi finansal göstergelerin hepsinin ya da büyük bir bölümünün birdenbire, kesin ve net bir şekilde bozulması olarak ifade etmektedir.

Finansal sektörün iktisadi sistemde temel işlevi, reel sektör faaliyetleri için gerekli olan finansmanı sağlamaktır (Oktar ve Dalyancı, 2010, s.2). Bu işlevi yerine getirirken amaç, küresel rekabet ortamı içerisinde kazançlarını maksimize etmektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal akışın sektöre getirdiği rahatlamının ve küresel rekabetin etkisiyle yüksek riskler üstlenilmekte, yanlış kararlar alınabilmekte ve reel sektör faaliyetlerine katkı sağlayamadan en ufak bir belirsizlikte sektörü terk eden nakit akışı beraberinde büyük krizleri getirebilmektedir.

Finansal kriz türlerini sınıflandırırken temel olarak para ve bankacılık krizleri olarak ikiye ayrıldığı ancak son çeyrek yüzyıldır bu iki krizin eş zamanlı ortaya çıktığı

ve birbirinden etkileşimlerinin oldukça kısa bir sürede olduğu gözlemlenmiş ve “ikiz kriz” kavramı ortaya çıkmıştır.

Para krizi bankacılık krizine neden olabildiği gibi bankacılık krizi de para krizine yol açabilmektedir. Önemli örnekleri Şili 1982, Finlandiya ve İsveç 1992 ve Asya krizleridir (Erdoğan, 2006, s.19).

Feldstein (Feldstein, 1999) çalışmalarında finansal krizleri dörde ayırmıştır:

1. Cari hesap krizleri
2. Bilanço krizleri
3. Banka paniklerinin yol açtığı nakit krizleri
4. Yayılma krizleri ve irrasyonel spekülasyon krizleri

Sachs (Sachs, 1998, s.243) ‘ın sınıflandırması ise genel olarak en çok kabul gören sınıflandırmadır:

1. Para krizi
2. Bankacılık krizi
3. Dış borç krizi
4. Sistemik finansal krizler

Elbette bu sınıflandırmalar arasında keskin ayrımlar yoktur çünkü genelde birbirlerinin peşi sıra gerçekleşmektedir.

1.3.1.1. Para Krizi

Para krizinin (literatürde döviz krizi olarak da kullanılmaktadır) çerçevesini; döviz rezervlerinin azalması, ulusal paranın değer kaybetmesi, döviz kurları ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar oluşturur. Spekülasyonlar sonucu ulusal paraya duyulan güvenin zedelenmesiyle spekülatif fonlar hızlı bir şekilde ülkeden ayrılır. Merkez bankası politikalarına rağmen mevcut kur sistemi sürdürülemez hale gelir. Sabit kur sistemi uygulanan ekonomilerde piyasa aktörleri yerel para birimi yerine yabancı paralı aktiflere yönelir, ödemeler dengesi açıkları ülkenin döviz rezervlerinin ciddi şekilde azalmasına neden olur ve sonuçta ya devalüasyonla ya da kurun tümünden dalgalanmaya bırakılmasıyla neticelenir.

Para krizine yol açan spekülâtif saldırılar, yurtiçi aktif piyasalarında bir çöküşün (Asya’da olduğu gibi), yabancı para cinsinden kısa vadeli dış borçlardaki artışın, döviz kurundaki aşırı değerlenme ve cari hesap açığındaki artışın (Meksika’da olduğu gibi) veya sabit döviz kuru sistemini terketmeye yönelik bir politika tercihinin (1992’de İngiltere’de olduğu gibi) arkasından ortaya çıkabilir (Ferretti ve Rozin, 2000, s.286).

Para (döviz) krizlerinin göstergeleri şu beş grup altında toplanabilir (Yıldıztan, 2006, s. 93):

1. Zayıf makroekonomik göstergeler ve hatalı ekonomi politikaları
2. Finansal altyapının yetersizliği
3. Ahlaki risk ve asimetrik enformasyon kavramı
4. Piyasadaki kreditorlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının hatalı öngörülleri
5. Terörist saldırı gibi beklenmedik risklerin gerçekleşmesi

Para krizlerini açıklamaya yönelik Krugman, Garber ve Flood, Obstfeld gibi iktisatçılar birtakım modeller geliştirmişlerdir.

Birinci nesil modeller (kanonik model): Meksika ve Latin Amerika krizleri üzerine 1979 yılında Paul Krugman’ın ortaya çıkarıp 1982’de Flood ve Garber’in geliştirdiği modele göre; sabit kur rejimi uygulanan ve bütçe açıklarının finansmanı için para basan, para ve döviz kuru politikaları tutarsızlıklar taşıyan ve makroekonomik politikaları sürdürülemez olan ekonomilerde finansal krizlerin kaçınılmaz olacağı ifade edilmektedir.

Bu modellere göre, makroekonomik temellerdeki bozukluklar bir krizin göstergeleri olmaktadır. Bu temel bozukluklar, yüksek ve artan bütçe açıkları, yüksek para arzı artış oranları, yüksek enflasyon, aşırı değerli döviz kuru, geniş cari açıklar, uluslararası rezervlerde düşüşler ve yükselen ülke içi faiz oranları şeklinde sıralanabilir (Yay, 2001, s.1238)

Birinci nesil modellerin tek yönlü yapısına getirilen eleştiriler ve özellikle 90’lı yılların başında Avrupa’da ve Meksika’da yaşanan krizlerin makro iktisadi faktörlerin ateşlemesi sonucu yaşanmamış olması, para krizleriyle ilgili yeni bir model olan “**ikinci nesil model**”in 1994’te Obstfeld tarafından ortaya çıkarılmasına neden olmuştur.

Birinci nesil modellerde para krizine, kriz öncesi uygulanmakta olan makroekonomik politikaların sebep olduğu yaklaşımı bulunurken ikinci nesil modellerde bunun tam aksi olarak makroekonomik politika değişikliği beklentisinin krize neden olduğu ve krizin ardından politika değişikliği yaşandığı öne sürülmüştür. İkinci nesil modele “kendini doğrulayan / besleyen model” denmesinin sebebi; yeterli döviz rezervi bulunan ve tutarlı makro iktisadi politikalar izleyen ekonomilerde spekülâtif saldırılar sonucu hükümetin devalüasyon yapmakla kuru devam ettirmenin maliyetinin karşılaştırması, nihayet beklentiler doğrultusunda kendini doğrulayarak krizin meydana gelmesidir.

Para krizlerini açıklamaya yönelik modeller daha sonra da geliştirilmeye devam etmiştir çünkü her kriz bir diğerinden farklı bir sebeple ortaya çıkmış, gelişimi diğerlerinden ayrıştıktıkça krizin yapısını açıklayacak yeni modellere ihtiyaç duyulmuştur. İkinci nesil modelin de Asya krizlerini açıklamakta yetersiz kalması üzerine “**üçüncü nesil – yayılma / bulaşma etkisi modeli**” kavramı geliştirilmiştir.

Asya krizi öncesinde kriz ülkelerinin makroekonomik temellerinin oldukça sağlam olması ve ekonomik büyüme oranlarının yüksek, işsizlik oranlarının düşük seyretmesi ile sabit kurun sürdürülmesinin hükümetlere yüksek bir maliyet ya da politik risk getirmeyecek olması; krizin tahmin edilemez bir anda başlamasını ve beklenemedik bir hızla yayılmasına sebep olmuştur.

Üçüncü nesil modeli açıklayan birçok versiyon mevcuttur. Krugman(1999) ve Mishkin’in (1999-2000) geliştirdiği ilk versiyon, finansal liberalizasyonun ardından iyi regüle edilmemiş bir bankacılık sisteminin ve mikroekonomik bozuklukların -gizli mevduat sigortası ve gizli kamu garantileri gibi- ahlaki risk (moral hazard) ve aşırı borçlanma (over lending) yaratarak ciddi krizlere yol açtığını belirten modellerdir (Yay, 2001, s.1241). Asya krizinin ardından bankacılık krizleri ile para krizlerinin birbiri ile olan etkileşimleri, ikiz kriz kavramı, ahlaki risk, asimetrik bilgi, uluslararası ekonomik ilişki içindeki ekonomilerin birbirinden etkileşimi ve krizin bulaşıcı etkileri, uluslararası finansal kırılganlık gibi kavramlar tartışılmaya başlanmıştır.

1.3.1.2.Bankacılık Krizi

Bankaların finansal sistem içerisindeki rolü, fon toplama ve topladığı fonları tekrar ekonomiye aktarmaktır. Bankaların gelişmiş ülkelerde görüldüğü üzere aktif yapılarının bozulması; kredilerin kalitesinin düşmesi, geri dönmeyen kredilerin artışı ve gayrimenkul/menkul fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalar neticesinde bankacılık krizleri yaşanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ise bankaların pasif yapısı kaynaklı krizler meydana gelmektedir. Mali sisteme duyulan güvenin kaybolması sonucu bankalarda mevduatı bulunan tasarruf sahiplerinin panikle bankaya mevduatlarını çekmek üzere hücum etmeleri (banking-run), banka krizinin patlak vermesine neden olur. Banka krizleri yaşanan durumlarda; bankalar yükümlülüklerini erteler, ciddi bir likidite sıkıntısına düşerler. Bu kriz ortamı, bankaların iflası, banka birleşmeleri ya da bankaya el koyma şeklinde sonuçlanır. Devletin mevduat sahiplerine verdiği (kimi zaman tasarrufların %100'üne varan) güvenceler nedeniyle hükümet kaynaklarından bankacılık sektörüne ciddi bir fon aktarımı gerçekleşir.

Böyle olumsuz bir dış şok karşısında hükümet güçlük içindeki bankalara likidite enjekte ettiği zaman, sabit döviz kuru rejiminin zayıflaması başlayacaktır. Aşırı yurtiçi kredi yaratılmasının uluslararası rezerv kaybına yol açmasıyla birlikte, Krugman'ın senaryosuna dönülecek ve nihayetinde sabit döviz kuru çökecektir (Varlık, 2002). Bu durumda bankacılık krizi, para krizinin öncüsü olacaktır.

Para krizinin sebep olduğu bankacılık krizlerinde ise; para krizini başlatan spekülasyon saldırılarının, uluslararası rezervlerde azalmaya yol açması, kredi arzında ciddi bir düşüşe neden olarak geri dönmeyen kredilerde artışa neden olacaktır. Devalüasyon durumunda ise bankaların çoğu kısa vadeli olan döviz cinsinden borçlanmaları, bankaların likidite sıkıntısına düşmesine yol açacaktır.

Her iki krizin birbirini tetiklemesi ve eşzamanlı büyümeleri daha önce ifade edilen "ikiz kriz" kavramının ve küresel ekonomik işbirliği içerisindeki ülkelere hızlı bir şekilde yayılması, "sırayet etkisi"nin önemine işaret etmektedir.

İkiz krizlerin şiddetine ilişkin yapılan çalışmalarda, bir ikiz krizin şiddetinin tek bir krize (bankacılık, para) göre daha şiddetli olduğu ortaya koyulmaktadır. Bir ikiz kriz durumu halinde ülke dışına kaynak çıkışının maliyeti bir bankacılık krizinin üç

katına yaklaşmaktadır. Yine bir ikiz krizde ortaya çıkan rezerv kaybı, bir para krizindeki rezerv kaybının kabaca üç katına eşittir (Erdoğan, 2006, s.21).

Bankacılık krizlerinin sebeplerine yönelik çalışmalarda makroekonomik kırılganlık, negatif beklentiler ve finansal serbestleşmenin yanı sıra dikkat çeken bir diğer yaklaşım ahlaki risk kaynaklıdır. Bankacılık sektöründeki yönetim kaynaklı kötüleşmeler, risklerin düzgün hesaplanamaması, yetersiz denetim sistemleri ve devlet teminatlarına (tasarruf sigortası) duyulan güvenin suistimal edilmesi bazı ekonomistlere göre son dönem bankacılık krizlerinin en büyük sebebidir.

1.3.1.3. Dış Borç Krizi

Dış borç krizi, bir ülkenin kamu ve/veya özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumudur. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkarlar (Delice, 2003, s.61). Dış borç krizlerinde, borcun ve hatta faizinin borçla ödendiği bir çıkmaz söz konusudur.

Krize neden olan etkiler faiz oranlarındaki yükselme, ekonomide durgunluğun artması ve sermaye kaçışlarıdır (Yavuz, Şataf ve Kır, 2013, s.132). Petrol fiyatlarının yükseldiği dönemlerde petrol üreticisi ülkeler paralarını gelişmiş ülkelerin bankalarında toplamakta ve bankalarında bu kaynakları bulduran ülkeler düşük reel faiz oranları ile geliştirmekte olan ülkelere borç vermektedir. Bu aşırı kredi arzı karşısında cazip koşullarda kredi kullanan geliştirmekte olan ülkelerin borçların ödenmesi için kaynaklarının yetersiz oluşu ise dış borç krizlerinin fitilini ateşlemektedir (Orhan, 2011).

1.3.1.4. Sistemik Kriz

Sistemik kriz, finansal sistemde ortaya çıkan ve sistemin, varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir şok biçiminde tanımlanmaktadır (Marshall, 1998, s.13). Sabit döviz kurları ticari açıkların artmasına

neden olarak, ilgili paraya yönelik spekülâtif bir saldırı olmasına ve döviz rezervlerinde bir azalmaya sebebiyet vermektedir. Bekleyişlerin döviz kurları üzerindeki etkileri sonucu para değerlerinde yaşanan hızlı ve büyük dalgalanmalar, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısını etkileyerek ekonomiyi sistemik bir finansal krize sürüklemektedir (Pusti, 2013, s.13).

Gelişmekte olan ekonomilerde kredi yapısının kısa vadeli ve dövizde endeksli değeri artmış olması nedeniyle; döviz kurlarında yaşanan ani ve büyük dalgalanmalar, yabancı para cinsinden borçların büyümesine ve bu bozulan piyasa yapısı da sistemik krizlerin yayılma etkisi sebebiyle, piyasadaki tüm finansal varlıkların olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır.

1.3.2. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör; ulusal ekonomide finans sektörü dışında kalan ve ekonominin üretici güçleri olan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin tüm üretici ve tüketicilerini ifade eder.

Reel sektör krizleri; mal, hizmet ve işgücü piyasasında ciddi daralmalar şeklinde ortaya çıkan kriz türüdür. Eğer mal ve hizmet piyasasındaki fiyat artışları belirli bir sınırın üstündeyse, bu durum enflasyon krizi olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir reel sektör krizi olan durgunluk ya da resesyon krizi, fiyatlar genel seviyesindeki artışların, ekonomide yatırımları teşvik edecek düzeyin altında gerçekleşmesi olarak tanımlanabilir. Bir başka reel kriz türü olan işsizlik krizi ise, emek piyasasındaki işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üzerinde oluşması şeklinde tanımlanabilir (Kibritçioğlu, 2001, s.174)

1.4. TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN TARİHÇESİ

Türkiye’de, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren etkileri güçlü ya da nispeten daha hafif olan birçok kriz meydana gelmiştir. İlk kriz, cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra, 1929 yılında dünyayı etkisi altına alan “büyük buhran”ın ardından yaşanan 1929 krizidir. Bunu İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı 1946 krizi izlemiştir. Yüksek enflasyon ve Kore Savaşı’nın etkisiyle 1954 krizi çıkmış, bunu yine yanlış ekonomi politikaları neticesinde ortaya çıkan 1958 krizi takip etmiştir. Dünyada Birinci Petrol Krizi yaşandığı dönemde ülkemizde de 1974 krizi patlak vermiştir. Bunu 1978-80 İkinci Petrol Krizi izlemiştir. Üçüncü Petrol Krizi, Körfez Savaşı eşliğinde 1990 yılında gerçekleşmiştir. Peşpeşe yaşanan üç petrol krizinin ardından, ulusal temelli 1994, 2000 ve 2001 krizleri yaşanmış ve son olarak yine küresel bir krizin ülkemiz ekonomisine sıçraması neticesinde 2008 krizi yaşanmıştır.

1.4.1. 1929 Krizi

Dünyada yaşanan en büyük global krizlerden biri olarak kabul edilen 1929 Ekonomik Buhranı, dünya ekonomisinin lokomotifini olan ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkeler başta olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı’nda verilen ağır kayıpların ardından, Avrupa’da üretim sektörünün en önemli girdilerinden biri olan ‘emek’ faktöründe ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Savunma giderleri ekonomilerin derinden sarsılmasına neden olmuş ve Avrupa’da yüksek enflasyon sorunu baş göstermeye başlamıştır. O dönemde “altın para standardı” kullanmakta olan Avrupa ülkeleri, karşılıksız para basmaya başlamış ve şiddetlenen enflasyon, altın para standardından vazgeçilmesine ve yatırımcıların dönemin güçlü ekonomisi konumundaki ABD’ye yönelmesine neden olmuştur.

Avrupa ekonomisinin savaştan olumsuz etkilenmesinin önemli nedenlerinden biri de, savaş sonrası ülkelerin ödemek zorunda kaldıkları “savaş tazminatları” olmuştur. Hem savaş sırasında hem de tazminatların ödendiği savaş sonrası dönemde en fazla alacaklı durumda olan ülke yine ABD olmuştur. Başta İngiltere , Fransa, İtalya

olmak üzere toplam 15 ülke savaş sırasında ya da sonrasında ABD'ye borçlu kalmıştır. İnşaat ve sanayide de dünyada lider konumunda olan ABD, böylece dünya ekonomisine yön veren bir üstünlüğe sahip olmuştur.

1920'li yıllarda ABD, yatırımcıların sermayelerinin yönlendiği, ekonomisi gün geçtikçe büyüyen, dünyanın en büyük sanayi üreticisi konumundaydı. Üretim ve istihdam yükseliş içindeydi, refah seviyesi artmaktaydı. İnşaat sektörü, özellikle fabrika ve lojman yapımı; ekonomide itici güç oluşturmaktaydı. Elektrik ve otomotiv sanayi büyüyor ve en önemlisi hisse senetleri her geçen gün değerlenmekteydi.

1921-1929 döneminde Almanya, Fransa ve İngiltere genelinde olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Özellikle bu ülkelerde savaş yıllarında tüketim mallarına olan talebin azalması ve savaş sonrasında bu malların talebinin canlanması GSYH'lerinin ve imalat sanayi üretimlerinin artmasına neden olmuştur. Almanya'da 1921-1929 arasında GSYH'de %38,4'lük bir büyüme meydana gelmiş ve imalat sanayi üretimi %51,8 oranında artış kaydetmiştir. Fransa ekonomisinde söz konusu yıllar arasında %61'lik bir büyüme ortaya çıkmış, imalat sanayi üretimi ise yaklaşık %128 artmıştır. Aynı dönemde İngiltere'de GSYH'de %28,5'lik bir büyüme ve imalat sanayi üretiminde ise %57,3 oranında bir artış yaşanmıştır. Fransa ve İngiltere'nin bu dönemde nominal ihracat oranlarındaki artış sırasıyla; %153,6 ve %3,6 olarak gerçekleşmiştir. Almanya'da nominal ihracat oranı 1924-1929 arasında %45,3 oranında artmıştır (Işık ve Duman, 2012, s.56).

Dünyadaki altın servetinin yaklaşık %40'ına sahip olduğu ve dünya finans merkezi ünvanına sahip olduğu bu dönemde ABD, biriken bu servet neticesinde ekonomide müthiş bir sıçrama yaşamıştır. Değerler şişmeye, balonlar oluşmaya, borsada değerler astronomik olarak yükselmeye başlamıştır. Hükümetler altın girişini özendirmek için altın standardını sürdürmüşler ve deflasyonist politikalar izlemişlerdir. Bu politikalar sonucunda fiyatların düşüşü nedeniyle ekonomik faaliyetler gerilemeye başlamıştır. 24 Ekim 1929'da ekonomi tarihinde "Kara Perşembe" olarak geçen seanslarda borsa tam anlamıyla çökmüştür. Bir gün içinde borsada 4 milyar doların üzerinde kayıp yaşanmış, 4000 dolayında banka batmıştır. ABD'nin GSYH'si 1929'da 315 milyar dolarken 1933'te 216 milyar dolara düşmüş; işsizlik 1929'da %3,2 iken 1933'te %25'e yükselmiştir. Aynı dönemde fiyatlar %25 düşüş göstermiştir (Eğilmez, 2008, s.57-58).

Buhran öncesinde Amerikan ekonomisinde; gelir dağılımındaki adaletsizlikler, bankaları düzenleyen yasaların olmayışından ötürü kötü yapılanmış çok sayıdaki bankanın varlığı, ekonominin yaklaşık yarısında söz sahibi olan holding sayısının 200 civarı olması dolayısıyla, bir holdingin iflasının bile ekonomide olumsuz etki yaratma gücünün bulunması gibi olumsuzluklar; ekonomik krizin bu denli büyük çapta olmasına zemin hazırlamıştır. Dönemin ABD başkanı Hoover, kriz döneminde ekonomiye müdahale etmeyip liberal ekonomi politikası izlemiş ancak bu tutumu krizin maliyetinin artmasına neden olmuştur.

Büyük Buhran; gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeler veya sanayileşmiş ülkeler olsun tüm dünya ülkelerini etkisi altına almıştır. Sanayileşmiş ülkeler üzerindeki etkilerine bakıldığında toptan fiyat endeksi üzerinde ortalama %50'lik bir düşüş gözlemlenmiştir. Bunun beraberinde hammadde fiyatlarında %50, borsada ve menkul kıymet fiyatlarında yine %50'lik bir düşüş yaşanmıştır. Tüm bunlara istinaden dünya sanayi üretimi düşmüş, ticaret yapıma düzeyi durma noktasına gelmiş ve işsizlik %50'lere kadar ulaşmıştır (Pusti, 2013, s.66).

1929 ekonomik krizinden Türkiye de olumsuz etkilenmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa bankalarında bulunan altın ve hazine bonoları karşılığı olarak bastığı paralar, savaş sonunda yenilgi alınınca, savaş tazminatı olarak söz konusu altın ve hazine bonolarına el koyulması neticesinde karşılıksız kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğunda Osmanlı'dan kalan 161 milyon TL karşılıksız para devralmıştır.

1920'li yıllarda Türk Lirası, sterline bağlı serbest dalgalanan bir sistemdeydi. Ekonomi bu yıllarda dışarıdan yansıyan etkilere, mali piyasaların serbestliğinden ve devletçe yönetilememesinden ötürü, tamamen açık bir konumdaydı (Kazgan, 2008, s.45).

Ekonomi tarıma dayalıydı ve milli gelirin yarısına yakın bir kısmı tarımdan elde ediliyordu. Tarım ürünleri ihracatı yapılırken ithalatın yaklaşık %70'lik bir kısmı tüketim mallarından oluşuyordu. Ekonominin dışa açıklık ve bağıllık derecesini yükselten bir değer etken, yabancı şirketlerin ekonomideki önemi idi. 1924'te, yabancı sermayenin denetlediği 94 şirkette (7 demiryolu, 6 maden, 23 banka, 11 belediyeye ait imtiyazlı şirket, 12 sınai ve 35 ticari işletmede) yatırılmış sermaye tutarı yaklaşık 500

milyon TL'ydi. 1929'a kadar, şirketlerin sayısı 114'e çıkmış, ek olarak 30 milyon TL gelmişti (Kazgan, 2008, s.53). Krizde sonra bu şirketler daha fazla kazanç elde etmek için Türkiye'den ayrılmışlardır.

1929 Buhranı'nın Türkiye ekonomisindeki etkileri şöyle özetlenebilir: Türk Lirası'nın değeri diğer ülke paralarına göre sabit tutulmuştur. Ödemeler dengesi sağlanmıştır. Tarımsal ürün fiyatlarında ortaya çıkan düşüşleri dengelemek için devlet bazı ürünlere taban fiyat uygulaması getirmiş ve bu ürünlerin işlenmesi için sanayi tesisleri kurmaya yönelmiştir. Devlet, harcamalarını kısarak denk bütçe politikası izlemiştir (Tekeli ve İlkin, 2009, s.217). Beş yıllık sanayi planları yapılmış ve bu planlar doğrultusunda ithal ikamesi yoluyla ithalatı azaltarak yatırım artışları hedeflenmiştir.

Krizin Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri kısaca şöyledir (Ezer, 2010, s.438):

1. Dış borç ödemeleri ertelenmiş ve ithalat kısılmak zorunda kalınmıştır.
2. Türk tarım ürünlerinin fiyatı gerilemiş ve ihracat gelirleri azalmıştır.
3. Türkiye yapacağı ithalatın finansmanı için borç para bulmakta zorlanmaya başlamıştır.
4. 1929 yılında dış ticaret açığı artmış, fakat 1930'dan itibaren dış ticaret kontrol altına alınmış, tam tersine fazlalık veren bir yapıya gelmiştir.

Türkiye krizden diğer dünya ülkelerine nazaran, dünya ticareti içerisindeki payının sınırlı olması ve borsası olmadığı için finansal sisteminin zarar görmemesi nedeniyle daha az etkilenmiştir.

1.4.2. 1946 Krizi

1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı, dünyadaki ekonomik dengeleri sarsmıştır. Türkiye savaşa katılmamış olsa da, savunma harcamalarını artırmak durumunda kalmıştır. Tarımda çalışan genç nüfus askere alınmış tarım üretiminde büyük çaplı bir düşüş yaşanmıştır.

Planlı sanayileşme için kararlaştırılan Birinci Beş yıllık Sanayi Planı 1933-1937 yılları arasında uygulanmış ancak savaş nedeniyle İkinci Beş yıllık Sanayi Planı uygulanamamıştır.

Dönemin hükümeti, toprağı olmayan çiftçilere toprak sağlamak amacıyla “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” çıkarmış ancak zengin toprak sahipleri topraklarının bir kısmı kamulaştırıldığı için kanuna büyük tepki göstermiştir. Devletçi ekonomi politikalarının uygulanmaya devam ettiği dönemde, özellikle toprak sahibi politikacıların yoğun muhalefeti sonucu erken seçim yapılmış ve söz konusu politikacıların iktidara gelmeleri ile devletçi ekonomi politikaları sona ererek “liberal ekonomi” dönemi başlamıştır.

1946 yılında bütçe fazla vermesine rağmen gerçekçi bir kur politikası uygulayabilmek adına 07.09.1946’da ilk devalüasyon yapılmıştır. Türk lirası dolar karşısında yaklaşık %50 devalüe edilerek 1 dolar = 2,80 TL olarak belirlenmiştir. O yıla kadar tüm tüketim mallarını ithal eden ancak ithal ettiğinden fazlasını satarak sadece iki yıl dışında sürekli dış ticaret fazlası veren Türkiye, dış ticaret açığı vermeye başlamıştır.

1947 yılında, 47 milyon dolar ödeyerek IMF’ye üye olunmuş, bütçe açıklarının finansmanı için “Marshall Yardımı” adı verilen ABD kaynaklı kredi kullanmıştır. Kullanılan krediler ABD ile sıcak ilişkiler kurulmasına neden olmuş ancak kredilerin kullanılacağı alanlara da müdahale hakkı vermiştir. Ekonomide “liberal”, siyasette “demokratik” bir dönem başlamıştır.

Yüksek enflasyon, dış ticaret dengesinin bozulması ve dış borç yükü ekonomik krizin temel sebepleri olmuştur.

1.4.3. 1954 Krizi

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonunda tarımda yaşadığı çöküşü 1950’li yılların başında tersine döndürmeye başarmıştır. Hükümetin uyguladığı tarım politikası, ekonominin kalkınma kaynağı olarak görülmüş; tarımda makineleşmeye gidilmiştir. Marshall Yardımları doğrultusunda alınan traktörler, çiftçinin kullanımına sunulmuş, tarım ekonomi politikalarıyla desteklenerek vergi dışı bırakılmıştır.

Dünyada 1950-1953 arası yaşanan Kore Savaşı, hammadde fiyatlarının yükseltilmiş, tarım ürünleri kıtlığı yaşanmaya başlamıştır. Türkiye’de ise tarımda makineleşmenin, daha önce silah altındaki nüfusun tarıma yönelmesinin ve olumlu hava koşullarının etkisiyle ekonomide hızlı bir iyileşme görülmeye başlamıştır.

1952 yılına gelindiğinde hükümetin serbestleşme ve dışa açılma programı uygulamada beklenen verimliliği sağlayamamış; ithalat tutarı hızla yükselmiş, ortaya çıkan Cari İşlemler Bilançosu açığına, dış borç ödemeleri eklenmiş ve nihayetinde ekonomi politikalarında birtakım değişikliklere gidilme ihtiyacı doğmuştur.

1954'e gelindiğinde olumsuz doğal şartlar 1953'e oranla tarım üretimini %14 oranında düşürmüştür, Dış Ticaret Hadleri'ndeki aleyhte gidişle birlikte ihracattaki düşüş bunu izlemiştir (Kazgan, 2008, s.104). Enflasyon oranı %2,9'dan %20'lere yükselmiş, kredili ithalat uygulaması nedeniyle ticari nitelikte dış borçlar ödenemez hale gelmiş ve krizin önüne geçilememiştir.

1.4.4. 1958 Krizi

1954 yılında çıkarılan 14 sayılı Karar, döviz ithalini serbest bırakmakla birlikte, bu dövizleri bankalara yatırma zorunluluğu getirmiştir. Bu karar kambiyo denetimine ağırlık vermesine karşın, dış ticaret dengesinde olumlu gelişmeler sağlanamamış; sabit tutulan resmi kur ile karaborsa kurları arasındaki fark hızla açılmıştır. Böyle bir ortamda, yurt dışına sermaye çıkışı hızlanmış ve enflasyon oranı yükselmiştir (Takım, 2012, s.175).

1956 yılından sonra dış ticaret açıklarını finanse etmekte zorlanan Türkiye, dış kredi bulmakta ve dış borç servisini ödemekte sıkıntı yaşamaya başlayınca vadesi gelen borçlar ertelenmiş ve Türkiye'ye 350 milyon dolarlık yeni bir kredi açılması kararlaştırılmıştır (Karluk, 2005, s.163).

Döviz darboğazı sorununu aşamayan Türkiye, Temmuz 1958'de dış borcu için moratoryum ilan etmiş ve bütün alacaklıları ile ödeme planı üzerinde anlaşmıştır (Olcay, 2013, s.42).

Dış borç 1958'de 256 milyon dolara ulaşmış, 4 Ağustos 1958'de devalüasyon yapılarak 1 dolar = 2,80 TL iken 1 dolar = 9 TL olacak şekilde Türk Lirası'nın değeri düşürülmüş ancak karaborsada doların değeri 20 TL'ye kadar yükselmiştir. Türkiye derin bir kambiyo krizinin içine girmiştir.

1.4.5. 1974 Krizi

1950’li yıllardaki ekonomideki serbestleşme politikalarının aksine 1960’lı devletçi ve planlı ekonomi politikaları uygulanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş; beş yıllık kalkınma planları (BYKP) hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Serbest ithalat girişi, yerini ithal ikameciliğine bırakmıştır. Ekonomik kalkınmanın sağlanması için yatırım gereklilikleri doğmuş, bu durum da dış borç ihtiyacını artırmıştır. Dış borçlar için Birinci ve İkinci Beş Yıllık Planlarında başvuru en önemli kaynak IMF olmuştur.

Tablo 1. IMF’den Türkiye’ye Sağlanan Krediler (Milyon Dolar)

Yıllar	Alınan Kredi	Yıllık Anapara İtfa Tutarı	Faiz ve Komisyon Ödemeleri
1962	15	9,5	0,799
1963	21,5	17,5	0,899
1964	19	16	1,098
1965	-	15	1,237
1966	21,5	21,5	0,681
1967	27	19	0,60
1968	27	-	0,71
1969	27	21,5	1,15
1970	90	27	0,97
1971	-	27	1,96
1972	-	87,4	0,92
1973	-	11,6	-

Kaynak: ÖZKAN, Hatice. **Dış Borçların Sürdürülebilirliği ve Türkiye Örneği**, 2006, s 62

Türk parasının aşırı değerli olması, bu dönemde ihracatın ve işçi dövizlerinin yurda girişinin önünde engel teşkil etmiştir. Dış ticaret açığını kapatılmak ve ihracatı artırabilmek adına 10.08.1970’de % 66,6 oranında üçüncü devalüasyon yapılmış; 1 dolar = 15 TL olmuştur. 1969-70 yıllarında ekonomi, “hafif” bir krizle sarsılmıştır.

1958 ile 1970 yılları arasında petrolün varil fiyatı 3 dolar dolayında kalmıştır. 1973 ile 1974 arasında petrol fiyatları hızla yukarıya fırlamış, 1974 sonunda 12 dolara ulaşmıştır. Petrol fiyatlarının bu şekilde artmasının ardında 1973 yılındaki İsrail’le Araplar arasındaki Yom Kippur Savaşı da etkili olmuştur (Eğilmez, 2008, s.63). Petrol fiyatlarındaki bu hızlı yükseliş hem ekonomik durgunluğun hem de enflasyonun bir arada yaşanmasına (stagflasyon) sebep olmuştur.

1971 yılında dünyada Bretton Woods sistemi çökmüş, dünya paralarının dolar ve birbirleri karşısında büyük değer değişimleri ortaya çıkmıştır.

1974 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında iki kez gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı sonrası, ABD ve Avrupa ülkeleri üstü örtülü bir şekilde Türkiye’ye ambargo uygulamaya başlamışlardır.

Dünya ülkeleri petrol tasarrufuna giderken Türkiye’de petrole sübvansiyon uygulanmış, petrol tüketimi hızla artmıştır. Bu durum dış ticaret açığının 769 milyon dolardan 2,3 milyar dolara yükselmesine neden olmuş, aynı yıl bütçe 303 milyon dolarla rekor bir açık vermiştir (Ankara Ticaret Odası, “Krizler Tarihi Raporu”, 2005, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276&l=1>, Erişim Tarihi: 24.12.2014). Türkiye Birinci Petrol Krizi’yle büyük bir darboğazın eşiğine gelmiştir.

1.4.6. 1978-1980 Krizi

Türkiye Birinci Petrol Krizi’nin ardından ithalat yapabilmek için kısa vadeli dış borçlanma yoluna giderek ekonomik gelişmeyi sürdürmeye çalışmıştır. 1978’de ödenmesi gereken vadesi gelmiş borçların tutarı 4,84 milyara dolara ulaşmıştır. Dış ticaret açığından kaynaklanan ödemelerle birlikte toplam dış borç 13,8 milyar dolara yükselmiştir.

1978’de Türkiye, IMF güdümünde istikrar politikası izlemek zorunda bırakılmıştır. Ancak ülkenin kredi itibarını sarsan sadece borç ödeyemez duruma düşmüş olması değildir, garantisiz ticari borçların hesabının tam tutulmamış olması, dolayısıyla kime ne kadar borç olduğunun saptanamaması da buna eklenmiştir (Kazgan, 2008, s.189).

1978'de patlayan krizi, 1979-80 yıllarındaki İkinci Petrol Krizi izlemiştir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), 1979 ve 1980 yılında petrol fiyatlarını %150 artırmışlardır. Bu İkinci Petrol Krizi, Türkiye'de işsizliğin %20'lere ulaşmasına yol açmıştır. Enflasyon %64'e yaklaşmış, temel tüketim malları karaborsaya düşmüştür.

Ülkede bir yandan da sosyal ve siyasal bir kaos yaşanmaktadır.. 1980 yılında, bu kargaşa döneminde, hükümet “serbestleşme içinde istikrar sağlama programı” hazırlamış, programa dair IMF'den de onay almıştır. 24 Ocak Kararları olarak olarak Türk ekonomi tarihine geçen kararlar neticesinde Türk Lirası %33 oranında devalüe edilmiş, 1 dolar = 90 TL'yi bulmuştur. 1981'de dolar 133 TL, 1982'de 192 TL'ye ulaşmıştır.

1.4.7. 1990 Krizi

1980 krizinin ardından yaşanan 12 Eylül 1980 darbesiyle, 24 Ocak kararlarının uygulamaya konulması hızlandırılmıştır. İstisnai mallar dışında ithalatta tam bir serbestlik uygulanmış, yerli üretime göre ithalat daha cazip hale gelmiştir. 1990 yılında dış borç stoku 49 milyar dolara ulaşmıştır.

Irak'ta yaşanan Körfez Savaşı, Türkiye ekonomisini etkilemiş; ülkeye 4 milyar dolara yakın sermaye girişi olmuştur. Bu durum Türk Lirası'nın değerini yükseltmiş; ihracatı azaltırken ithalatın artmasına neden olmuştur. 1991 yılında savaşın ve patlak veren Körfez Krizi'nin etkisiyle ülkeden sermaye çıkışları başlamış, turizm gelirleri düşmeye başlamıştır. Irak'a uygulanan petrol ambargosu Türkiye'yi de zor duruma sokmuştur.

Enflasyon %55 seviyesine gelmiş, ekonomi 1988-1991 yıllarını ekonomik krizle geçirmiştir.

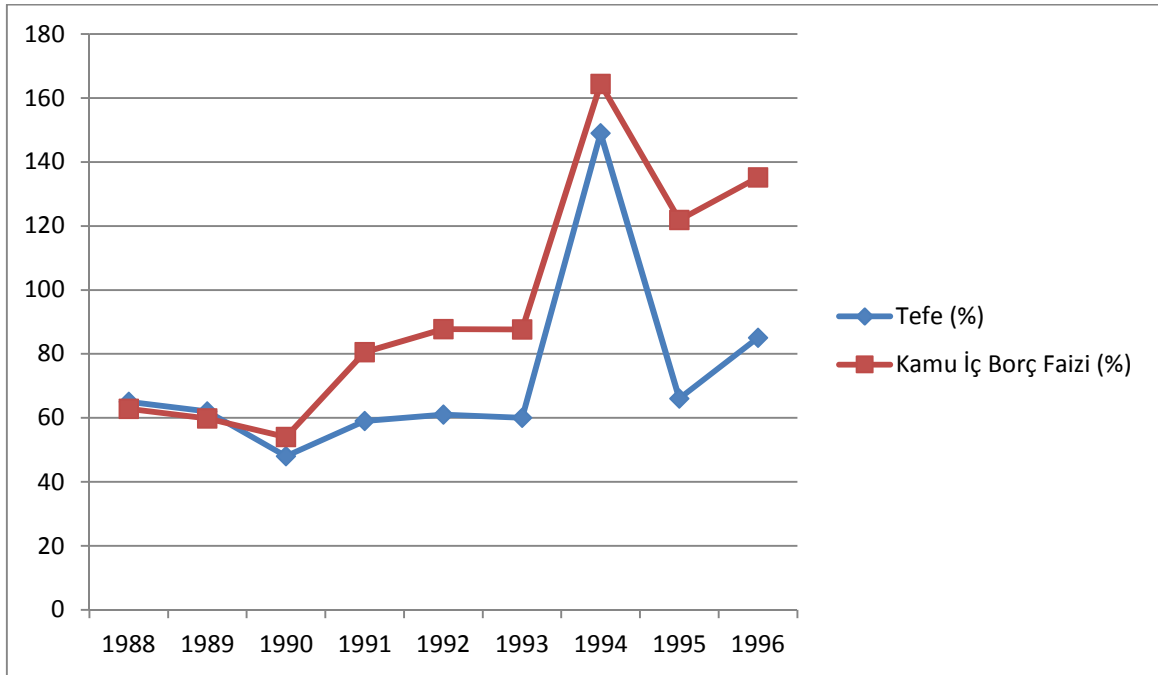
1.4.8. 1994 Krizi

1989 yılından itibaren Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında yaşadığı değer kaybını, enflasyon oranından düşük tutacak bir ekonomi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Türk Lirası yüksek oranlarda değerlenmiş, bu durum ihracatın düşmesine

neden olurken ithalatı artırıcı etki yaratmıştır. Değerlenen Türk Lirası, kamu iç borçlanma faiz oranlarını da artırıcı rol oynamıştır. Hazine bonosu ve tahviller, tasarruf sahipleri için avantajlı bir yatırım aracı haline gelmiştir.

Aşırı değerlenmiş Türk Lirası politikasının uluslararası finansal piyasalardan uygun koşullarla borçlanılmasını çok cazip hale getirmesi, bu şekilde toplanan fonların yüksek getirili kamu menkul kıymet değerlerine yatırılması ya da kredi olarak verilmesi, böylece önemli ölçüde getiri sağlanması, ülkemizde o yıllarda birçok küçük bankanın kurulmasına neden olmuştur. Bu durum bankacılık sektöründe riskliliği artırmıştır (Aydın, 2006, s.137).

1990'lı yılların başında ülkedeki terör olayları ve terörle mücadele için yapılan harcamalar; kamu kesimi açıklarını artırıcı etkiye sahip olmuştur. 1994 krizi öncesinde kamu iç borçlanma faiz oranları, enflasyon oranlarını geçmiştir.

Şekil 2. İç Borç Faizi ve Enflasyondaki Değişimler (1988-1996)

Kaynak: Tüik, TCMB

1993 yılında kamu iç borç faizi %87,6 oranında iken, 1994 yılında %164,4 oranına yükselmiştir.

1993 yılında iç borç faiz oranlarını düşürebilmek amacıyla ihale iptalleri ya da borçlanma miktarlarına sınırlar getirilmesi gibi borçlanma politikaları izlemiştir. 1993 yılının Kasım ayı içinde beş borçlanma ihalesinin dört tanesi bankaların hazine ihalesi için istedikleri faizi yüksek bulunup iptal edilmiştir (Kınaytürk, 2006, s.44). Faizleri düşürmek için Merkez Bankası rezervleri kullanılmaya başlamış; Kasım 1993'te 7,2 milyar dolar olan rezerv, Nisan 1994'te 3 milyar dolara düşmüştür.

1994 yılının başında Moody's ve Standart and Poors'un Türkiye'nin kredi notunu "kabul edilebilir risk düzeyinin altında" olarak değerlendirmesi yabancı sermayenin kaçışına ve Türk Lirası'nın değer kaybına neden olmuştur. Merkez Bankası kurlarında dolar 17.000 TL'ye, serbest piyasada ise 40.000 TL'ye ulaşmıştır. Bankaların açık pozisyonlarının (aktiflerdeki döviz hesaplarının pasiflerdeki döviz hesaplarını karşılamaması) artması, TL'nin değer kaybına uğramasıyla banka sistemlerini temelden sarsan sonuçlar doğurmuştur.

1994 yılı sonlarında ise enflasyon %150'lere fırlamış, ekonomi %6.1 küçülmüştür. 1993 yılı milli geliri 173 milyar dolardan 1994 yılında 132 milyar dolara düşmüştür. Kişi başı gelir ise 2.883 dolardan 2.184 dolara düşmüştür. Borsa endeksi Ocak-Şubat 1994'te 21.788'den 13.864'e inmiştir. Gecelik faiz oranı bu yıl içerisinde %64'ten %454'lere kadar çıkmıştır (Çelebi, 2001, s.21-22). 662 şirket kapanmış, yarım milyon kişi işsiz kalmıştır.

Hükümet 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programını açıklamıştır. Program ile etkin vergi denetimi kararlaştırılmış ve ek vergiler yürürlüğe konmuş, özelleştirmeler başlamış, KİT'lerin bazıları kapatılmış ya da devredilmiş, kamu kesimi istihdamındaki kabarıklığı azaltabilmek için erken emeklilik uygulaması başlamış, sigortaya tabi tasarruf mevduatı tutarı yükseltilmiş (sonra tümü sigorta kapsamına alınmıştır) ve Merkez Bankası'nın özerk bir yapıya sahip olması kararlaştırılmıştır.

1.4.9. 2001 Krizi

Türkiye'de 1994 Krizi'nden 2001 Krizi'ne kadar geçen sürede dünyada büyük çaplı global krizler yaşanmıştır. Türkiye'nin 2001 Krizi'ne giderken yaşadığı ekonomik

gelişmeleri, dünyada yaşanan krizlerin etkilerini de hesaba katarak değerlendirmek faydalı olacaktır.

1.4.9.1. 1994 Meksika Krizi

Meksika, diğer Latin Amerika ülkeleri gibi ekonomisi istikrarsız seyreden ve yüksek enflasyon sorunu olan bir ülkedir. Petrol ihraç eden bir ülke olduğu için; petrol fiyatlarındaki düşüş, enflasyon ve dış borçlarda büyük artışa neden olmuştur.

1994 yılının sonunda finansal panik ortamında, yabancı yatırımcılar, yüksek enflasyon ve Meksika'nın borçlarını ödeyemeyeceği endişesi ile yatırımlarını durdurmuşlardır. Meksika ulusal parası 'Peso' hızla değer kaybetmeye başlamış, ülkede ödemeler dengesi ve finansal krize neden olmuştur. Devalüasyonun ardından dalgalı kur sistemine geçiş yapılmıştır.

Mali piyasalarda ortaya çıkan krizi reel ekonomi krizi takip etmiştir ve "Tekila Krizi" olarak isimlendirilen kriz tüm dünyayı etkilemiştir. Meksika, Tekila Krizi'nden iki yılda çıkabilmiştir. IMF ve Amerika krizi atlatabilmesi için Meksika'ya 50 milyar dolar yardımda bulunmuştur (Ergi, 2001, s.948).

1.4.9.2. 1997 Asya Krizi

Doğu Asya ülkelerinde, 1997 Krizi'ne kadar makroekonomik açıdan herhangi bir sorun gözlenmemiş; yüksek faiz politikaları ile ülkelerine sıcak para çekmişlerdir. Ekonomileri yüksek oranlarda büyüme gerçekleştirmiştir.

Ulusal para birimleri dolara çıpa ile bağlı olduğundan, doların değer kazanması ile ulusal paraları da değerlenmiş; bu durum ihracatı azaltıcı etki yaratmıştır.

Aynı dönemde Çin ulusal parası 'Yuan'ın dolar karşısında düşük değerli kalmış olması, Doğu Asya ülkelerinin ihracatını azaltıcı etki yaratıp, yatırımların Çin'e kaymasına neden olmuştur.

Özel sektörde yaşanan cari hesap açıklarının büyümesi ile Önce Tayland, Endonezya, Malezya ve Filipinler’de devalüasyon yapılmış; kriz Güney Kore, Hong Kong ve Laos gibi ülkelere de sıçramıştır.

1.4.9.3. 1998 Rusya Krizi

SSCB’nin yıkılmasında sonra Rusya’da sosyalizmden kapitalizme geçiş döneminin sancıları yaşanmış, kötü yönetimlerin de etkisiyle ekonomisi sürekli küçülmüştür. Ancak 1996-1997 yıllarına gelindiğinde spekülasyon kazançları peşinde koşan yabancı yatırımcıların akınına uğramıştır.

Sermaye hareketlerinin serbestliği ve sabit kur politikalarının cesaretlendirdiği ülke içine doğru olan sermaye akımları, 1997’nin ortalarında tersine dışarıya kaçmaya başlamıştır. Bunun başlıca nedeni Doğu Asya krizi ve petrol fiyatlarının düşmesi sonucunda Rusya’nın ihracat gelirlerinin azalması ve ödemeler dengesi üzerinde baskı yaratmasıdır. Dışsal şok Rusya’nın ödemeler dengesini vururken, bütçeyi borçlanmayla finanse eden hükümetin rublenin istikrarını koruma çabası, kamu kağıtlarının değerinin çok düşmesine neden olmuştur (Özel, 2008, s.40-41).

Kriz; rublenin devalüasyonu, iç ve dış borçların 3 ay süreyle ertelenmesi, sayısız banka ve finans kurumunun batması ve halkın fakirleşmesi ile sonuçlanmıştır (Apak ve Aytaç, 2009, s.86).

1.4.9.4. 1999 Brezilya Krizi

Brezilya uzun yıllar yüksek enflasyon sorunu yaşamış, 1994 yılında enflasyon oranı %2700’lere ulaşmıştır. Başarılı bir ekonomi ve maliye planı ile enflasyonu %3, ekonomik büyümeyi %4 seviyesine getiren Brezilya; özelleştirme programını da başarı ile uygulamıştır.

1994 Meksika Krizi’nden sonra Latin Amerika ekonomilerine duyulan güvensizlik ortamı ve 1998 Rusya Krizi; Brezilya ekonomisini etkilemiştir. Rusya Krizini izleyen üç ay içerisinde rezervleri 30 milyar dolar azalmıştır. Yabancı sermaye kaçışının devamı neticesinde 1999 yılında devalüasyon yapılmıştır.

1997 yılında Toplam Dış Borç / GSMH oranı %23,2 iken, 1999'da %43,0 seviyesine yükselmiştir.

1.4.9.5. 2001 Arjantin Krizi

1980'li yılları diğer Latin Amerika ülkeleri gibi hiperenflasyon ve döviz krizleri ile geçiren ve sayısız istikrar programları uygulayan Arjantin, 1991 yılında başlayan yeni reform hareketi ile istikrarı yakalayabilmiştir. 1990 yılında %1334 olan enflasyon oranı 1993 yılında tek haneli rakamlara kadar gerilemiştir (Özel, 2008, s.185).

1997-2000 yılları arasında ortaya çıkan ve global etkiler meydana getiren krizlere de bağlı olarak enflasyon negatif olurken diğer bir ifade ile fiyatlar düşerken ekonomi tehlike sinyalleri çalmaya başlamıştır. Her ne kadar yabancı sermaye güdümü ve tetikleme ile büyümede yaklaşık %4 gibi bir ortalama kaydedildiyse de yıllardır ihmal edilen altyapı 2001 yılında büyük bir finansal krizle sonuçlanmıştır (Apak ve Aytaç, 2009, s.91-92).

İşsizlik %20'lere ulaşmış ve nüfusun üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşamaya başlamıştır. IMF ile stand by anlaşması yapılmış; önce 11 milyar dolar, yetmeyince ek olarak 6 milyar dolar daha finansal destek sağlanmıştır. Toplam Dış Borç / GSMH oranı 2001 yılında %56,9 iken, 2001 yılında %153,2'ye yükselmiştir. Aralık 2001'de moratoryum ilan edilmiştir.

1.4.9.6. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi

1994 Krizi sonrasında yürürlüğe giren 5 Nisan kararları, ülke ekonomisi için geç kalmış bir istikrar programıdır. Ülkenin siyasi ortamı sebebiyle uygulanmasında da birtakım aksaklıklar yaşanmıştır. Vergi reformları çıkartılamamış, özelleştirmeler planlandığı şekliyle uygulanamamış, kamu kesimi borçlanması artış göstermiş ve stagflasyon dönemi yaşanmıştır.

Ekonominin %6 küçülmüş olması 1995 yılı için de küçülme beklentisi içinde olunmasına yol açmıştır. 1995 yılında bir kereye mahsus olarak alınan vergiler ve kamu

harcamalarındaki kısıtlamalar nedeniyle bütçe açığı miktarında düşüş yaşanmış, büyüme %8 olmuştur.

Reel faiz oranlarının yükselmesi ve yatırımcının Türk Lirası'na yönelmesi, sıcak para girişini sağlamıştır. Ancak politik belirsizlik ortamı ve programın tam olarak uygulanmaması kamu harcamalarının yeniden artmasına neden olmuştur.

1996 yılında yapılan seçimler sonucunda koalisyon hükümeti kurulmuş ve politik belirsizlik ve güvensizlik ortamı devam etmiştir. Enflasyon %80 civarında gerçekleşmiş, ekonomik büyüme sürmüştür. 1997 yılında hükümette değişiklik yaşanmış, ekonomiyi yavaşlatma ve enflasyonu düşürme hedeflenmiştir. İthalat ve ihracat artmış ancak enflasyon %91'e çıkmıştır.

1997-98 Asya Krizi ve ardından yaşanan 1999 Rusya Krizi'nden Türkiye ekonomisi dolaylı olarak etkilenmiş; kriz, yatırımcıların ve kredi kuruluşlarının risk değerlendirmeleri konusunda daha daha çekingen ve dikkatli davranmalarına yol açmıştır. Bu durum da Türkiye gibi dış kaynak gereksinimi olan ülkelerin uluslararası sermaye piyasalarından borç almasını zorlaştırmaya başlamıştır.

Ekonomideki istikrarsız yapı, yüksek enflasyon ve faiz oranları, artan kamu harcamaları ve bütçe açıkları, global krizler, politik istikrarsızlık ve 1999 depreminin ekonomideki yıkıcı etkileri gibi olumsuzluklar neticesinde yeni bir çıkış yolu aranmıştır. 9 Aralık 1999 tarihinde IMF ile 3 yıllık bir stand-by anlaşması imzalanmış, temel olarak reel faiz oranları ile enflasyonu düşürmek ve ekonomide büyüme sağlamak hedeflenmiştir.

Türkiye'nin IMF ile imzaladığı 17. Stand-by anlaşmasının enflasyonu tek haneli rakamlara indirme hedefi sebebiyle 2000 yılı enflasyon oranı %20 olarak belirlenmiştir. Programın 'yapısal reform' içeren hedefi doğrultusunda ise döviz çapasına geçilmesi, kamu harcamalarının kısılması, ekonomik büyüme sağlanması, KİT'lerin özelleştirilmesinin tamamlanması ve bütçe açıklarının azaltılması amaçlanmıştır.

2000 yılı programın işlerliğine dair iyimser hava doğrultusunda olumlu gelişmelerle başlamıştır. Ülkeye 10 milyar dolardan fazla sıcak para girişi olmuş, enflasyon %38 seviyesine düşmüş, hazine bonusu faizi 1999'da %131,5 iken 2000

yılında %38,5'a gerilemiş, faiz dışı bütçe fazlası / GSMH oranı %5,3 olarak gerçekleşmiştir.

Programdan; sabit kura dayalı bir istikrar programı ile ulusal paranın aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının artması, ekonomik büyümenin sürdürülemezlik resesyonla sonuçlanması gibi dezavantajlar da beklenmiştir;. Nitekim daha önce benzer programları 4-5 yıl süreyle uygulayan Meksika ve Brezilya gibi ülkelerin aksine Türkiye'de kurun sadece 1,5 yıl sabit tutulması öngörülmüş ancak 1 yıl bile geçmeden kriz patlak vermiştir. Önce istenilen oranda düşmeyen enflasyon ve sabit döviz kuru nedeniyle TL aşırı değer kazanmış, cari işlemler açığı büyümüştür. Ancak esas kırılma bankacılık sektöründeki bozuk yapılanma neticesinde yaşanmıştır.

2000 yılının son aylarında açıklarını indirmek ve hesaplarını kapamak telaşına giren bankalar, TL darlığına düşerken faiz hadleri artışa geçmiştir (Kazgan, 2008, s.264). Ağustos ayında İnterbank piyasasında gecelik ortalama faiz oranı %35 iken, Kasım ayında %80,5'e yükselmiştir. Kasım ayında 1,5 milyar dolar, Aralık ayı boyunca yaklaşık 7 milyar dolar sıcak para çıkışı olmuş; bu durum döviz talebini artırıcı etki göstermiş ve döviz kurlarında baskı oluşmuştur. Bankaların likidite talebi arttıkça yurtiçi faiz oranları yükselmiş; bankalar kısa vadeli borçlarını kapatmak için dövize yönelmiş ve TCMB döviz rezervleri 5,5 milyar dolar azalmıştır. IMF'nin 7,5 milyar dolar ek kredisi ile kur sisteminin çökmesi engellenmiştir.

Ancak bankacılık sisteminin o dönem için en sağlam bankalarından biri olarak gösterilen Demirbank'ın likidite darlığı sebebiyle yaşadığı sarsıntı ve bankanın TMSF'ye devri ile DİBS piyasası çökmüştür. Buna 2000 yılı kamu ihraçlarının %15'ini almış olan Demirbank'ın uzun vadeli yatırımlarını kısa vadeli borçlanma araçlarıyla yapmış olması, likidite güçlüğüne düşmesiyle DİBS'leri elden çıkarmaya başlaması ve DİBS fiyatlarının hızla düşmesi; portföyünde DİBS bulunan diğer bankaların da düşen DİBS fiyatlarından daha fazla zarar etmemek için portföylerindeki DİBS'leri satması sebep olmuştur.

2001 yılı Şubat ayında, devletin üst kademesinde ortaya çıkan anlaşmazlıkla birlikte ağırlıklı olarak bankacılık sektöründen olmak üzere, yoğun bir döviz talebi gelmiştir. Başlangıçta, TCMB döviz talebinin bir kısmını karşılamıştır. Fakat, daha sonra, döviz atağının durdurulamayacağı anlaşıldığı için, döviz kurları dalgalanmaya

bırakılmıştır. Bu karar ile birlikte döviz atağı yaygınlaşarak yeni bir finansal krize dönüşmüş ve ödemeler sistemi kilitlenmiştir (Bastı, 2006, s.120).

Şubat 2001’de 6,5 milyar dolar sıcak para çıkışı olmuş, gecelik faiz ortalama %4000'lere çıkmıştır. Dolar yükselmiş, borsa endeksi düşmüş, Merkez Bankası uluslararası rezervleri azalmış, bankalar hızla TMSF'ye devrolmaya başlamış ve yaklaşık 650 bin kişi işsiz kalarak işsiz sayısı 2 milyona yaklaşmıştır. Krizden çıkış için Mayıs 2001’de IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalanmış ve “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” açıklanmıştır.

Bankacılık sektörünün Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizlerindeki rolü şöyledir:

- Sektörün yaklaşık %40 büyüklüğüne sahip olan kamu bankalarının, sektörde etkin faaliyet göstermekten ziyade hükümet politikalarının finansmanına aracılık eden bir konumda bulunması, görev zararlarının her geçen gün artması
- Hükümetin hatalı döviz kuru politikaları neticesinde bankacılık sektöründeki açık pozisyonun büyümesi
- Tasarruf mevduatlarına sınırsız güvence verilmesi, gözetim ve denetimdeki eksiklikler, banka sahibi olmanın ve sektöre girişin kolaylığı ile sektörün şeffaf olmayışı neticesinde ahlaki riskin ortaya çıkması
- Bankaların özkaynaklarının yetersiz oluşu
- Bankaların temel fonksiyonları olan tasarruf sahipleri ile fon talep edenler arasında aracılık fonksiyonunu yerine getirmekten ziyade özel kesimden topladığı fonları devlete aktarma fonksiyonunu üstlenmesi
- Sektörde yoğunlaşmanın artması

Bankacılık sektöründeki eksiklikler ve sorunların düzeltilmesi için krizin ardından “Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma” sürecine girilmiştir.

1.4.10. 2008 Krizi

2008 Krizi, küresel bir kriz olup ABD’de başlamış, ekonomilerin entegrasyonu gereği diğer ülkeleri de etkisi altına almıştır. 2000’li yıllara resesyon ve terör olaylarının olumsuz etkileri ile giren ABD, Merkez Bankası’nın yaptığı faiz indirimleriyle 2007 yılına kadar ekonomik büyümesini devam ettirmiştir. 2007 ortalarına geldiğinde ise

subprime (eşikaltı) konut kredileri (mortgage) piyasasında başlayan ulusal kriz, ekonomisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere de sıçramış ve 2008 yılında küresel bir finansal kriz halini almıştır.

Amerikan ekonomisinin lokomotifi sayılabilecek inşaat sektörü; vatandaşların kendi evlerine sahip olma arzusu ve hükümetin bu konudaki desteğiyle özel bir öneme sahip olmuştur. İnşaat sektörünün bir çok sanayi ve hizmet sektörüyle girdi-çıkıtı ilişkisinin bulunması ve istihdam yaratması nedeniyle ülke ekonomisi için canlandırıcı bir etki yaratmaktadır.

ABD kredi müşterilerini risklerine göre 2'ye ayırmıştır. *Prime* grubundakiler kredi sicili düzgün, ödeme gücü yüksek, geliri yeterli müşteriler iken; *subprime* grubundakiler geçmiş kredi sicilleri bozuk, gelirleri düşük, kredi ödeme davranışları olumsuz müşterilerden oluşmaktadır ve prime müşterilere göre daha yüksek faiz oranlarıyla kredi kullanmaktadır.

İnşaatlara olan talep arttıkça kredi arzı da genişlemiş, buna paralel olarak da subprime krediler artış göstermeye başlamıştır. Üstelik subprime kredilerin hızla artışının yanısıra 'refinansman' sorunu da bu duruma eşlik etmiştir. Yani mortgage ile konut sahibi olanlar, evlerinin değerinin spekülatif nedenlerle artmasından istifade edip ikinci bazen de üçüncü kez ipotek ettirerek 'refinanse' edip; aldıkları kredileri, kredi kartı borcu kapatmak ya da tüketim ihtiyaçları doğrultusunda kullanmışlardır.

1997-2006 arasında Amerikalı tüketiciler evlerinin değerini teminat göstererek tahmini olarak 9 trilyon dolar nakit para çekmişlerdir. 2006'nın ilk çeyreğinde bu şekilde çektikleri para harcanabilir kişisel gelirlerinin neredeyse %10'unu oluşturmaktadır (Ferguson, 2009, s.266).

Sistem üç ayak üzerine kurulmuştur: faiz oranları düşük düzeyini koruduğu, insanlar işlerini kaybetmediği ve ev fiyatları artmaya devam ettiği sürece sorun olmayacaktır (Akman, 2010, s.245). Konut fiyatlarının şişmeye başlaması ve riskin giderek artması ilk etapta kredi veren kurumları endişelendirmemiştir. Çünkü mortgage kredilerini satın alan bankalar çok hızlı bir şekilde riski başkasına devredebilmekte, bütün dünyaya bölüştürmektedir. Yatırım bankaları, yerel bankalardan aldıkları mortgage borçlarını portföy sigortalama teknikleriyle menkulleştirip, reyting kuruluşlarından yüksek kredi notları alabilmişlerdir. Ancak sistemin ayakları birer birer

sarsılmaya başlamıştır. Önce faiz oranları %1'den %5,25'e yükselmiş, ardından emlak arzı emlak taleplerinden yüksek hale gelmiştir. Son olarak da faizlerin yükselişi Detroit'te otomobil sanayisinde durgunluğa ve işten çıkarmalara neden olmuş, bu durum Detroit'teki mortgage sisteminin çökmesiyle sonuçlanmıştır. Bankaların sahip olduğu hacizli konut sayısı hızla artmış, konut fiyatları düşmeye başlamış; konutların düşmüş olan değeri, kredi müşterilerinin kalan borçlarını karşılamaya yetmeyince de kredi sahiplerini kredileri ödeyemez duruma gelmişlerdir.

Haziran 2007'de subprime kriz olarak patlak veren krizin likidite krizine evrilmesine yol açan kırılma noktası ise, Merrill Lynch'in Bear Stearns'tan ek teminat istemesi olmuştur. Bear Stearns, iki hedge fonunda sıkıntı yaşadığı dönemde fonlardan birini gözden çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu menkul kıymetleri portföylerinde bulunduran finans kuruluşları, zarar etmeye başlamışlardır.

Diğer yandan bankalar mortgage kredileriyle ilişkili fonları yan kuruluşlarında toplayarak resmi bilançolarda görülmemesini sağlamışlardır. Uzun vadeli yatırımlarını kısa vadeli fonlarla bazen gecelik bile fonlayan bankalar, vade uyumsuzluğu sorunu yaşamaya başlamışlardır. Mortgage krizi, Fannie Mae ve Freddie Mac gibi dev mortgage kuruluşların kamuya devredilmesiyle likidite krizi konusunda son halini almış, Lehman Brothers'ın batışıyla reel sektörü de içine alan büyük çaplı bir krize dönüşmüştür.

Menkul kıymetlerin riskinin dağıtılmasının sınırları o kadar geniş olmuştur ki; dünyanın dört bir yanındaki bankalar, yerel yönetimler veya emeklilik fonları, bu fonları satın almış; dolayısıyla kriz "global kriz" halini alarak dünyada birçok kurumu batma noktasına getirmiştir.

ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan krizin sebeplerini 5 ana başlıkta toplanabilir (Alantar, 2008, s.2-5)

- 1) Likidite bolluğu ve özensiz krediler
- 2) Menkul kıymetleştirme
- 3) Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların, özellikle de FED'in önlem almakta gecikmesi
- 4) Derecelendirme kuruluşlarının firmalar tarafından finanse edilmesi dolayısıyla objektif değerlendirme yapılamaması

5) Saydamlık eksikliği ve asimetrik bilgi

Türkiye’de ise 2001 krizi sonrasında, 2001 krizinin temelini oluşturan bankacılık sektörünün düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Sektörün kırılganlığın önlenmesi, bankaların sermaye yapılarının gülendirilmesi ve sıkı disiplin altına alınması sağlanmıştır.

Merkez Bankası, dalgalı kur uygulamasına devam etmiş; enflasyon hedeflemelerinde ise 2002-2005 yılları için örtülü bir enflasyon hedeflemesi, sonrasında ise açık enflasyon hedeflemelerine geçilmiştir.

2008 global krizinde; Türkiye mortgage sistemine sahip olmadığı ve bankacılık sistemi güçlendirilmiş olduğu için krizden enflasyonun yükselmesi ve reel kamu borç faizlerindeki artışlardan ötürü etkilenmiştir. Küresel kriz ekonomik belirsizlik ortamı yaratmış; yatırım ve tüketim harcamaları düşüş göstermiştir. 2008 yılı sonu ve 2009 başında ise ekonomik faaliyetlerde sert bir düşüş gözlenmiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki daralma, istihdam üzerinde de olumsuz etki yaratmış; tarım dışı işsizlik Ağustos 2008’de %11,7’den Ocak 2009’da %16,8’e yükselmiştir.

2001 yılından sonra yabancı portföy yatırımlarının artışı ve ucuz kredi imkanları, cari işlemler açığını artırmıştır. Yüksek faiz nedeniyle ülkeye giren sıcak para ve özelleştirmelerden elde edilen gelirler ile cari işlemler açığı azaltılmaya çalışılmış, özellikle özel sektörün kaynağı olduğu dış borçlanma 2003 yılı rakamlarının 2 katını geçmiştir. Dünya borsalarıyla paralel olarak İMKB’de sert düşüşler yaşanmış, hisse senedi ve tahvil piyasasında yaşanan dalgalanmalar küresel kredi akışını kesintiye uğratmıştır.

Tablo 2. 2008 Krizi'nde Dünya Borsaları ve İMKB

Borsa / Yıl	2007 (milyon \$)	2008 (milyon \$)	2009 (milyon \$)
Mexican Exchange	397.724	234.054	352.045
Nasdaq Omx	4.013.650	2.248.976	3.239.492
New York SE	15.650.832	9.208.934	11.837.793
Hong Kong Exc.	2.654.416	1.328.768	2.305.142
Japan Exc. Group	4.330.921	3.115.803	3.306.082
Deutsche Börse	2.105.197	1.110.579	1.292.355
Borsa İstanbul	284.530	117.584	231.676

Kaynak: <http://www.world-exchanges.org/statistics/annual-query-tool>

(Erişim Tarihi:24.03.2015)

İKİNCİ BÖLÜM:

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti'nde büyük şehirlerdeki sarraflar dışında bankacılık sistemi gelişmemiştir. Bankacılığın gelişmemesinin iki önemli sebebi vardır: Bunlardan birincisi, Türklerin genellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmalarına karşın ticaret, sarraflık, bankacılık gibi işleri, Türk ve müslüman olmayan halka bırakmaları iken; ikincisi, Osmanlı ekonomisinin Batı Avrupa'da ortaya çıkan sanayi devrimine ayak uyduramayarak, kapalı bir ekonomik düzen içinde kalmasıdır (Parasız, 1997, s.92-93).

Osmanlı Devleti'ndeki ilk banka Galata Bankerleri tarafından 1847 yılında kurulan İstanbul Bankası'dır. Ancak banka spekülasyon işlemleri yapması nedeniyle yalnızca 5 yıl faaliyet göstermiş, 1852 yılında kapanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bir ticaret ve kredi bankası olarak kurulan ilk kredi kurumu 1856 yılında İngiliz sermayesi ile Londra'da kurulan ve Fransız sermayesinin de katılımıyla Osmanlı Imperial Bankası adını alarak diğer bankacılık işlemleri yanında banknot çıkarma yetkisiyle donatılan bankadır (Kepenek ve Yentürk, 2005, s.21). Banka ayrıca devletin haznedarlığını üstlenerek devlet gelirlerini tahsil etmek, hazinenin ödemelerini yerine getirip bonolarını iskonto etmek, iç ve dış borçlara ilişkin faiz ve anapara ödemelerini yapmakla da görevlendirilmiştir (Kaya ve diğerleri, 2013, s.46). Osmanlı Bankası; İngiliz sermayesi ile kurulmuş, daha

sonra Fransa ve Avusturya sermayesi dahil edilmiştir. Tamamen yabancı sermaye ile faaliyet gösteren bu banka zaman içinde halkın tepkilerine yol açmıştır. Ulusal sermaye ile kurulan Memleket Sandıkları zaman içinde Menafi Sandıklarına dönüşmüş , aynı dönemlerde kurulan Emniyet Sandıkları ile Menafi Sandıkları 1863 yılında kurulan ilk ulusal banka olan Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyetin kuruluşuna kadar, 1908-1923 yılları arasında, 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu'da olmak üzere toplam 24 yerli banka kurulmuştur (Tokgöz, 2009, s.25).

2.1.2. Cumhuriyetin Kuruluşu – Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Osmanlı Döneminden yıpranmış bir ekonomi devralan Türkiye Cumhuriyeti; kuruluşu itibari ile 7 banka ve 269 şubeye sahipti. Bu bankalar şunlardır (www.tbb.org):

- 1 adet kamu sermayeli mevduat bankası : Ziraat bankası A.Ş.,
- 3 adet özel sermayeli mevduat bankası : İnterbank A.Ş., Milli Aydın Bankası TAŞ, Türk Ticaret Bankası A.Ş.,
- 1 Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli banka: Osmanlı Bankası,
- 2 adet Türkiye'de şube açmış yabancı sermayeli banka: The Royalbank of Scotland Plc, Unicredit Banco Di Roma Spa

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi çerçevesinde ekonomik gelişme adına birçok önemli karar alınmıştır. Bankacılık sektörünün, yıllardır süren yabancı sermaye hegemonyasından kurtulması ve ulusal bankacılığın kurulup geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Güçlü bir banka kuracak yeterli sermaye, o dönem için özel kesimde bulunmamaktadır, dolayısıyla devletin katkısıyla banka kurulması gerekmiştir. Kongre katılımcıların bir ticaret bankasına duyulan ihtiyacı dile getirmeleri neticesinde, 1924 yılında devletin de ortaklığıyla İş Bankası, özel sektör bankası olarak kurulmuştur. 1925 yılında sanayi ve madencilik kuruluşlarına kredi sağlamak amacıyla, Türkiye'nin ilk kalkınma bankası olan Sanayi ve Maadin Bankası , inşaat sektörüne destek sağlaması amacıyla da 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur.

Osmanlı Devleti zamanında kurulup faaliyetine Cumhuriyetin ilanından sonra da devam Ziraat Bankası'nın 1924 yılında sermayesi ve yetkileri artırılmış, tarım kredisi

ve bankacılık işlemleri yapma yetkisi verilmiştir. Ayrıca bu dönemde iş adamlarının tarafından çok sayıda yerel banka kurulmuş ancak birçoğu 1929 Krizi'nden sonra faaliyetine son vermiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar neticesinde milli bir devlet bankası kurulması konusunda çalışmalar yapılmış; 11.06.1930 tarihinde, 1715 sayılı kanun ile anonim şirket statüsünde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuştur.

Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankasının temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amaçla Banka, temel politika aracı olan reeskont oranlarını belirlemeye, para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemeye, hazine işlemlerini yerine getirmeye ve Türk parasının istikrarına yönelik önlemleri almaya yetkili kılınmıştır. Banka ayrıca banknot basma yetkisine tek elden sahip duruma getirilmiştir. Bunlara ek olarak Banka, devletin haznedarlığını da üstlenmiştir. Bu dönemde uygulanan sabit döviz kuru rejimi altında döviz kurlarını belirleme yetkisi hükümete aittir. (www.tcmb.gov.tr)

2.1.3. Devletçilik Dönemi (1933-1944)

Cumhuriyetin ilk 10 yılında izlenen özel kesimin özendirilmesine yönelik sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç vermemiştir (TBB, 2012, s.6). Büyük Buhran sonrası dünyada yayılmaya başlayan Keynesyen anlayış, ülkemizde de devletin ekonomiye müdahil olduğu bir program olan 'Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı' ile uygulanmaya başlanmıştır.

Plan çerçevesinde ithal tüketim mallarına ikame malların yerli üretim olması, bunun için de fabrikalar kurulması kararlaştırılmış; bu kamu iktisadi faaliyetlerini sağlayacak işletmelerin kuruluşu ve finansal ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla da devlet tarafından birçok banka kurulmuştur.

1933 yılında kurulan Sümerbank'ın en önemli işlevi, sınai kalkınmayı desteklemek için gerekli sınai tesislerin kurulmasını sağlamak iken, Halk Bankası'nın(1938) işlevi küçük esnaf ve zanaatkarlara kredi sağlamak; Belediyeler (İller) Bankası'nın (1933) işlevi, şehir ve kasabalarda su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek, Denizbank'ın (1937) işlevi deniz yolları

işletmelerini oluşturmak, Etibank'ın (1935) işlevi ise maden yatakları ve enerji kaynaklarını işletmek için gerekli işletmeleri kurmak, yönetmek, finansman ihtiyaçlarını sağlamaktır (Kaya ve diğerleri, 2013, s.49).

1944 yılı itibari ile ülkemizde 4 kamu bankası, 10 özel sermayeli 3 yabancı sermayeli ve 1 kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 18 banka faaliyet göstermiştir.

01.06.1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile banka mevduatlarının % 15'i oranında Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'nden veya aynı derecede (yaklaşık % 6-7 oranında) faiz getiren diğer menkul kıymetlerden münzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiş, bu uygulamanın bir amacı da kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman kaynağı sağlamak olmuştur (TBB, 2012, s.8). Ayrıca bu kanun ile; tasarruf mevduatı sahiplerinin bankalarda buldukları mevduatın %40'ına tekabül eden miktarı, bu mevduatı kabul etmiş olan bankanın aktifinde mevcut bütün kıymetler üzerinde imtiyazlı alacaklı kabul edilmiş ve iflas durumunda bu kısmın, tasfiyenin sonucu beklenmeksizin mevduat sahiplerine ödeneceği hükmü getirilmiştir (www.tmsf.org.tr).

2.1.4. Liberal Dönem (1945-1959)

Devletçi Dönem'de uygulanan sanayi planının olumlu sonuçlar vermesi üzerine, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı çalışmaları yapılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle ekonomik düzen bozulmuş, plan uygulamaya konulamamıştır.

Siyasal hayatta yaşanan değişimler ve çok partili hayata geçilmesi neticesinde yeni hükümet, liberal iktisadi politikaları benimsemiştir. Ekonomi dışa açılmış, üretim yaygınlaşmış, nüfus artışı hızlanmış, kentli nüfus göç nedeniyle artmış ve ekonomide kredi ve para ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bankacılık hizmetlerine ihtiyacın bu denli arttığı dönemde, özel bankacılığa duyulan gereksinim artmış; yerel bankalar tasfiye edilirken ülke genelinde hizmet veren, şube sayısı fazla olan bankalar kurulmaya başlamıştır.

1950 yılından sonra yaşanan genişleme ortamında çok sayıda banka etkinliğe başlamış ve 1944 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) da dahil 43

olan banka sayısı 1958 yılında 56'sı ulusal banka olmak üzere 62'ye yükselmiştir (TBB, 2012, 10). 1958'de çıkartılan 7129 sayılı yeni Bankalar Yasası dönemin ekonomik amaçlarına uygun olarak hazırlanmış ve Türkiye Bankalar Birliği'nin kurulmasını sağlamıştır. 7129 sayılı yasayla devlet bankaları kredi alanında tümüyle serbest bırakılmıştır (Kaya ve diğerleri, 2013, s.50).

2.1.5 Planlı Dönem (1960-1980)

Liberal dönemde ekonomide, serbestleşmenin etkisiyle başlayan olumlu hava, 1958 Krizi'nden sonra yerini karma ekonomi politikalarına bırakmıştır. Kalkınma planları doğrultusunda devlet bankacılık sektörünü kontrol altına almış, faiz/komisyon oranlarından kredi limitlerine kadar birçok düzenleme devlet eliyle belirlenmiştir.

Mevcut bankaların yeni şube açmaları teşvik edilmiş, ortalama sabit maliyetlerin düşürülmesi için küçük bankaların birleştirilmesine çalışılmıştır. 1950'li yıllarda kurulmuş çok sayıda küçük banka 1960'larda tasfiye edilmiştir (Kaya ve diğerleri, 2013, 50). Dönem başında 59 olan ulusal ve yabancı banka sayısı dönem sonunda 44'e düşmüş; şube sayısı ise 1759'dan 5975'e çıkmıştır (TBB, 2012, s.12).

Tablo 3. 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye’deki Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1960	53	6	59	1699	60	1759
1961	48	5	53	1675	61	1736
1962	47	5	52	1697	62	1759
1963	47	5	52	1776	64	1840
1964	44	5	49	1841	68	1909
1965	44	5	49	1913	68	1981
1966	42	5	47	1990	68	2058
1967	42	5	47	2155	68	2223
1968	43	5	48	2465	86	2551
1969	43	5	48	2846	102	2948
1970	43	5	48	3099	111	3210
1971	42	5	47	3314	113	3427
1972	41	5	46	3568	114	3682
1973	39	5	44	3909	114	4023
1974	39	5	44	4311	114	4425
1975	38	5	43	4491	114	4605
1976	39	5	44	4721	114	4835
1977	40	4	44	5129	109	5238
1978	40	4	44	5381	104	5485
1979	40	4	44	5665	104	5769
1980	40	4	44	5870	105	5975

Kaynak: TBB,2008 "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Kesimi “1957-2007” s: 183.

1960’lı yıllardan sonra çok şubeli büyük bankacılık yaygınlaşmıştır. 1970’li yılların ortalarında bankaların yönetimleri özel holdinglerce ele geçirilmiştir. Bu durumun sebebi 7129 sayılı yasa ile bankaların en az %25 sermayesine sahip oldukları iştiraklerine açtıkları kredi oranında üst limitin kaldırılmasıdır (Parasız, 1997, s.94).

2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001)

Ekonomik kalkınma planlarının uygulandığı dönemde, önceki dönemlere göre ekonomide yaşanan durgunluk ve özellikle 1978-80 Krizi ekonomik reformları beraberinde getirmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları ile ekonomide liberalizasyona gidilerek serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir.

24 Ocak Kararları'nın ardından bankacılık sektöründe de dönüm noktası olacak değişikliklere gidilmiştir. Bankaların kredi ve mevduatlarına uyguladıkları faiz oranları serbest bırakılmış, böylece 1 Temmuz 1980'den itibaren Planlı Dönem'de uygulanan negatif faiz uygulaması, yerini pozitif faiz uygulamasına bırakmıştır. Bankaların kredi ve mevduat faizlerini artırmalarıyla, bankerlerin rekabet avantajı sona ermiş; bankerleri riskli yatırım araçları olarak gösteren bir hükümet açıklamasının ardından başlayan panik ortamı "banker krizi"ne yol açmıştır.

1982 yılında Sermaye Piyasaları Kanunu çıkarılmış, 1986'da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiştir. Yine 1986 yılında, bankalar arası para piyasası (İnterbank) kurulmuştur.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) 1983 yılında kurulmuş ancak TMSF'nin idare ve temsili, 1983-1999 tarihleri arasında TCMB, 1999-2003 tarihleri arasında ise BDDK tarafından yerine getirilmiştir. 12.12.2003 tarihinden itibaren BDDK ve TMSF birbirinden tamamen ayrılmış ve bağımsız birer kurum haline gelmiştir.

Bankacılık sektöründeki diğer gelişmeler şöyledir (Keskin, 1994, s.43):

- 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir
- Uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmıştır
- Tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiştir
- Bilançolar dış denetime tabi tutulmuştur
- Mevduat sigorta fonu kurulmuştur
- Donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulaması getirilmiştir.
- Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir.
- Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır.
- 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur.
- 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır.
- 1990 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir.
- Yurtdışında yerleşik kişilere Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir.
- 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır.

1994 Krizi ile faiz oranları rekor seviyelere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, mali sistem küçülmüştür. 1994 yılında bankacılık sisteminin toplam aktifleri 68,6 milyar dolardan 51,6 milyar dolara, özkaynakları ise 6,6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara küçülmüştür (Özdemir, 2010, s.880). Üç bankanın batışıyla başlayan panik ortamını azaltabilmek adına, tasarruf mevduatı bütün mevduatı kapsar hale getirilmiştir. Bu sınırsız devlet güvencesi, ahlaki çöküntüyü (moral hazards) beraberinde getirmiş ve 2004 yılında sigortalanan mevduat miktarı 50.000 TL'ye düşürülmüştür.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini sağlayıp mali piyasalarda güven ve istikrar tesis etmek amacıyla Haziran 1999'da kurulmuş ve Ağustos 2000'de faaliyetlerine başlamıştır.

Bankacılık sektörünün 2000 yılındaki yapısına bakıldığında, kredi miktarının arttığı ancak likiditesi yüksek menkul kıymetlerin azaldığı görülmektedir. Bilanço yapısındaki bu bozulma Kasım 2000 Krizi'nde, likidite ve faiz riski nedeniyle bankacılık sektöründe kayıplar yaşanmasına neden olurken; Şubat 2001 Krizi ile TL'nin dalgalanmaya bırakılmasıyla kur riskinden doğan kayıplar yaşanmıştır.

2.1.7. 2001 ve Sonrası

2001 Krizi'ne kadar bankacılık sektörü; gerek regülasyonların yeterli olmayışı gerekse yönetsel zaafiyetler sebebiyle krizlere zemin yaratmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi ile ise sektörün sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Ekonomide devam eden yüksek enflasyon ve yüksek kamu borçlarına çözüm bulmak amacıyla 15 Mayıs 2001 tarihinde IMF'ye niyet mektubu verilerek "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" yürürlüğe konmuştur.

GEGP, ekonominin dış şoklara karşı direncinin artırılmasını, mali disiplinin sağlanmasını, yapısal reformların tamamlanmasını ve bankacılık sisteminin gülendirilmesini hedeflemiştir (TBB, 2008,s.20). Program dahilinde bankaların sermaye yapılarını güçlendirilmesi istenmiş, aktif ve sermaye yapısında yetersizlikler görülen bankalar TMSF'ye devredilmiştir. Bankacılık sektöründe faaliyetine devam edecek bankalardan sermaye artırımına gitmeleri istenmiş, sermaye yapısını güçlendiremeyen

bankaların ya faaliyetlerine son vermeleri ya da devir/birleşme yoluyla sektörden çıkmaları sağlanmıştır. Bankaların denetimsel ve yönetsel eksikliklerinin giderilmesi amacıyla regülasyonlar gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nı uygulamaya koymuştur.

Söz konusu programın dört temel amacı bulunmaktadır (TBB, 2012, s.26):

1. Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması
2. TMSF bünyesindeki bankaların çözülmesi
3. Özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması
4. Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilerek sektörde etkinliğin artırılması

Uluslararası finans piyasalarındaki düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin ülkesel farklılıklarının giderilmesi amacıyla Basel Komitesi tarafından 1988 yılında yayımlanan “Basel I Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı”, 1989 yılında ülkemizde uygulamaya konulmuştur. Ancak uzlaş; ihtiyaçlara tam olarak cevap veremediği için 2004 yılında “Basel II Kriterleri” olarak revize edilmiştir.

Bu gelişmelere paralel olarak ülkemizde 18 Haziran 1999 tarihinde kabul edilen “4389 Sayılı Bankacılık Kanunu”, uluslararası standartları yakalamak ve mevcut kanundaki eksiklikleri gidermek adına 19 Ekim 2005 tarihinde “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu” olarak değiştirilmiştir.

5411 sayılı yasa ile getirilen temel düzenlemeler aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Şahin, 2009, s.8):

1. Bankaların kuruluş ve sisteme giriş izni, denetimi ve gözetiminin BDDK tarafından gerçekleştirilmesi,
2. Banka kurucularının, banka sahibi olmanın gerektirdiği mali güce itibara, dürüstlük ve yeteneğe sahip olmaları ve yüz kızartıcı suç işlememiş olmaları ,
3. Bankaların kanunda açık olarak tanımlanmış özkaynak ve sermaye yeterlilik oranlarını uygulamaları, uymamaları durumunda BDDK tarafından müeyyide uygulanması,
4. Bankaların, öncelikle BDDK’nın ön denetimine tabi olmaları; tüm iyileştirici ve düzeltici önlemler alınmasına karşın yetersiz olunursa BDDK’nın, ilgili bankanın etkinlik iznini kaldırmaya ve bankanın TMSF’ye devrine yetkili kılınması,

5. Kurumun, bankaların varlıkları, alacaklar, özkaynakları, borç, yükümlülük ve taahhütleri, gelir ve giderleri arasındaki ilgi ve dengeler ile mali yapıyı etkileyen diğer tüm etmenlerin ve karşı karşıya kalınan risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla sınırlamalar ve standart oranlar belirleyerek gerekli düzenlemeleri yapmaya ve bunlar hakkında her türlü önlemi almaya yetkili hale getirilmesi,
6. Kanunun 48. ve 49. maddelerinde çok ayrıntılı bir kredi, risk grubu ve mensup tanımının yapılması ve kanunun 50. maddesinde risk grubu ve mensuplar tanımına girenlerin hangi durumlarda kredi kullanılacağı ve kesinlikle kullanılmayacağı düzenlenmesi. Kanunla banka kaynaklarının ortaklar tarafından istismarını önleyecek tüm önlemlerin alınması.

Bankacılık sektöründeki yeniden yapılanma hareketinin ilk amacı, sektöre karşı kaybedilen güveni yeniden tesis etmektir. Devletlerin bu güveni sağlayabilmek için ilk başvurduğu yöntemler; mevduatın tamamını mevduat sigortası altına almak ve Merkez Bankası tarafından sektördeki bankalara destek sağlamaktır. Ülkemizde 2001 Krizi öncesinde başlayan mevduatın tamamının sigorta kapsamında olması uygulaması 5 Temmuz 2004 tarihinde sigorta kapsamının 50.000 TL ile sınırlandırılmasına kadar sürdürülmüştür. Bu tutar 15 Şubat 2013'te ise 2 katına çıkarılarak 100.000 TL olarak belirlenmiştir.

2000 yılında bankaların kredilerinin, tasfiye olacak kısmı yaklaşık %11 iken 2001 yılında bu oran %29'a yükselmiş; ödenmeyen kredilerin yaklaşık büyüklüğü ise 7,8 katrilyon TL olmuştur. Aktif yapısı bu derece bozulmuş olan bankaların sermaye yapısını güçlendirebilmek adına Ocak 2002'de '4743 Sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması' kanunu çıkarılmıştır. Kredi borçlarını yapılandırma neticesinde ödeyebilme gücü olan bankaların iflasları önlenmiştir. Reel sektörün bankacılık sektörüne olan borcunun bu denli büyük olduğu bir dönemde, yasal takip yolları ile çözüme ulaşmanın güçlüğü sebebiyle; "İstanbul Yaklaşımı" adı altında gönüllülük esasına dayalı bir uzlaşma yoluna gidilmiştir. Bankaların ve varlık yönetim şirketlerinin yeniden yapılandırmalarla ilgili çerçeveleri yeniden belirlenmiş; 318 şirket toplam yaklaşık 6 milyar dolar tutarındaki kredileri için yeniden yapılandırma sözleşmesine bağlanmıştır. Bu uygulama neticesinde takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı 2002 yılı sonunda %18,5'a düşmüştür.

Mali yapılarında bozulmalar olan ve sermaye yükümlülüklerini yerine getiremeyen bankalar için tasfiye, kapatma, devir, birleşme, özelleştirme gibi yapısal önlemler alınmış ve yeniden yapılandırma süreci sonunda bankacılık sektörünün genel görünümünde büyük değişiklikler olmuştur.

Tablo 4. TMSF'ye İntikal Eden Bankalar

21.12.1999- Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Sümerbank 27.10.2000- Bank Kapital 28.02.2001- Ulusal Bank	Sümerbank çatısı altında birleştirildikten sonra satılan bankalar
07.01.1999- İnterbank 21.12.1999- Esbank 27.10.2000- Etibank 15.03.2001- İktisat Bankası 09.07.2001- Kentbank, Egs Bank, Birleşik Fon Bankası 30.11.2001- Toprakbank	Bayındırbank çatısı altında birleştirilen bankalar
12.12.1998- Bank Ekspres 06.12.2000- Demirbank 09.07.2001- Sitebank, Tarişbank	Doğrudan satışı yapılan bankalar
06.11.1997- Türk Ticaret Bankası	İradi tasfiye sürecinde olan bankalar
27.09.2000- Kıbrıs Kredi Bankası 03.07.2003- İmar Bankası	İflas tasfiyesi sürecindeki bankalar
16.06.2002- Pamukbank	Kamu bankasına devredilen bankalar

Kaynak: <http://www.tmsf.org.tr/intikaleeden.bankalar.tr>

(Erişim Tarihi: 31.03.2015)

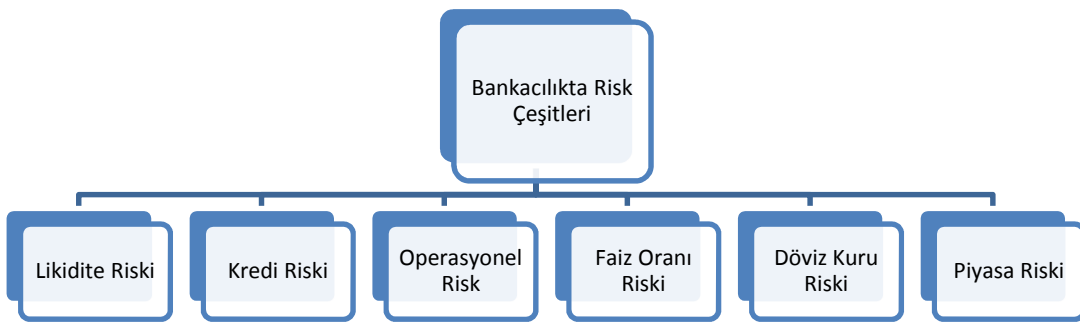
Tabloda da görüleceği üzere; Türk Bankacılık sektöründe kısa bir zaman dilimi içerisinde birçok bankanın sahip yapısı ve statülerinde değişiklikler olmuştur.

Özetle bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma sürecinin temel amaçları; bankacılık sistemine duyulan güvenin yeniden tesis edilmesi, bankacılık sektöründe etkin bir düzenleme ve denetleme sisteminin oluşturulması, bankaların aktif yapılarının düzeltilip sermaye yapılarının güçlendirilmesi, bankacılık sektörüne siyasi

müdahalelerin azaltılıp, bağımsız ve şeffaf bir yapının oluşturulması, banka yönetimlerinin ve risk alma seviyelerinin düzenlenip iyileştirilmesi olarak sıralanabilir.

2.2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TAŞIDIĞI RİSKLER

Bankacılık sektörü; her dönem, tıpkı diğer sektörler gibi risklerle karşı karşıya kalmıştır. Ancak sektörün büyümesi ve gelişmesiyle fırsatların artışı yanında risklerin de artışı söz konusu olmuştur. Özellikler 2000 yılından itibaren finansal serbestleşme ve küreselleşme yaygınlaştıkça bankalar yüksek kazanç fırsatları elde etmişlerdir ancak gerek değişim ve belirsizlik ortamı gerekse yolsuzluklar, makroekonomik dalgalanmalar gibi sebeplerden ötürü yüksek riskler ve kayıplar da yaşanmıştır. Rekabetin artması, finans sektöründeki çeşitlilik ve enstrümanların artışı da bankaların risk konusunda daha bilinçli ve tedbirli olmalarını gerektirmiştir. Dünyada yirmi dört saat canlı olan finans piyasaları içinde yer alan bankalar; ulusal ya da uluslararası, işlemler ya da insan faktöründen kaynaklı çok çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu risklerin başlıcaları ise şöyle sıralanabilir:

Şekil 3. Bankacılıkta Başlıca Risk Çeşitleri

Kaynak: Goyal, "Risk Management in Indian Banks: Some Emerging Issues", 2010

2.2.1. Likidite Riski

Likidite riski; bankanın müşterilerin fon taleplerini ve yükümlülüklerini karşılayamaması durumunda sermaye veya gelirinde meydana gelebilecek olan kayıplar olarak tanımlanabilir. Bankanın nakit ihtiyacı doğduğunda bunu zamanında karşılayabilmesi için yeterli miktarda likit tutmaya ihtiyacı vardır ancak atıl kalan likidite düzeyi de bankalar açısından maliyet sorunu yaratmaktadır.

Likidite riski iki ana başlıkta değerlendirilir. Bunlar piyasaya ilişkin likidite riski ve bankayı fonlamaya ilişkin likidite riskidir. Piyasaya ilişkin likidite riski dendiğinde, bankanın piyasaya gerektiği gibi girememesi, bazı ürünlerdeki sıkı piyasa yapısı ve piyasalarda oluşan engeller nedeniyle pozisyonlarını uygun bir fiyatta, yeterli tutarda ve hızlı olarak kapatamaması veya pozisyonlardan çıkamaması durumunda ortaya çıkan zarar ihtimali anlaşılır. Fonlamaya ilişkin likidite riski ise nakit giriş ve çıkışlarındaki düzensizlikler ve vadeye bağlı nakit akımı uyumsuzlukları nedeniyle fonlama maliyetini makul bir maliyet ile potansiyel olarak yerine getirememeye ihtimalini ifade eder (Anderson, 2001).

Bankalar likiditeden uzaklaştıkça müşterilerinden ya da makro ekonomik koşullardaki ani değişimlerden kaynaklanan nedenlerle yükümlülüklerini karşılayamayacak duruma düşebilir. Bankanın büyük bir kredi müşterisinin ani bir iflası, bankanın kredi olanaklarını zor duruma sokabilir. Ya da ekonomideki ani bir panik ortamında mevduat müşterileri, bankalardan paralarını aynı anda talep edebilir. Bankalar, müşterilerinin fon taleplerini aynı anda karşılamakla yükümlüdürler ancak kredi alacakları için aynı anda geri isteme hakkı yoktur.

Likidite riski, ani mevduat çekilişi yapıldığı durumlarda ortaya çıkıp banka bilançosunun hem aktifini hem pasifini olumsuz etkiler. Likidite riski ile karşılaşan banka ya bu eksik likiditeyi fonlayacak fon ödünç alır ya da aktiflerindeki varlıkları elinden çıkarmaya çalışır. Bankanın yeni bir borç alması olumsuz ekonomik şartlarda faiz riskini de ortaya çıkarabilir. Bununla birlikte bankanın fon sağlayamaması durumunda elindeki varlıkları satması bankanın aktif pasif dengesi üzerinde önemli etkilere sahip olur (Anderson, 2001, s.23).

Bankaların likit bulundurma maliyeti ile likitten uzaklaşmanın risklerini piyasa koşulları ve ekonomik göstergeler bazında sağlıklı değerlendirip optimum likiditeyle çalışmaları büyük önem arz etmektedir.

2.2.2. Kredi Riski

Bankaların temel fonksiyonu, piyasadaki fon fazlası ile fon talep edenler arasında, konusunda uzman ve güvenilir bir aracıya ihtiyaç duyulmasıdır. Bankanın temel işlevlerinden biri olan 'kredi verme' faaliyeti içerisinde; ödünç alanlar hakkında yeterli ve gerçekçi bilgiye sahip olup doğru kredibilite düzeyine karar vermesi gerekmektedir. Kredi müşterisinin anlaşma koşulları çerçevesinde yükümlülüğünü tam ve zamanında yerine getirememesi kredi riskini oluşturmaktadır.

Kredi piyasalarında genellikle 'ters seçim' ve 'ahlaki riziko' olmak üzere iki çeşit asimetrik enformasyon problemi vardır. Bunlardan ters seçim, taraflar arasında kredi sözleşmesi yapılmadan önce borç verenlerin borç alanlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması nedeni ile meydana gelir. Ahlaki riziko probleminde ise kredi sözleşmesi yapıldıktan sonra borç alanların borçlarını geri ödemeyi istememelerinden ve bunu baştan planlamalarından kaynaklanmaktadır (Kutlar ve Sarıkaya, 2003, s.2).

Kredi riskleri temel olarak dört bileşenden oluşmaktadır (Kaya ve diğerleri, 2013, s.372):

1. Kredinin miktarı
2. Krediyi ödeyecek gerçek veya tüzel kişilerin varlıkları
3. Varsayılan ödeme tarihleri
4. Ödenmiş/ödenmemiş borç bakiyesi

Bankalar risk değerlendirmeleri yaparken; kredilerdeki olası kayıplar için ayırdıkları rezervleri kullanırken hesaplamadıkları kayıpları içinse, özsermayelerini kullanmak durumunda kalırlar. Yani bankaların kredi riskini belirlemedeki başarısı, beklenen kayıp miktarlarını doğru tahmin edebilmesinin yanında beklenmeyen kayıpların da en az düzeyde gerçekleşmesiyle sağlanmaktadır. Bankalar kredi riski ölçümlerinde genellikle kredi derecelendirme (skorlama) yöntemini kullanmaktadırlar.

2.2.3. Operasyonel Risk

Basel Komitesi 2001 yılında operasyonel riski, ‘yetersiz veya başarısız içsel süreçlerden, personel ve sistemlerden, ya da dışsal olaylardan kaynaklanan, doğrudan veya dolaylı zarar riski’ olarak tanımlamıştır (Basel Committee, 2001, s.10). BDDK ise operasyonel riski; yetersiz veya başarısız iç süreçler, insanlar ve sistemlerden ya da harici olaylardan kaynaklanan ve yasal riski de kapsayan zarar etme olasılığı olarak tanımlamaktadır (BDDK, 2012, s.4). Operasyonel risk genel olarak kredi ve piyasa riski dışında kalan tüm riskler olarak ifade edilir (Kaya ve diğerleri, 2013, s.373).

Bankalar kendi müşterileri, dolandırıcılar ve hatta kendi personeli tarafından hatalı işlem ya da dolandırıcılık yoluyla zarara uğratılabilir. Etkin bir denetim ve kontrol mekanizmasının tesis edilmesi operasyonel riski azaltmakla birlikte teknolojik gelişmeler ve suistimallerin fark edilme sürecinin uzayabilmesi bankanın zararlarını da artırmaktadır.

Operasyonel riskin unsurları şöyle sıralanabilir (Can, 2004, s.5-6):

- **Personel Riski:** Kurum yönetiminin ve personelin yetersizliklerinden, ihmallerinden, süreçlere ve sistemlere ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamalarından, görevlerini kötüye kullanmalarından veya kasıtlı olarak suç sayılan eylemleri gerçekleştirmelerinden kaynaklanan risklerdir.
- **Sistem ve Teknoloji Riski:** Bilgisayar donanımlarından, yazılımlarından, bilgi depolama ve iletişim sistemlerinde yaşanan yetersizliklerden veya aksaklıklardan kaynaklanan risklerdir.
- **Süreçlere İlişkin Riskler:** Kurum faaliyetlerinin işleyişi ile ilgili ve süreçleri tamamlayıcı fonksiyona sahip iç kontrollere ilişkin prosedürlerin olmamasından, mevcut prosedürlerin yanlış tasarlanmasından ya da yanlış şekilde uygulanmasından kaynaklanan risklerdir.
- **Dış Riskler:** Dışarıdan alınan hizmetlerin sözleşmede belirlenen kriterlerde sağlanmaması, hizmet veren kurumun iflası gibi üçüncü kişilerden kaynaklanan riskler, bombalama, terörist saldırılar, kara para aklama ya da web sitelerinin dış müdahalelerde kötüye kullanılması gibi kurum dışı sahtekarlık olaylarından; deprem, sel, yangın vb. doğal afetlerden ve enerji iletiminde yaşanan aksaklıklardan kaynaklanan riskler ile müşteri mevzuat değişikliğinin yol açtığı riskler bu gruba girmektedir.

2.2.4. Faiz Oranı Riski

Faiz oranlarındaki ani değişimlerin bankayı zarara uğratması durumuna faiz oranı riski denir. Mevduat bankaları genellikle kredilerini uzun vadeli kullandırırken mevduat yapıları kısa vadeli olmaktadır. Faiz oranları düştüğü durumlarda bankalar için kar sağlayıcı bir durum meydana gelirken, faizlerin yukarı yönlü hareketinde bankalar faiz oranı riskine maruz kalırlar. Faizlerin aniden yükseldiği durumlarda mevduatını çekip daha yüksek faiz veren bankalara götürmek isteyen müşterilerine karşı likidite sıkıntısına düşen bankalar, mevduat faizlerini yükseltmek durumunda kalacaklardır. Ancak kredilerin vadesi uzun olduğu için kredi faizleri eski oranlarından geri ödenmeye devam edecektir. Bu durumda bankaların kredi faizlerinden elde edeceği gelirden daha fazla faizi mevduat müşterilerine ödemesi, dolayısıyla zarar etmesi söz konusu olacaktır. Faiz oranı riski, faiz giderinin faiz gelirinden yüksek olması olarak da tanımlanabilmektedir.

Faiz riski dört ana bileşenden oluşmaktadır (Aloğlu, 2005, s.34-35):

- **Yeniden Fiyatlandırma Riski:** Vadelerden (sabit orandan) ve bankanın varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı pozisyonlarının yeniden fiyatlandırılmasından (dalgalı orandan) kaynaklanan risk türüdür.
- **Gelir Eğrisi Riski:** Fiyatlandırmalardaki uyumsuzluklar, bankanın gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu risk, gelir eğrisinde beklenmeyen değişmelerin bankanın gelirlerinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşturmasıyla ortaya çıkar.
- **Temel Risk:** Benzer fiyatlandırma şekilleriyle farklı araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan ya da geri ödemeler arasındaki negatif korelasyondan kaynaklanan risktir.
- **Opsiyon Riski:** Opsiyon, sahibine herhangi bir tarihten itibaren belirli bir süre içinde, belirli bir faiz üzerinden borçlanma ya da borç verme hakkıdır. Opsiyonlardaki sabit faiz düzeni yerini değişken faiz düzenine bıraktığında, faiz oranı riski ortaya çıkmış olur. Bu riski ortadan kaldırmak için faiz opsiyonları adında bir türev ürünü geliştirilmiştir.

2.2.5. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, bankanın bir para cinsinden varlıkları ve yükümlülükleri arasında fark olması durumunda kurdaki değişim yönünün; bankanın yükümlülüklerinde artış, varlıklarında ise azalış meydana getirme tehlikesi olarak tanımlanmaktadır (Sayım ve Er, 2009, s.13). Ülke para birimlerindeki değişikliklerin bankaların uzun veya kısa vadeli döviz borçlanmaları üzerine yarattığı risk olarak da tanımlanabilir (Kaya ve diğerleri, 2013, s.370).

Döviz kuru riskinin ortaya çıkmasının bir başka nedeni ise bankaların portföylerinde bulundurduğu yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerini çeşitli enstrümanlara dağıtmamasıdır (Aloğlu, 2005, s.37). Kur riskinden korunmak için en çok başvurulan türev araç SWAP, forward ve opsiyon işlemleridir.

Bir para biriminden borçların alacaklardan fazla olması durumuna açık pozisyon, alacakların borçlardan fazla olması durumuna kapalı pozisyon, varlık ve yükümlülüklerin eşit olmasına ise kare pozisyon denilmektedir. Ani kur dalgalanmaları, dövize hücum veya yabancı sermayenin kaçıışı neticesinde devalüasyona açık pozisyonda yakalanan bankalar, döviz kuru riskine maruz kalırlar.

2.2.6. Piyasa Riski

Piyasa riski; bankanın bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda, bankalarca tutulan pozisyonlarda finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve döviz kuru riskinden dolayı zarar ihtimali olarak tanımlanır (Aloğlu, 2005, s.39). Yani mevcut durumun gelecekteki piyasa belirsizliklerinden olumsuz etkilenmesi ihtimalidir.

Piyasa riski bankaların karşılaştıkları diğer risklere göre daha geniş kapsamlı risklerdendir. Piyasalarda tek başına değerlendirilen ve bankalar açısından oldukça önem arz eden risklerin birçoğu (döviz, faiz, likidite, kredi vb.) piyasa kapsamı içerisine girmektedir (Koç, 2013, s.278).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 ve 2008 KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. 2001 ve 2008 KRİZİ

3.1.1. 1999 Yılı

1999 yılında makro ekonomik olumsuzluklar bankaların mali performanslarını da olumsuz etkilemiştir. Yüksek kamu kesimi açıkları ve yüksek enflasyon, kamu borçlarının finansmanı için artan talep neticesinde yurtiçi faiz oranlarını yükseltici etkide bulunmuştur. Ekonomik faaliyetlerde yaşanan daralma özel sektörün kredi talebinin düşmesine neden olmuş, aktif kalitesi bozulan bankaların likidite ihtiyaçları artmıştır.

Hükümet, bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla yasal düzenlemeler üzerine çalışmalarda bulunduğu dönemde siyasal belirsizlikler ve erken seçim, sürecin yavaşlamasına neden olmuştur. Bankacılık sistemine karşı güvenin tesis edilmesi için mevduata verilen sınırsız fon güvencesi uygulaması bu dönemde devam etmiştir.

1999 yılı Aralık ayında birtakım düzenlemeler yapılarak BDDK'ya tam bağımsızlık sağlanmıştır. BDDK'nın bankaların kuruluş faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi faaliyetlerini yürütmesi ile denetim sonuçlarında alınacak kararları alma yetkisi kuruma verilmiş; grup kredi-özkaynak ilişkilerinin sınırlandırılması ve mali bünyesi zayıflamış bankalarla ilgili karar süreçlerinin hızlandırılması kararlaştırılmıştır.

Tasarının yasalaşmasının ardından beş ticaret bankası fona devredilmiş, bir yatırım bankasının ise faaliyetine son verilmiştir. Fondaki banka sayısının sekize yükselmesiyle söz konusu bankaların bilançoları daha gerçekçi hale gelmiştir. Yapılan incelemelerle bankacılık sistemindeki denetim ve şeffalık konusunda tartışmalar yoğunlaşmış, sektöre duyulan güven zedelenmiştir.

1999 yılı sonunda bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü önceki yıla göre %96 oranında artarak 72 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Toplam aktifler içinde kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı %35, özel sermayeli bankaların payı %49, Fon'daki bankaların payı %6, yabancı bankaların payı %5 olmuştur. Aktif büyüklüğün göre ilk beş bankanın sektör aktif payı %46'dır (TBB, 2000). Sektörde yoğunlaşma önceki yıla göre %2 oranında artış göstermiştir.

1999 yılında 4,7 milyar dolar zarar açıklayan bankalar ve Fon'daki bankaların zararları neticesinde bankacılık sistemi cari dönemi 566 milyon dolar zararla kapatmıştır. Döviz pozisyon açığı 8,4 milyar dolardan 13,2 milyar dolara yükselmiştir.

Takibe düşen kredi miktarı da artış kaydetmiş; takipteki kredilerin toplam kredilere oranı kamu sermayeli bankalarda %5,6'dan %10'a, özel sermayeli bankalarda %2,4'ten %3,6'ya yükselmiştir. Fondaki bankalar için bu oran %163'tür.

Türk Lirası ve yabancı mevduat talebi bu dönemde canlılığını korumuştur. TL'ye uygulanan yüksek faizlerin yanısıra aktif kalitesindeki bozulma, likidite sıkışıklığı, açık pozisyonların bankalar için cazip olması nedeniyle döviz hesaplarına da yüksek faiz oranları uygulanmıştır.

3.1.2. 2000 Yılı

2000 yılında ekonomik anlamda çok önemli kararlar alınmış ve gelişmeler olmuştur. IMF ile 3 yıllık Stand-by anlaşması imzalanmış, 'enflasyonla mücadele programı' uygulamaya konulmuştur. Programın yarattığı güven ortamı; faiz oranlarını düşürmüş, uluslararası kredi kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu yükseltmesi neticesinde hazinenin yurtdışı borçlanması artış kaydetmiştir.

Kısa vadeli faiz oranlarının uzun vadeli faiz oranlarına nazaran yüksek oluşu nedeniyle bankalar kredi faiz oranlarını düşürerek kredi arzını artırıcı bir ortam yaratmışlardır. Repo hacmi hızla büyümüştür.

Mayıs ayında cumhurbaşkanlığı seçimi tamamlanmış, cari açığın büyüdüğü yönünde veriler gündeme gelmiştir. Bankaların pozisyon aşımalarına ilişkin disonibilite oranı %100'e yükseltilmiştir. Haziran ayında ise mevduata sağlanan Fon güvencesi sınırlama getirilmiş, vadesi 2000 yılında doğacak mevduatlara 100.000 TL, 2000 yılı içerisinde doğacak mevduatlara ise 50.000 TL güvence getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Ağustos ayında BDDK görevine resmen başlamıştır. Programda yapılması gereken düzenlemelerin gecikmesi, piyasa beklentilerinin de olumsuz olarak değişmesine yol açmıştır.

Ekim 2000'de, Fon'a devredilen bankaların eski sahipleri hakkında soruşturmalar başlatılmış, Etibank ve Bank Kapital yönetimleri de TMSF'ye devredilmiştir. BDDK; kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve fon bankalarının satışı ile ilgili programını açıklamıştır.

Kasım ayına gelindiğinde ise mali sektörde kriz patlak vermiştir. Bunun nedenleri şöyle sayılabilir (Yılmaz ve Uzgören, 2013, s.540).

- Piyasadaki likidite sıkışıklığı
- Bankacılık sisteminin geçmişten getirdiği sorunlar
- BDDK'nın faaliyete gecikmeli başlaması
- Bankaların bireysel ve kurumsal kredilere yönelmesi
- Kamu kağıtlarına olan talebin beyanname nedeniyle gerçek kişilerden gelmeyip sadece bankalardan gelmesi
- Özelleştirme hedeflerindeki sapmalar
- Cari işlemler açığındaki büyüme
- Yabancı ve yerleşiklerin bilançodaki yabancı para cinsinden risklerini yıl sonunda azaltma eğiliminde olması

Enflasyonla mücadele programı çerçevesinde uygulanan döviz çıpası, bankalarının daha fazla döviz riski almalarına yol açmıştır. Kısa vadeli faiz oranlarının yüksek oluşu bankalardaki mevduatların vadelerini kısaltmıştır. Bankalar ellerindeki

kamu kağıtlarını teminat göstererek yurtdışından döviz kredisi kullanarak borçlanmışlardır. Fon bankalarının kaynak gereksiniminin artması, piyasalardaki kaynak talebini de artırmıştır. Yıl sonuna yaklaşılana bu dönemde yerleşik bankalar açık döviz pozisyonlarını, yabancı bankalar ise açık TL pozisyonlarını kapatma çabasına girmiştir. Türk Lirası üzerindeki artan baskı, faiz oranlarını yükseltmiştir. Portföylerinde ortalama bir yıl vadeli kağıt tutan bankaların fonlamada günlük repo kullanması vade uyumsuzluğu riskini ortaya çıkarmış, likidite ihtiyaçlarına rağmen Merkez Bankası'nın ek likidite sunmayacağı açıklamasıyla faiz oranlarındaki tırmanış artış kazanmıştır. Yurtdışından kullanılan döviz kredilerinde ise teminlerinde kamu kağıtları olduğu için kredi kullandıran bankaların anlaşmaları bozması veya kredilerine ek teminatlar istemesi; dövize olan talebin devam etmesini sağlamıştır.

Kasım ayının ikinci yarısında (17-30 Kasım 2000) uluslararası rezervler 6,2 milyar dolar azalmıştır. Gecelik faiz oranları %900'e, kamu kağıtlarında ise %50'ye sıçramıştır. Merkez Bankası, Ocak 2001'den itibaren disponibilitate oranını düşüreceğini ve sisteme 500 trilyon TL ödeneceğini açıklamıştır. Hükümetin kriz ortamından çıkış için geç kalınmış çabalarının neticesinde IMF 7,5 milyar dolar ek kredi vereceğini açıklamıştır. Bu dönemde ticari bankalar içerisinde aktif büyüklüğü bakımından 10. Sırada yer alan Demirbank TMSF'ye devredilmiş, yatırım ve kalkınma bankalarından birinin de bankacılık faaliyetlerinin durdurulmasına karar verilmiştir.

2000 yılı sonunda bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü önceki yıla oranla %45 oranında artarak 104,3 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Toplam aktifler içerisinde kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı %34, özel sermayeli bankaların payı %39, Fon'daki bankaların payı %8,5, yabancı bankaların payı %5 olmuş, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise %4 olmuştur. Aktif toplam içerisinde ilk beş bankanın payı %48'e yükselmiştir (TBB, 2001). Sektördeki yoğunlaşma 2 puanlık artışla devam etmiştir.

Bankacılık sistemi 2000 yılını 4 milyar dolar zararla kapatmıştır. Zarar açıklayan bankaların cari dönem zararı 7 milyar dolar olmuş, kar eden bankaların karları ise %30 oranında azalmıştır (TBB, 2001). Döviz pozisyon açığı %33 artarak 17,6 milyar dolara yükselmiştir.

Takibe düşen kredi miktarı da artış kaydetmiş; takipteki kredilerin toplam kredilere oranı kamu sermayeli bankalarda %10'dan %12,5'e, özel sermayeli

bankalarda %3,6'dan %6,1'e yükselmiştir. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı %10,7'den %11,5'e yükselmiştir.

3.1.3. 2001 Yılı

Kasım 2000'deki likidite krizinin ardından Şubat 2001'deki siyasi gerginlik ve itfa dönemi çakışınca, döviz krizi patlak vermiştir. Döviz talebin yoğunlaşmasıyla birlikte TCMB 7 milyar dolardan fazla döviz satışı yapmak durumunda kalmıştır. Merkez Bankası daha sonra döviz satışını durdurmuş, bankaların TL likiditesini talep eden kamu bankalarına likidite sağlamamıştır. Döviz talebi içine Ziraat Bankası ve Halk Bankası'nın yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Ödemeler sisteminin kilitlenmesi neticesinde mevduat faiz oranları repo piyasasında %7000'leri, interbank piyasasında %6000'leri aşmıştır. Hükümet sabit kur rejiminin sürdürülemeyeceği gerekçesiyle 22 Şubat 2001 tarihinde kuru dalgalanmaya bırakmıştır. TL'nin ilk aşamada %40 değer kaybetmesi sonucunda ulusal paraya duyulan güven azalmış, döviz piyasası derinliğini kaybetmiştir.

Bankalar faiz oranlarının sıçraması ve ulusal paranın değer kaybetmesiyle, vade ve kur riski nedeniyle faiz ve kambiyo zararlarına maruz kalmışlardır. 2001 yılının ilk üç ayı sonunda, Fon'daki bankalar hariç bankacılık sistemi net 192 milyon dolar zarar etmiştir.

Türkiye ekonomisi, 2001 yılında son 55 yılın en hızlı küçülmesini yaşamıştır (TBB, 2002). Enflasyon yükselişe geçmiş, işsizlik oranı eksik istihdamın dahil edildiği haliyle %17'ye sıçramıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile hedeflenen büyüme oranı %3 iken %5,7 küçülme kaydedilmiş; enflasyon %58 hedeflenmiş ancak %68,5 oranında gerçekleşmiştir. Kamu ve Fon bankalarına verilen kağıtlar, iç borç stokunun 84 milyar dolara ulaşmasına neden olmuştur. İç borç stoku/GSMH %29'dan %68'e sıçramıştır. İşsizlik oranı yaklaşık %31 oranında artış göstermiş, toplam işsiz sayısı 2 milyon kişiye yaklaşmıştır.

GEGP çerçevesinde, enflasyonla mücadelenin etkin uygulanabilmesi adına Merkez Bankası'na uluslararası bağımsızlık kazandırılmıştır. Ancak istisna olarak, krizin etkilerini hafifletebilmek ve IMF kaynaklarının GEGP gereğince kullanılabilmesi

için Merkez Bankası'nın Hazine'ye Kasım ayına kadar kredi kullandırılmasına yasak getirilmiştir.

2001 yılında toplam mevduat TL bazında %84 oranında artmış, dolar bazında %14 azalmıştır. Mevduatın vade yapısı önceki yıla göre değişmeyerek, ortalama 3 aydan kısa vadeli olarak devam etmiştir. Toplam krediler/toplam mevduat+repo oranı, 2000 yılında %45'ken 2001 yılında %33'e gerilemiştir. Takipteki kredilerin miktarı 2000 yılında 4.526 milyon dolar iken 2001 yılında 4.822 milyon dolara yükselmesi, krizin faiz, vade ve kur riskinden sonra, kredi riskini de tetiklediğini göstermektedir.

3.1.4. Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

Türkiye ekonomisinin 2001 Krizi öncesi genel görünümündeki yüksek enflasyon, istikrarsız büyüme, yüksek faiz oranı, siyasal ortamdaki belirsizlikler, bozulan kamu kesimi dengesi, yanlış döviz kuru politikaları ve makroekonomik istikrarsızlıkların yanı sıra bankacılık sektöründeki yapısal sorunlar da, krizin baş aktörlerinden birisi olmuştur.

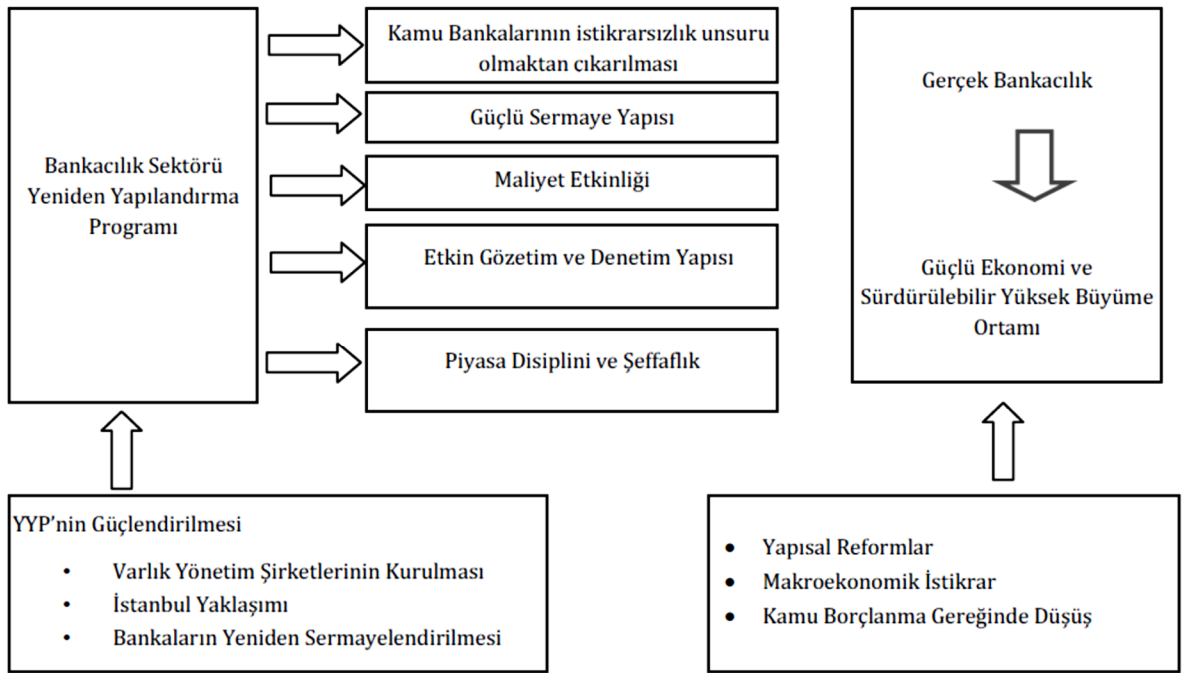
3.1.4.1. Yapısal Sorunlar

Bankacılık sektöründeki başlıca yapısal sorunlar şunlardır:

- Bankacılık sektörü, asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden maliyetlerindeki yükseklik sebebiyle uzaklaşmıştır. 1990 yılında kredi/aktif oranı %47 iken 2000 yılında bu oran %33'e düşmüştür. Kredi/mevduat oranı ise %84'ten %51'e gerilemiştir.
- Kamu bankaları, asli görevleri dışında ekonomik etkinlikle örtüşmeyen müdahalelere maruz kalmış, yönetim zaafiyetlerinin de etkisiyle zarar etmişlerdir. Bu zararlar piyasadan kısa vadeli ve maliyeti yüksek araçlarla karşılanmak istenmiş, netice itibarıyla finansal sektör istikrarsızlığa sürüklenmiştir.
- Risk analizi ve risk yönetimi konusunda sektör yetersiz ve bilinçsiz bir durumda kalmıştır. Bankacılık sektörü likidite, kur ve faiz riskinin yanı sıra asimetrik bilgi ve ahlaki risk unsurlarına maruz kalmıştır.

- Denetim ve gözetim faaliyetleri uluslararası standartları yakalayamamıştır. Uygulamada TCMB, Hazine Müsteşarlığı, Başbakanlık, Merkez Bankası, Sayıştay, SPK gibi kurumların rol almasıyla, denetimde çok başlılık meydana gelmiştir.
- Bankacılık sektörüne giriş ve banka sahibi olmanın kolay, bankacılık faaliyetlerine dair lisansın iptalinin zor olduğu bir ortam yaratılmıştır.
- Bankaların yönetim ve saydamlık konusundaki eksiklikleri kırılabilirliği artırmıştır.

15 Mayıs 2001'de açıklanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (YYP) aracılık fonksiyonuna odaklanmış, iç ve dış şoklara dayanıklı ve uluslararası ölçekte rekabet edebilir bir bankacılık sektörüne geçişi amaçlamıştır (BDDK, 2002).

Şekil 4. Yeniden Yapılandırma Programı Şeması

Kaynak: BDDK

3.1.4.2. Yasal Düzenlemeler

Bankacılık sektörüyle ilgili yapılan yasal düzenlemeler şunlardır (BDDK, 2009, s.2):

- 4491 Sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 19 Aralık 1999
- 4605 Sayılı Kanun (Geçici 29 uncu Maddesi) 30 Kasım 2000
- Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik 08 Şubat 2001
- Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik 10 Şubat 2001
- Ziraat Bankası, T. Halk Bankası ve T. Emlak Bankası'nın görev zararı alacaklarının tasfiye edilmesi esas ve usulleri hakkında 2001/2312 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. 30 Nisan 2001
- 4651 Sayılı TCMB Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 05 Mayıs 2001
- 4672 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 12 Mayıs 2001

3.1.4.3. TCMB Stratejileri

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından Merkez Bankasının uyguladığı stratejiler şöyledir (BDDK, 2009):

- Kilitlenen ödemeler sisteminin tekrar kesintisiz çalışabilmesi, para piyasalarına duyulan güvenin ve istikrarın sağlanması için Merkez Bankası, para piyasasındaki faizlerin ilan ettikleri bant dışına çıkmasına müsaade etmemiştir.
- Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası; Nisan 2001'de, kamu bankalarının zararlarının ve Fon'a devredilen bankaların sermaye açıklarının kapatılmasını teminen, özel tertip iç borçlanma senedi çıkartmış; kamu bankaları ve Fon bünyesindeki bankalardan bu tahvillerin çoğunu Merkez Bankası olarak söz konusu bankaların likidite sorunları çözülmüştür.
- İç kaynakların yanı sıra, Aralık 2000'de mevcut IMF stand-by anlaşması dahilinde, ek olarak 7,5 milyar dolarlık rezerv kolaylığı sağlanmış, Şubat 2001'de yeni Stand-by anlaşmasıyla 15 milyar dolar kaynak sağlanmış ve Temmuz 2001'de Dünya Bankası'ndan 1,1 milyar dolar kaynak kullanımı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dış kaynaklar, bankacılık sektörünün

iyileştirilmesi faaliyetleri ile kamu kesimi finansmanına aktarılarak piyasaya TL likiditesi sağlanmıştır.

- Son olarak Hazine Müsteşarlığı, bankacılık sistemindeki borçların vade yapısını uzatmak adına Haziran 2001’de ihale yöntemiyle, kısa vadeli tahvillerin uzun vadeli TL ve dolar cinsinden tahvillerle takasını gerçekleştirmiştir.

Mayıs 2001’de TCMB Yasası değiştirilerek Merkez Bankası’nın kamuya kredi vermesi yasaklanmıştır. 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şeklinin 4. Maddesine göre, Merkez Bankası’nın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ve Bankanın, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisinin belirleyeceği açıkça ifade edilmiştir.

3.1.4.4.Yeniden Yapılandırma Çalışmaları

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çalışmaları, dört ana temel üzerine inşa edilmiştir (BDDK, 2003):

1. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması
2. TMSF’ye devredilen bankaların çözüme kavuşturulması
3. Özel bankaların sağlıklı yapıya kavuşturulması
4. Gözetim ve denetimin faaliyetlerinin etkin hale getirilmesi

3.1.4.4.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kriz öncesi kamu bankaları; sürekli zarar eden, bankacılık işlevlerini etkin yerine getiremeyen, personel ve şube yapılanmaları hantallaşmış bir görünüm içindeydi.

Öncelikle kamu sermayeli bankaların görev zararlarının tasfiyesi yoluna gidilmiş ve özel tertip iç borçlanma senedi çıkarılarak faizli bakiyesi yaklaşık 23 milyar dolar olan görev zararları tasfiye edilmiştir.

Sermaye yapılarının güçlendirilmesi için özkaynaklar ve ödenmiş sermaye tutarları, sermaye desteği ile yükseltilmiştir.

22 Kasım 2000'de 4603 sayılı kanunla Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası anonim şirket statüsüne kavuşmuştur. Söz konusu kanun ile, görev zararına sebebiyet veren tüm yasal çerçevenin iptaline karar verilmiştir.

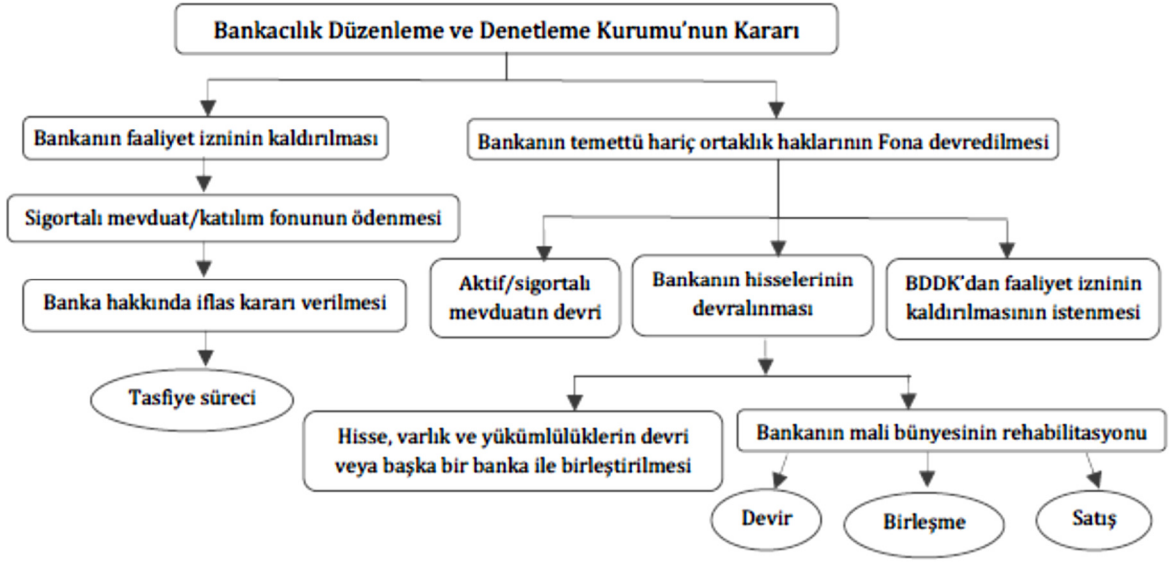
Kamu bankalarının yeniden yapılandırma süreci ve özelleştirme programı içerisinde, sektördeki diğer bankalarla rekabet edebilir ve uluslararası bankacılık standartlarına sahip bir yapıda olması hedeflenmiştir. Bu sebeple teknolojik alt yapı, ürün ve hizmet yapısı, insan kaynakları stratejileri, organizasyon yapısı ve risk yönetimi gibi mevcut yapısının revize edilmesi sağlanmıştır.

Kamu bankalarındaki hantal yapının dinamik bir hale getirilebilmesi adına, Eylül 2003'te personelin %27'ye yakını emekli edilmiş, mevcut şubelerin yaklaşık %33'ü kapatılmış, ihtiyaç fazlası personel diğer kamu kurumlarına devredilmiş ve personel sayısı yarı yarıya azaltılmıştır.

3.1.4.4.2. TMSF'ye Devredilen Bankaların Çözümüne Kavuşturulması

Yeniden yapılandırma süreci sırasında TMSF'nin çalışmalarına kolaylık sağlayabilmek adına BDDK tarafından, 3 Ağustos 2001 tarihinde yeni bir TMSF yönetmeliği yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmelik ile Fon'un organizasyon yapısı değiştirilmiş ve yetkileri genişletilmiştir.

TMSF'ye, bünyesindeki bankaların birleştirilmesi veya devir işlemlerinin yanı sıra, bankalara sermaye desteği sağlanması, banka bilançolarının iyileştirilmesi çalışmaları yapılarak bankaların satışa hazır hale getirilmesi gibi yetkiler de verilmiştir. Fona devredilen bankalarla ilgili süreç şu şekilde gerçekleşmektedir:

Şekil 5. TMSF'ye Devredilen Bankalarla İlgili Süreç

Kaynak: BDDK

TMSF'ye 1997-2001 döneminde, 8 tanesi 2001 yılında olmak üzere, toplam 19 banka intikal etmiştir. Bu bankaların likidite yetersizliği ve mali yapılarının bozulmuş olmasının yanı sıra hakim ortaklarının istismarı sorunuyla da karşı karşıya kalmıştır.

TMSF'nin bünyesindeki bankaların bilançolarının iyileştirilmesi ve sermaye yapılarının güçlendirilmesi için Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen özel tertip tahviller ile kamu sermayeli bankaların yanında, Fon'daki bankalara da 2001 yılında 5,2 milyar TL, 2002 yılında ise 2,6 milyar TL sermaye desteği sağlanarak kısa vadeli yükümlülüklerinin sıfırlanması sağlanmıştır.

TMSF bünyesindeki bankaların Mayıs 2001'de 4,5 milyar dolar olan yabancı para açık pozisyonlarının Haziran sonu itibarıyla 561 milyon dolara gerilemesi için dövize endekli kamu kağıdı enjeksiyonu yapılmıştır.

TMSF'ye devredilen bankaların çözümleme süreçleri ortalama 14 ay sürmüştür. Bu süreçte uluslararası uygulamalara paralel olarak yeni yöntemler kullanılmıştır. İstanbul yaklaşımı, ticari ve iktisadi bütünlük satışları, varlık yönetim şirketleri gibi yeni uygulamalar kullanılmıştır.

Mevduat sigorta limitleri yeniden düzenlenmiştir. Bu limitlerin seyri şöyle olmuştur:

- 1994 Krizi ile mevduatın tamamı güvence altına alınmıştır.
- Haziran 2000'de yıl sonuna kadar 100.000 TL, 2001 yılından itibaren ise 50.000 TL'ye kadar garanti verilmesi öngörülmüştür. Ancak 100.000 TL'ye kadar garanti verilmesi uygulaması 6 Aralık 2000 tarihinde yeniden mevduatın tümüne garanti verilmesi şeklinde değiştirilmiştir.
- Temmuz 2004 tarihinden itibaren mevduat güvencesi yeniden 50.000 TL olarak sınırlandırılmıştır.
- Şubat 2013 tarihinde güvence tutarı 100.000 TL'ye çıkarılmıştır.

3.1.4.4.3.Özel Bankaların Sağlıklı Yapıya Kavuşturulması

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, TMSF bünyesindeki bankalar ile kamu sermayeli bankalar dışında kalan bankaları da ağır kayıplara uğratmıştır.

Yaşanan krizler nedeniyle özkaynakları erozyona uğrayan ve düşük enflasyon ortamında özellikle özkaynağa dayalı faaliyette güçlük çeken bankaların önlerindeki vergi engelleri kaldırılması suretiyle yeniden yapılanmaları teşvik edilmiştir. Bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerine vergi teşvikleri getirilmiştir (BDDK, 2009, s.53).

Özel bankaların yabancı para açık pozisyonlarının kapatılması için Haziran 2001'de Hazine Müsteşarlığı iç borç takas işlemiyle katkıda bulunmuştur. Açık pozisyonlar 2000 yılında 8,4 milyar dolar iken 2001 yılı sonunda 1,5 milyar dolara düşmesi sağlanmıştır.

Yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde Fon bünyesindeki bankalar ile kamu bankalarının yapılandırılması faaliyetleri sonucu özel bankaların da fonlama maliyetleri düşmüştür.

3.1.4.4.4. Gözetim ve Denetim Faaliyetlerinin Etkin Hale Getirilmesi

Bankacılık sistemine yönelik denetim faaliyetlerinin iyileştirilmesi çerçevesinde yapılan yasal düzenlemeler şöyledir:

- 30 Haziran 2001’de ‘Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik’ yayınlanmıştır.
- 3 Ağustos 2001’de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği yenilenmiştir.
- 31 Ocak 2002’de 4743 sayılı ‘Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile özel bankalara bir defaya mahsus ana sermaye/katkı sermayesi desteği sağlanması, gecikmiş kredi ve alacaklarının tahsili için varlık yönetim şirketlerinin kurulması ve İstanbul Yaklaşımı ile mali kesime olan borçların gönüllülük esasıyla yeniden yapılandırılmasının teşvik edilmesi sağlanmıştır.
- 31 Ocak 2002’de bankalarda opsiyon pozisyonu kaynaklı maruz kalınan risklere karşılık, sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmasındaki yöntemler ve risk ölçümüne ilişkin ölçüm modelleri uygulamalarına ilaveler içeren ‘Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik’ yürürlüğe girmiştir.
- Yine 31 Ocak 2002 tarihinde yayınlanan ‘Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik’ ile, banka denetimleri bağımsız ve uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu hale getirilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu çerçevede uluslararası otoritelerle işbirliği içerisine girilmeye çalışılmıştır.
- 1 Temmuz 2002’de yürürlüğe giren ‘Muhasebe Uygulama Yönetmeliği’ ile, bankaların hesap ve kayıtlarında yeknesaklık ve saydamlığın sağlanması, kayıt dışı işlemlerin önlenmesi, faaliyetlerin ilişkin mali tabloların doğru ve güvenilir bir şekilde hazırlanıp muhasebeleştirilmesi, bağımsız denetime tabi tutulup yayımlanmasına ilişkin düzenleme yürürlüğe girmiştir.

3.1.4.4.5. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması sürecinde, ikinci dönüşümün en önemli ayağı şüphesiz ki 1 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’dur.

Kanun ile bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, finansal istikrarın sağlanması, tasarruf sahiplerinin haklarının ve menfaatlerinin koruma altına alınması adına sistemli

ve anlaşılır bir yapı ortaya konulmuştur. Finans sektörünün denetim ve gözetimi BDDK'ya devredilmiş, denetim neticesinde alınacak tedbirler sistematik bir düzene oturtulmuş, sandıklara kaynak aktarılması yasaklanmıştır.

Yapılan düzenlemelere göre bankaların kuruluş işlemleri ve faaliyet izinleri; şeffaf, kapsamlı ve dürüstlük çerçevesinde belirlenmiştir. Bankaların iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim birimlerinin faaliyetleri, uluslararası standartlarla uyumlu olacak şekilde tasarlanmıştır. Mevduat sigortası ve sermaye yeterliliği ile ilgili tüm düzenlemeler, eksiklikleri giderilerek daha sıkı hale getirilmiştir.

Bankaların kredi kartlarına ilişkin taksitlendirme uygulamaları, kredi riskini artırıcı etkiye sahip olması nedeniyle vadeye göre yükselen risk ağırlıklarına tabi tutulmuştur.

3.1.4.4.6. Finansal Piyasaların Altyapısının Güçlendirilmesi

- i. Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK):** 2005 yılı Kasım ayında faaliyetine başlaması ile birlikte fiziki sertifikaya bağlı klasik kıymetli evrak hukukundan vazgeçilerek sermaye piyasası araçları ve bunlara ilişkin hakların, elektronik ortamda Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) tarafından kayden izleneceği ve kaydi sisteme geçilmesi yönünde yasal düzenleme yürürlüğe girmiştir (www.mkk.gov.tr). Sermaye piyasası araçlarının fiziki basımına son verilmesi ve bu araçların elektronik ortamda izlenir hale gelmesiyle fiziki kıymetlerin tabi olduğu risklerin bertaraf edilmesi hedeflenmiştir (BDDK, 2009, s.28).
- ii. Kredi Kayıt Bürosu (KKB):** 1995 yılında 11 bankanın ortaklığı ile ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan mali kurumlar arasında bireysel kredilerin takip ve kontrolünü sağlamak üzere gerekli olan bilgi paylaşımını gerçekleştirmek amacıyla, Kredi Kayıt Bürosu A.Ş. kurulmuştur (www.kkb.com.tr). Kredi Referans Sistemi veritabanı ile kredi kuruluşları, müşterilerinin diğer kuruluşlardaki kredi riskleri de dahil olmak üzere ödeme performanslarının tümüne ulaşarak izleyebilecekleri bir platforma sahip olmuşlardır.
- iii. Bankalar arası Kart Merkezi (BKM):** 1990 yılında 13 kamu ve özel Türk bankasının ortaklığıyla; ödeme sistemleri içerisinde; nakit kullanımı

gerekmeksizin her türlü ödemeyi veya para transferini sağlayan veya destekleyen sistem, platform ve altyapıları oluşturmak, işletmek ve geliştirmek için Bankalararası Kart Merkezi kurulmuştur (www.bkm.com.tr). Kredi kartı kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte artan dolandırıcılık olaylarını önlemek için 2007 yılından itibaren kredi kartları çipli, kredi kartı alışverişleri ise şifreli şekilde düzenlenerek işlemler güvenli hale getirilmiştir. Banka kartı uygulamalarının güvenli bir platformda yaygınlaştırılması neticesinde hem bankalar için maliyetler azalmış hem de parasal işlemlerin kolaylaşması ile piyasadaki nakit dolaşımı artmıştır. Parasal işlemlerde banka kartı kullanılmasıyla ekonominin kayıt altına alınmasına da büyük katkı sağlanmıştır.

3.1.5. 2008 Yılı

Türkiye 2001 Krizi'nden sonra ekonomik bir toparlanma içine girmiş, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde IMF kaynakları, ekonominin güçlendirilmesi ve finans sektörünün yapılandırılmasına yönelik çalışmalara aktarılmıştır. 2002 yılının ilk yarısı olumlu bir hava içinde geçmesine rağmen ikinci yarısında siyasi gerginlikler ve erken seçim kararının da etkisiyle yine bir belirsizlik ortamı doğmuştur. GEGP uygulamasında aksaklıklar ve gecikmeler yaşanmış, mali disiplin sağlanamamıştır. 2001 yılındaki ekonomik küçülmenin aksine 2002 yılında büyüme rakamları pozitif değerlere yükselmiş, enflasyon hızla düşüğe geçmiştir. Bütçe finansmanı dış borçlanma ile finanse edilmiş, bütçe açığı artmıştır. İşsizlik önceki yıla oranla yaklaşık %25 artmıştır.

2003 yılı, sınır komşumuz Irak'ta yaşanan sıcak savaşın etkisiyle gergin başlamış ancak savaşın kısa sürmesi neticesinde bu olumsuz hava son bulmuştur. TL, dolar karşısında değer kazanmaya başlamış, IMF'ye yapılan ödemeleri rahatlatarak şekilde ödeme planı revize edilmiştir. Büyüme oranı önceki yıla göre düşüş göstermiş, işsizlik oranında küçük miktarda bir artış yaşanmış, enflasyon %29,7'den %18,4'e gerilemiştir.

2004 yılında büyüme oranı %5,3'ten %9,4'e yükselmiş, Türkiye'nin uluslararası kredi değerliliği artmıştır. Enflasyon uzun yıllardan sonra tek haneli rakamlara düşmüş, %9,35 olarak gerçekleşmiştir. Bankaların dış kaynak kullanımı artmış, yabancı yatırımcıların ülkemizdeki sermaye piyasası araçlarına olan talebi

artmıştır. Dış ticaret hacmi %37 oranında, dış ticaret açığı ise %57 oranında genişlemiştir. İşsizlik bir önceki yıla göre 0,2 puan azalmıştır. Bankalarda kurumsal ve bireysel krediler artış göstermiş, mevduat ve kredi faizleri düşmüştür. Tasarruf mevduatına verilen devlet güvencesi 50.000 TL ile sınırlandırılmış ancak mevduat artışı devam etmiştir. Bankacılık sisteminin işlerliği ve sektöre duyulan güven istikrarlı biçimde sürmüştür.

2005 yılında büyüme önceki yıla göre yaklaşık %12 azalarak %8,4'e gerilemiştir. Enflasyon %7,72'ye düşmüş, işsizlik önceki yıla göre değişmemiştir. Dış ticaret hacmi büyümeye devam etmiş, cari işlemler dengesi rekor sayılabilecek düzeyde açık vermiştir. Kamu kesiminin tasarruf açığı daralmıştır ancak özel sektörün tasarruf dengesi 2002 yılında %10 oranında fazla vermesine rağmen 2005 yılında %4,4 açık vermiştir. Bankacılık sektörü ise istikrarlı büyümesini sürdürmüştür. Özkaynakları ve bilanço yapılarını güçlendirmeye devam etmiş, kredi talepleri canlılığını korumuştur.

2006 yılında ticaret, sanayi ve inşaat sektörlerinin büyümeye olan katkılarına rağmen büyüme oranı %6,9'a gerilemiştir. Enflasyon için %5'lik açık hedefe karşın, %9,65'e yükselmiştir. Özel kesim tasarruf eğilimi düşmeye devam etmiş, ulusal para dolar ve euro karşısında yaklaşık %20 değer kaybetmiştir. Cari işlemler açığı %40 oranında genişleme göstermiş, GSMH'ye oranı %7,9'a yükselmiştir. Bankacılık sektöründe ise kredilerin büyüme hızı yavaşlamış ancak aktif kalitesi iyileşmeye, bilanço yapısı güçlenmeye, karlılıkları artmaya devam etmiştir. İşsizlik küçük bir miktar azalarak %9,9 ile tek haneleri rakamlara düşmüştür.

2007 yılı, gerek Türkiye'nin iç dinamikleri gerekse küresel krizin öncü hareketleri bakımından olumsuz bir havada geçmiştir. Ülkemizde genel seçim ve cumhurbaşkanlığı seçiminin peşpeşe olması, anayasal değişikliklere dair referandum gibi siyasi belirsizlik ortamlarının yanı sıra uluslararası piyasalarda da ABD'deki konut finansmanı krizinin habercisi olumsuzluklar, dünya piyasalarını etkisi altına almıştır. Büyüme hızı bu yıl da gerilemeye devam ederek %4,7 oranında gerçekleşmiştir. İşsizlik ufak bir artışla %10,25'e yükselmiş, enflasyon önceki yıla göre düşüş gösterse de %4 hedeflendiği halde %8,39 oranında gerçekleşmiştir. Dış borç stoku %20 oranında artmış, cari işlemler dengesi açığındaki genişleme durmuştur. Bankacılık sektörü ise likit kalmayı tercih ederek ihtiyatlı bir tutum içinde olmuştur. Bireysel kredilerdeki artış sürmüş, sermaye yapıları güçlenmeye devam etmiştir. Mart ayında 5582 Sayılı 'Konut

Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' çıkarılarak inşaat sektörünü ve konut finansmanını teşvik edecek ve yapılanmanın kalitesini artıracak düzenlemeler yapılmıştır. Haziran ayında ise sermaye yeterliliği hesaplamalarına, operasyonel riskin de katılması sağlanmıştır.

2008 yılında ekonomide küresel krizin etkileri hissedilir olmuştur. Büyüme hızı daha da azalarak %0,7'ye düşmüştür. Bütçe açığı yükselmiş, TL değer kaybetmiş, enflasyon %4 olarak hedeflenmesine rağmen %10,06 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik %11'e yükselmiş, kamu ve özel sektörün tasaruf açığı artmıştır. İMKB'de işlem gören şirketlerin piyasa değeri bir önceki yıl %77 oranında artış gösterip 288 milyar dolara ulaşmış olmasına rağmen 2008 yılında sert bir düşüşle %59 oranında azalmış ve 119 milyar dolara gerilemiştir. Dış borç stoku 277 milyar dolara yükselmiştir. Ekonomideki bozulmaya ve küresel krizin etkilerini azaltmaya yönelik birtakım önlemler alınmıştır. Bu çerçevede Merkez Bankası'nın aldığı önlemler şöyledir (TBB, 2009, s.4):

- Uluslararası piyasalardaki belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar döviz ve efektif piyasaları, döviz repo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinden itibaren yeniden başlamıştır,
- Döviz repo piyasasında işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren iki kat artırarak 10,8 milyar dolara yükseltmiştir,
- 21 Kasım 2008 tarihinden geçerli olmak üzere, döviz repo piyasasında Merkez Bankası'ndan yapılacak borçlanmaların vadesini 1 haftadan 1 aya çıkartmıştır,
- Bankaların zorunlu karşılık oranlarında TL yükümlülükler değiştirilmeyerek %6'da bırakılmış, yabancı para yükümlülüklerde ise %11'den %9'a düşürülmüştür. Böylece piyasaya yaklaşık 2,5 milyar dolar ek likidite sağlanmıştır,
- İhracat reeskont kredisi limitini 500 milyon dolar artırarak 1 milyar dolara yükseltmiştir.

Bankaların mali bünyelerinin korunması amacıyla BDDK'nın aldığı tedbirler ise şöyledir (BDDK, 2009, s.4):

- Bankaların 2008 karlarını dağıtmayarak bünyelerinde tutması istenmiştir,
- Bankaların bir defaya mahsus olmak üzere ellerindeki menkul değerleri yeniden sınıflandırmalarına izin verilmiştir,

- Bankalar ile finansal olmayan kuruluşlar arasındaki kredi ilişkisinin sağlıklı olarak sürdürülmesini teminen sorunsuz görünen kredilerin yeniden yapılandırılabilmesine imkan tanınmıştır.

Hükümetin aldığı diğer tedbirler ise şöyledir:

- Tasarruf mevduatına sağlanan 50.000 TL'lik güvence tutarı değiştirilmemiştir.
- Reel sektöre, Maliye Bakanlığı tarafından vergilerin taksitlendirilmesi ve ödemelerin geç başlaması konusunda kolaylık sağlanmıştır.
- Kasım 2008'de, yurt dışındaki para ve kıymetli varlıkların %2 oranındaki vergi ile ülkeye getirilerek kayıt altına alınması konusunda yasa yürürlüğe girmiştir.
- 5834 sayılı kanun ile sicil affı yapılmış; gerçek ve tüzel kişilerin kredi kartı, her türlü kredi, protestolu senetleri ve karşılıksız çeklerine ilişkin kayıtlarının 6 ay içinde ödenmesi halinde Merkez Bankası kayıtlarından silinmesi sağlanmıştır.
- Emekli maaşlarına haciz konulamayacağına dair hüküm getirilmiştir

Bankacılık sektörü ise; yılın son çeyreğine kadar kredi arzını artırmış ancak son çeyrekte ihtiyatlı politikalar izlemişlerdir. Bankalar kredi stokunun yapısını korumaya ve likiditelerini artırmaya yönelmişlerdir. Döviz cinsinden kaynak kayıpları yaşanmış, risk algısı yükselmiştir. Yurtdışından kaynak temini, küresel finans sisteminde yaşanan sorunlar nedeniyle, zorlaşmış ve maliyeti yükselmiştir. TL'nin değer kaybetmesi neticesinde bilançolardaki yabancı para kalemlerin payı artış göstermiştir. Takibe intikal eden alacaklar da son çeyrekte artış göstermiş, bunların %81'i için karşılık ayrılmıştır.

3.1.6. 2009 Yılı

Dünya ekonomisi 2008 yılında ağır hasarlar almış, 2009 yılında da krizin olumsuz etkileri devam etmiştir. Finans sektöründe başlayıp kısa sürede tüm sektörlerle sıçrayan kriz, IMF'e göre son 40 yılın en ağır krizi olmuştur. Belirsizlik ortamının artmasıyla piyasalar çalışamaz hale gelmiş, işsizlik rakamları fırlamış, bütçe açıkları yükselmiş ve ekonomiler hızla küçülmüştür.

Ülkemiz de global krizden olumsuz etkilenmiş; ekonomi %4,8 küçülmüştür. İşsizlik %14'e çıkmış, bütçe açığı büyümüştür. Enflasyon, uluslararası piyasalardaki

emtia fiyatlarının düşüşüne paralel olarak 2009 yılında %7,5 hedeflenmesine karşın %6,4 olarak gerçekleşmiştir. Kamu kesimi açığı / GSYH oranı 2008 yılında %1,6 iken 2009 yılında %5'e yükselmiştir.

Bankacılık sektöründe ise özkaynaklar büyümeye devam etmiş; faiz oranlarının düşmesi, aktiflerin pasiflere oranla daha uzun vadeli olmasından dolayı banka karlılıklarını olumlu yönde etkilemiştir. Reel sektöre sirayet eden kriz sebebiyle takibe düşen krediler artmış, bu kredilerin %85'ine karşılık ayrılmıştır. Toplam mevduat miktarı %12 , net dönem karı %52 oranında artış göstermiştir.

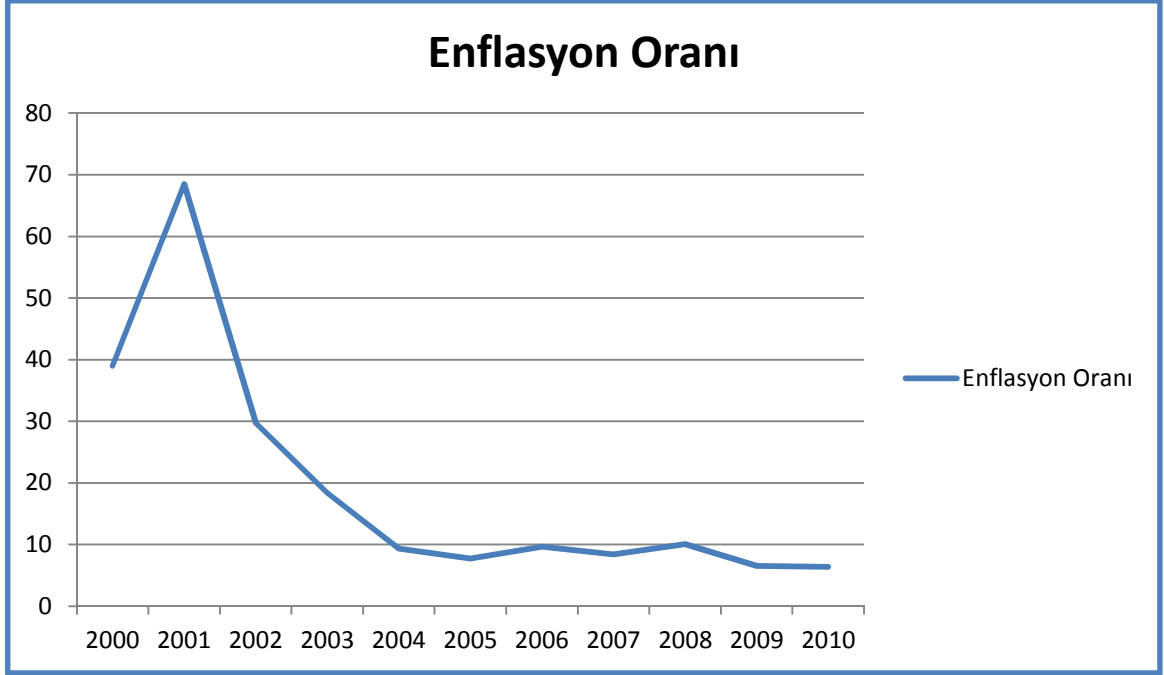
3.2. 2001 ve 2008 KRİZLERİNİN MAKROEKONOMİK VERİLER YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

3.2.1.Enflasyon

1990'lı yıllarda giderek artan kamu açıkları, açıkların çok kısa vadeli iç borçlarla finanse edilmesi, bunun sonucunda yüksek seyreden reel faizler vb. gibi sebeplerle, 1999 yılı sonu itibariyle Türkiye'de kamu borç stoku artık çok yüksek seviyelere ulaşmış, kamu maliyesi de aşırı derecede bozulmuştur (Bastı, 2006, s.97).

Aralık 1999'da IMF ile üç yıl sürdürülmesi konusunda görüş birliğine varılan Stand-by anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın temel hedefleri şöyledir (Aydın, 2006, s.171):

- TÜFE'yi, yapısal reformlarla desteklenen, birbiriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eşgüdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda %25, 2001 yılı sonunda %12 ve 2002 yılı sonunda %7'ye indirmek
- Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek
- Ekonominin büyüme potansiyelini artırmak
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamaktır.

Şekil 6. 2000-2010 Yılları Arasında Enflasyon Oranı

Kaynak: TCMB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Sabit döviz kuru uygulamasıyla birlikte enflasyonu düşürme programının amacı 2002 yılında enflasyonu tek haneli rakamlara indirip döviz kurunu dalgalanmaya bırakmaktır. Enflasyonun düşürülmesi için hükümet birtakım maliye politikaları uygulamıştır. Temel olarak kamu kesimi reformu yapılarak kamu harcamalarının azaltılması, vergi gelirlerinin artırılması, özelleştirme ve borç yönetimi politikalarının hazırlanması, sabit döviz kuru uygulaması ve TCMB'nin para politikası uygulamaları ile enflasyonla mücadele edilmiştir. Ancak programın uygulamasında aksayan yönler olmuş ve Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin çıkışına zemin hazırlanmıştır. Sabit döviz kuru uygulaması Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesine yol açmış, tüketime yönelik talebin artması ithalatı artırıcı etki göstermiş ve cari işlemler açığı büyümüştür.

Şekil 5'te de görüleceği üzere enflasyonla mücadele programı başarısız olmuş, enflasyon oranı 2000 yılı sonunda %25 hedeflenmesine rağmen %39 olarak gerçekleşmiş; 2001 yılı sonunda %12 hedeflenmesine rağmen %68,5'e yükselmiş ve 2002 yılı sonunda %7'ye düşmesi hedeflenirken %29,7 olarak gerçekleşmiştir.

2008 Krizi öncesi ise enflasyon oranı %8,39 olarak tek haneli rakamlarda seyrederken krizle birlikte %10,06'ya yükselmiştir. 2008 Krizi öncesi ve hatta kriz

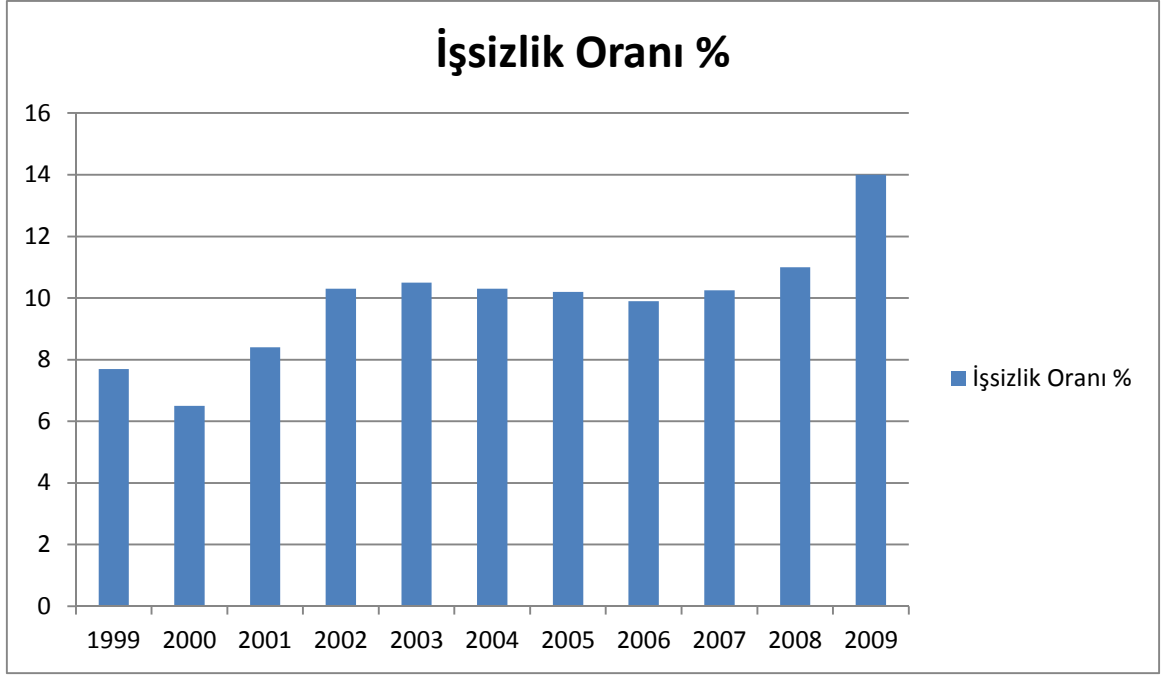
dönemindeki enflasyon oranlarının 2001 Krizi'nden çok daha düşük olduğu görülmektedir. 2008 Krizi döneminde piyasaya sağlanan likidite desteği ve işsizlik oranının artışı sonucu tüketimin ve fiyatlar genel seviyesinin düşmesi, enflasyonu düşürücü etkide bulunmuştur. 2009 yılında enflasyon %6,53'e gerilemiştir.

3.2.2. İşsizlik

İstihdam sorununun, Türkiye ekonomisinin kronik sorunlarından birisi olarak yıllardır gündemde olduğunu görülmektedir. Kriz dönemlerine bakılacak olursa, 2001 Krizi'nde işsizliğin %6,5'ten %8,4'e yükseldiği, 2002 yılında ise %10,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2008 Krizi döneminde ise, işsizlik son yılların rekor seviyesine ulaşmıştır. İşsizlik oranı 2008 yılında %11 iken 2009 yılında %14'e yükselmiş, tarım dışı işsizlik ise %11,7'den %16,8'e fırlamıştır. 2008 yılı Ocak ayından 2009 yılı Ocak ayına kadar işsiz sayısı 948.000 kişi artmıştır.

Dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin daralması, talepteki düşüş Türkiye'nin de üretim yapısını etkilemiş, ihracata dayalı üretim yapan beyaz eşya ve tekstil gibi sektörlerde yoğun işten çıkarmaların olduğu gözlenmiştir (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010, s.65).

Şekil 7. 1999-2009 Yılları Arasında İşsizlik Oranı

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır

3.2.3. Döviz Kuru

2000 yılında uygulanmaya konulan 3 yıllık program çerçevesinde kur rejiminde iki dönemli bir uygulama stratejisi geliştirilmiştir. İlk 18 aylık dönemde artış oranı önceden ilan edilmiş kur rejimi uygulanırken, programın ikinci 18 aylık döneminde bant uygulamasına geçilmesi öngörülmüştür (Arat, 2003, s.44).

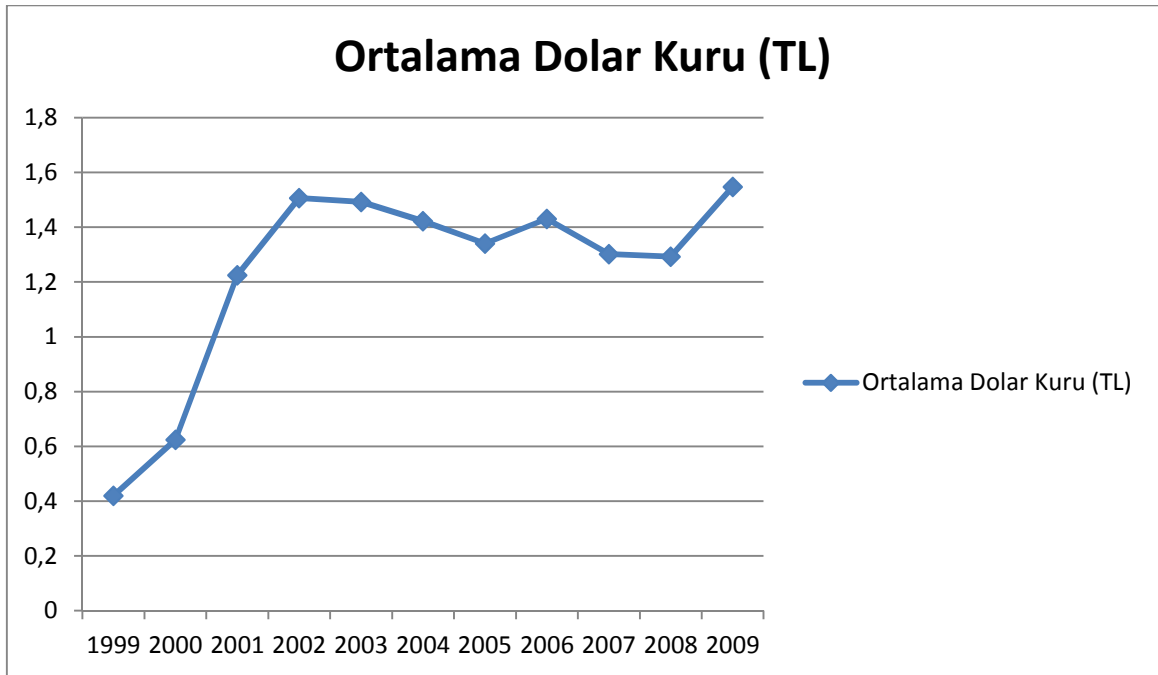
Bant genişliğinin de ;

- 01 Temmuz 2001 - 31 Aralık 2001 arası %7,5'e,
- 01 Ocak 2002 - 30 Haziran 2002 arası %15'e,
- 01 Temmuz 2002 - 31 Aralık 2002 arası %22,5'e yükseltilmek üzere kademeli olarak artırılması; bu süre zarfında Merkez Bankası'nın kura, bant içinde olmak üzere müdahalede bulunmaması öngörülmüştür.

Ancak Kasım 2000'de likidite krizi olarak başlayan ekonomik kriz, faizleri artırıcı etki göstermiş, piyasada likidite sıkışıklığı yaşanmasına karşın bankalar Merkez Bankası'ndan döviz talep etmişlerdir. Şubat 2001 Krizi neticesinde ise uygulanmakta olan döviz kuru sisteminin devam ettirilemeyeceği anlaşılacak serbest dalgalanan kur

rejimine geçiş yapılmıştır. Serbest dalgalanan kur rejimine geçildiğinin ilk gününde Türk Lirası, dolar karşısında %28.5 değer kaybetmiştir.

Türkiye 2001 yılından beri dalgalı kur rejimine devam etmektedir. Merkez Bankası kurlarda meydana gelen aşırı oynaklık durumlarında ihale ya da alım satım uygulamalarıyla kura müdahale etmektedir. 1 USD + 1 EURO / 2 formülüyle bir sepet oluşturulmuştur ve bu oranın 2 ila 2,10 arasında olmasına çalışılmaktadır.

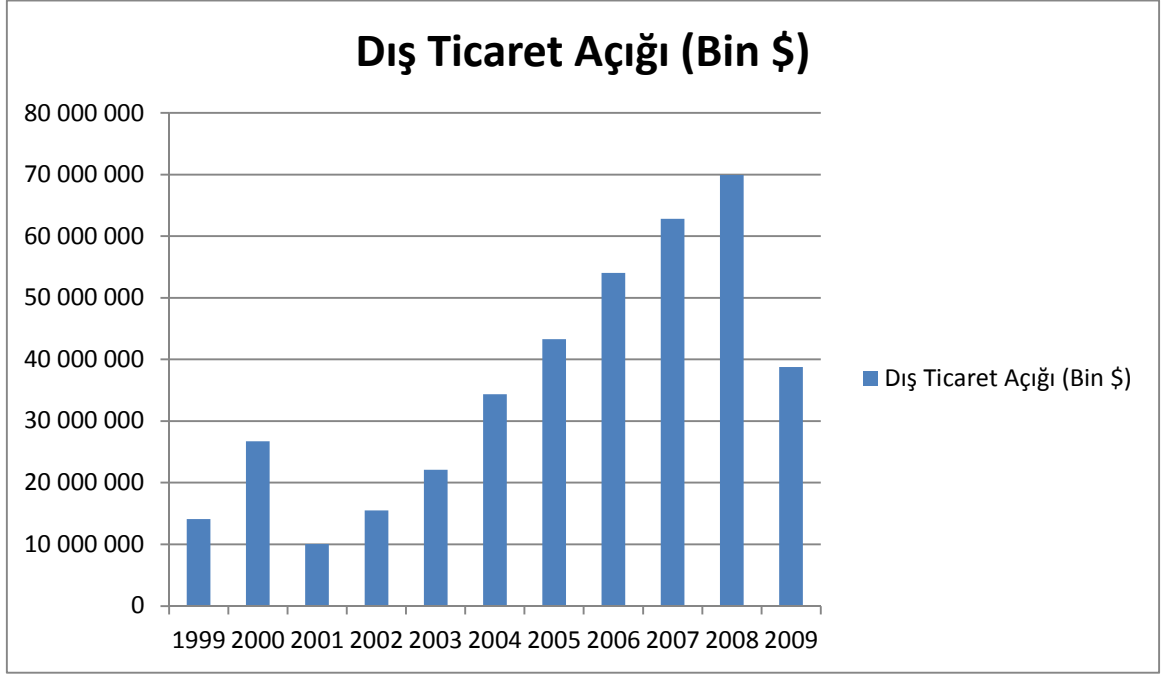
şekil 8. 1999-2009 Yılları Arasında Ortalama Dolar Kuru

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Ortalama dolar kuru 2008 yılında 1,293 TL'den 2009 yılında 1,547 TL'ye yükselmiştir. Bu artış 2000 yılındaki ortalama 0,624 TL seviyesinden 2001 yılındaki 1,225 seviyesine sıçramanın yanında oldukça olağan görünmektedir.

3.2.4. Dış Ticaret Açığı

Şekil 9. 1999-2009 Yılları Arasında Dış Ticaret Açığı

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Cari açığın büyümesinin geleneksel bir açıklaması, döviz kuruna dayalı programın uygulamasında nominal kur değişiminin enflasyonun altında kalması, diğer bir deyişle reel kurun değerlenmesi sonucunda dış ticarete konu malların görelî fiyatının düşmesi ve dış ticaret açığının büyümesidir (Celasun, 2002, s.21).

2001 Krizi öncesi uygulanan döviz kuru çıpası, yurt içindeki düşük faizlerle birlikte TL'nin aşırı değerlenmesine yol açmış; ithal mal fiyatları yerli ürünlere göre ucuzlamış ve ithalat önemli oranda artmıştır. Canlanan iç talebin sanayi üretimini de uyarması neticesinde makina ve teçhizat ithalatında da önemli bir artış meydana gelmiştir. TL'nin kur sepeti karşısında değerlenmesine ek olarak, 2000 yılında Euro'nun uluslararası piyasalarda dolar karşısında sürekli değer kaybetmesi de, TL'nin Euro karşısında daha fazla değer kazanmasına sebep olmuştur. Bu gelişme dış ticaretimizde önemli bir konuma sahip olan Avrupa'dan ithalatı artırmıştır. Aynı dönemde uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarının önemli oranda artması, ithalatın parasal

değerini artıran başka bir faktör olmuştur (Alper, 2001, s.68). 1999 yılından 2000 yılına, ithalat %34 artarken ihracat %4,5 artmıştır. İhracatın ithalata göre bu denli düşük artışının sebepleri arasında TL'nin Euro karşısında değer kazanmasının Avrupa'ya olan ihracatımızı daraltıcı etkisi ve yurt içi talep artışlarının ihracat yapanları daha çok iç piyasalara yönelik üretime yöneltmesi sayılabilir. 2000 yılı sonunda cari işlemler açığının, GSMH'nin %5'i seviyesine ulaşması, kriz için kritik kabul edilen seviyeyi de aştığını göstermektedir.

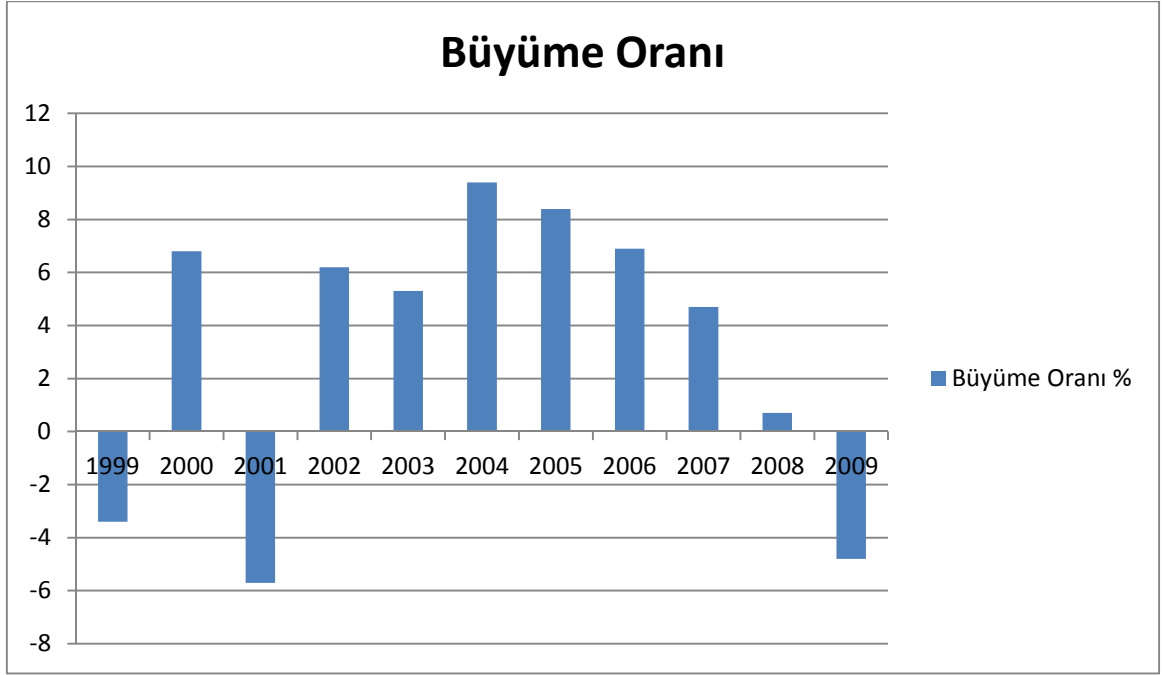
2001 Krizi'nden çıkış için Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın (GEGP) uygulamaya konulmasıyla IMF ve Dünya Bankası'ndan 15,7 milyar dolar kredi kullanılmış, kamu kesiminin finansman ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır. 2001 yılı için dış ticaret açığında iyileşme, uygulanan sıkı maliye politikaları ve IMF desteğiyle sağlanmış ancak bu iyileşme kalıcı bir çözüm olmamıştır. Dış ticaret açığının 2002 yılından itibaren 2008 yılına kadar sürekli büyüdüğü şekilde de görülmektedir.

2008 Krizi'nin küresel bir kriz olması nedeniyle, Türkiye'nin ticari ilişki içerisinde olduğu ülkelerin krizden etkilenmesi, Türkiye'nin de krizden başta ithalat/ihracat işlemleri açısından etkilenmesine neden olmuştur. Türkiye'nin en önemli dış ticaret partneri olan AB ülkelerinin ekonomik durgunluğu neticesinde, yalnız ithalat büyüklüğü değil, ihracat rakamları da düşüş sürecine girmiştir. TL'nin dolar karşısında değer kaybetmeye devam etmesi de dış ticaretin finansmanını zorlaştırıcı etkiye sahip olmuştur.

Şekil 8'de dış ticaret açığının 2008 Krizi ertesi 2009 yılında, 2001'den bu yana ilk kez düştüğü görülmektedir. Ancak dış ticaret verilerini incelenecek olursa; ihracatın %22,6 azalarak 132 milyar dolardan 102 milyar dolara düştüğü, ithalatın ise %30,2 azalarak 201,9 milyar dolardan 140,9 milyar dolara düştüğü görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %65,4'ten %72,5'e yükselmiş olsa da, dış ticaret hacmi 330,9 milyar dolardan 243 milyar dolara sert bir düşüş yaşamıştır.

3.2.5. Büyüme

Ekonomik büyüme, bir ülkede üretilen mal ve hizmet kapasitesinde artış meydana gelmesidir. Yani bir ülkenin ekonomik olarak büyümesi, ülkede birey başına düşen GSYH'nin yükselmesidir. Türkiye'nin büyüme oranlarını incelediğimizde kriz dönemlerinde sert düşüşlerin olduğu açıkça görülmektedir.

Şekil 10. 1999-2009 Yılları Arasındaki Büyüme Oranları

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü verileri kullanılarak hazırlanmıştır

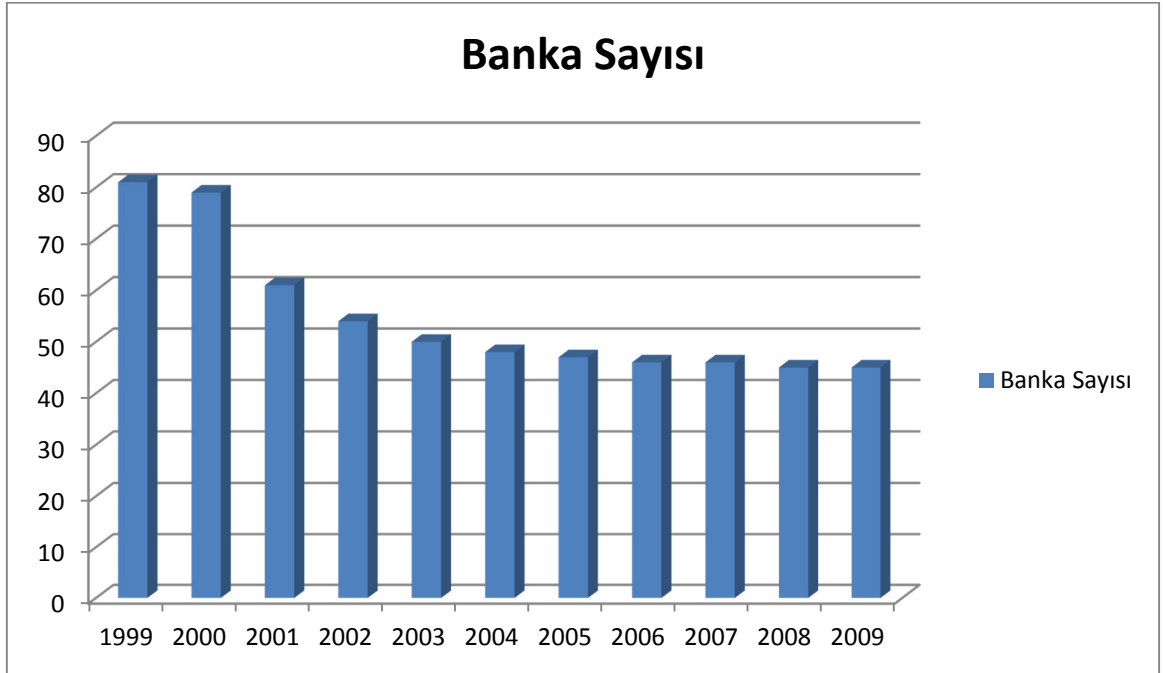
Tabloda da görüldüğü üzere Büyük Marmara Depremi'nin olduğu 1999 yılının, 2001 Kriz döneminin ve 2008 Krizi sonrası 2009 yılının büyüme rakamları negatif değerlerde seyretmektedir.

3.3. 2001 ve 2008 KRİZLERİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye’de 2008 global kriz döneminde bankacılık sistemine yönelik bir nakit önlem paketine ihtiyaç duyulmamıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye’nin benzer bir paketi 2002 yılında yaşanan krizin ardından uygulamış olmasıdır. 2008 global kriz döneminde birçok ülkenin finans piyasalarına yönelik olarak uyguladığı kurtarma paketlerinin ve düzenlemelerinin birçoğu, Türkiye’de Şubat 2001 Krizi sonrasında zaten uygulanmıştır (Berberoğlu, 2011, s.110).

Ekonomik göstergeler ışığında bankacılık sektörü özelindeki gelişmelerin ayrıntılı incelenmesi 2001 ve 2008 krizlerinin sektör üzerindeki etkilerinin anlaşılmasında faydalı olacaktır.

3.3.1. Banka-Şube-Personel Sayısı Açısından Karşılaştırılması

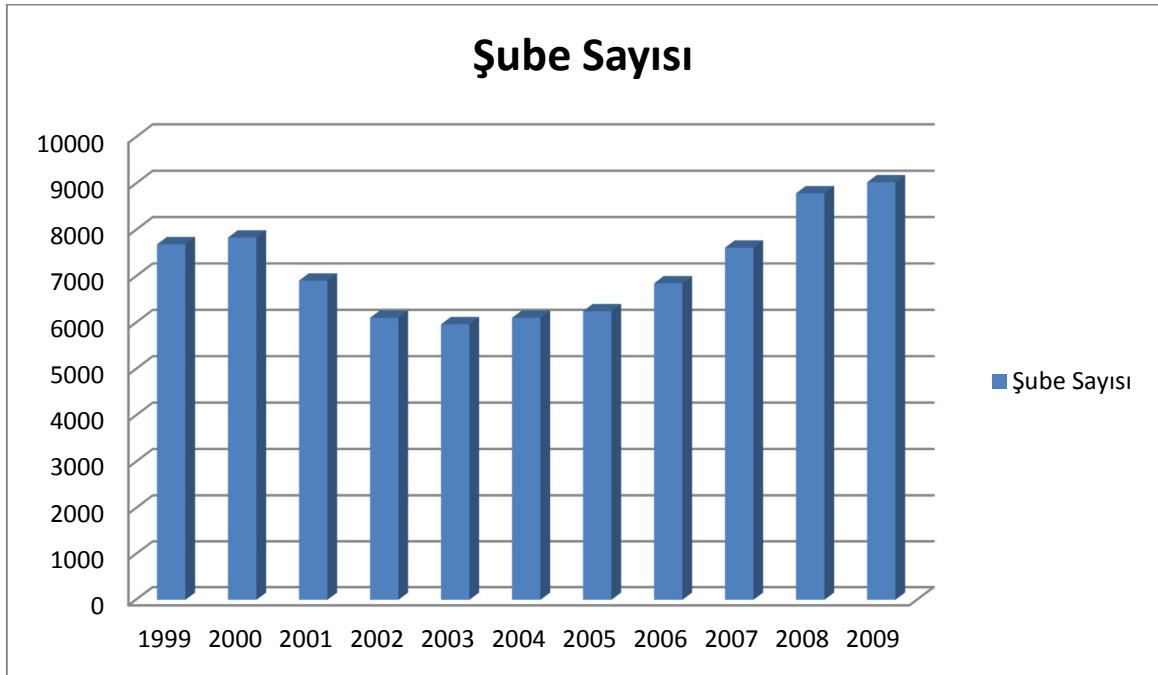

Şekil 11. 1999-2009 Yılları arasında Türkiye’deki Banka Sayısı

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

1999 yılında bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 81 banka bulunmaktadır. 2001 yılında ise TMSF tarafından birleştirilen, iflas sürecinde olan ve Fon'a devredilen bankaların tasfiyesi ile banka sayısı 61'e düşmüştür. 2002 yılına gelindiğinde ise sektörde 54 banka faaliyet göstermektedir. 2001 Krizi sürecinde; bilanço yapıları güçsüz, riskleri yüksek ve sermaye yapıları yetersiz 20 bankanın sektörden temizlendiği görülmektedir.

Banka sayılarının düşüş trendi izleyen yıllarda da azalarak devam etmiştir. 2008 Krizi öncesinde, sektörde 46 banka faaliyet gösterirken 2008 ve 2009 yıllarında bu sayı Koç Bank'ın Yapı Kredi'yi satın almasından ötürü 45'e düşmüştür. Yani 2008 Krizi döneminde; Türk Bankacılık sektöründe hiçbir banka faaliyetine son vermemiş ve Fon tarafından el konulmamıştır.

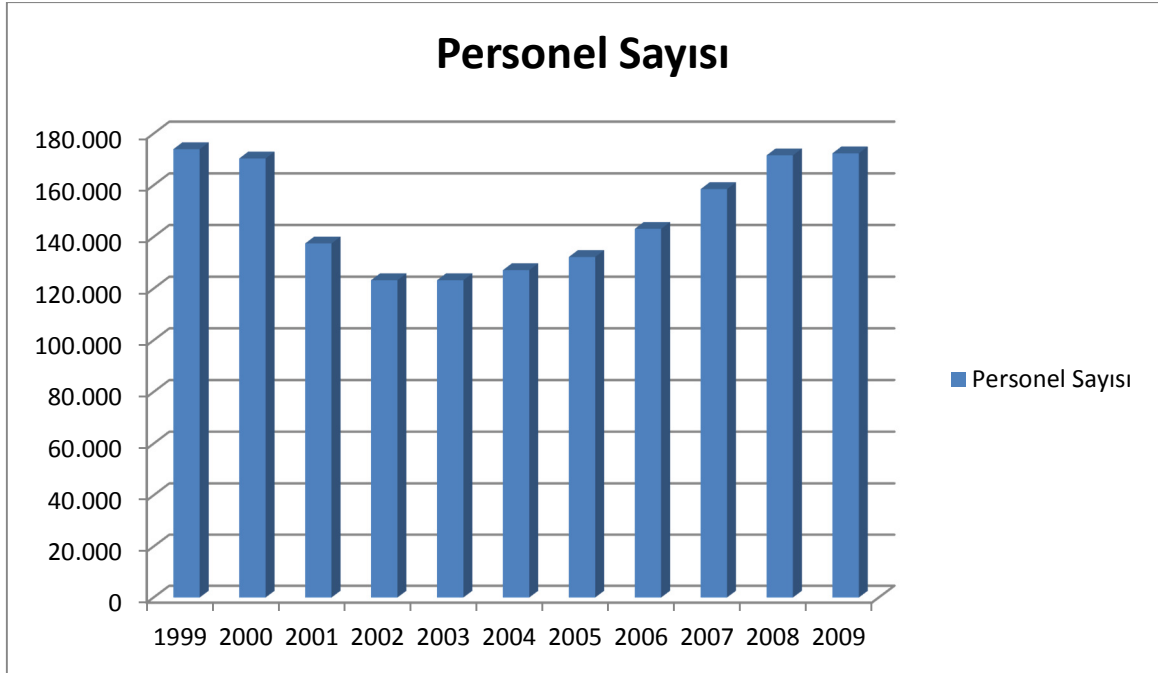
Şekil 12. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Şube Sayısı

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Bankaların şube sayıları incelendiğinde, 1999 yılında 7691 adet şube faaliyet göstermekteyken, 2000 yılında bu sayının 8100'e yükseldiği ancak 2001 Krizi ile

birlikte önce 6908'e, 2002 yılında 6106'ya ve 2003 yılında ise 5966'ya gerilediği görülmektedir. Gerek banka tasfiye süreci gerekse bankaların küçülme tedbiri bakımından şube kapatma yoluna gittikleri 2001 Kriz döneminde, 2 yıl içerisinde 1731 adet şube kapatılmıştır.

2004 yılından itibaren ise şube sayıları sürekli artış trendine girmiştir. 2007 yılında sektörde faaliyet gösteren bankaların 7618 adet şubesi bulunurken, 2008'de bu sayı 8790'a, 2009'da ise 9027'ye yükselmiştir. 2008 Krizi'nin banka şube sayıları üzerinde olumsuz bir etkisinin olmadığı, hatta şube sayılarındaki artışın devam ettiği görülmektedir.

Şekil 13. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Personel Sayısı

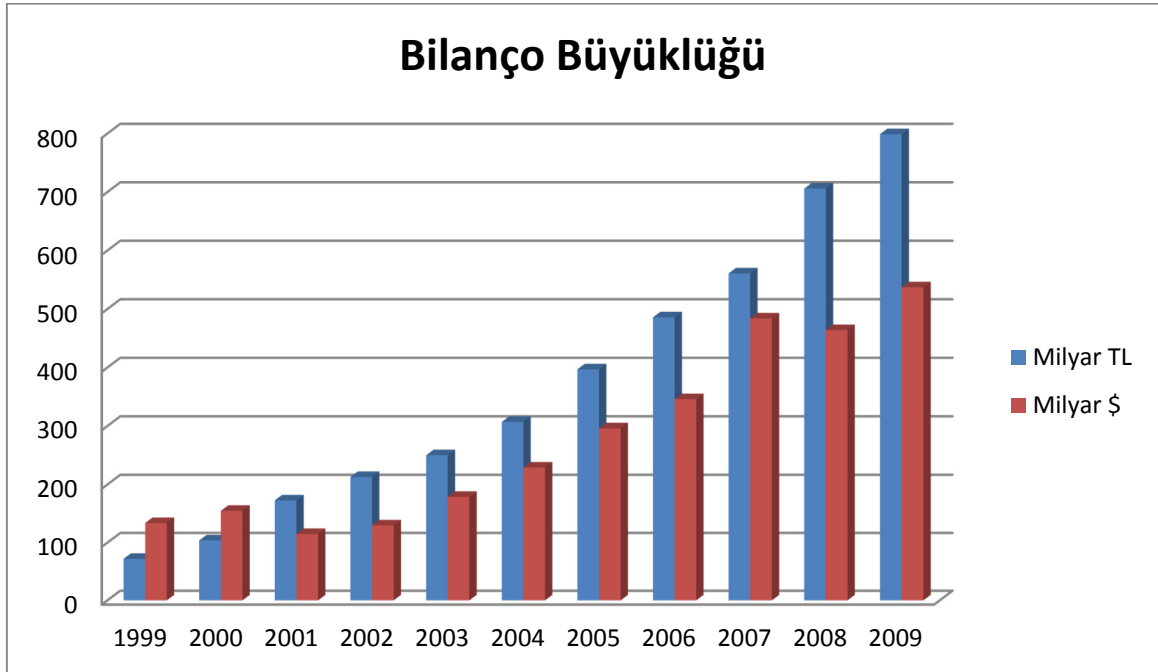
Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Türkiye'nin kronik işsizlik sorunu kriz dönemlerinde sıçramalarla daha da pekişmektedir. 1999 yılında işsizlik oranı %7,7 ve toplam işsiz sayısı 1.715.000 iken 2000 yılında işsizlik %6,5'e işsiz sayısı da 1.498.000'e gerilemiştir. Bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı ise 173.988 kişiden 170.401 kişiye düşmüştür. 2001 yılında işsiz sayısı 1.967.000, 2002 yılında ise 2.464.000 kişiye yükselirken;

bankaların çalışan sayısı önce 137.495'e sonra da 123.271 kişiye gerilemiştir. 2001 Krizi, Türkiye ekonomisinde yarattığı tahribat ile yaklaşık 1 milyon kişinin işsiz kalmasına neden olurken, bankacılık sektörü de personel sayısı bakımından tarihinin en dramatik düşüşünü yaşamıştır. 2000-2002 yılları arasında 47.130 bankacı işsiz kalmıştır. Banka ve şube sayılarının azalması neticesinde, bankacılık sektörü çalışanları başka sektörlerde iş bulma fırsatına sahip olamamış, finans sektörü için nitelikli işgücü açığa çıkmıştır.

2008 Krizi döneminde ise, işsizlik oranı Türkiye genelinde 2007 yılında %10,25 iken 2008'de %11'e, 2009 yılında ise %14'e sığramıştır. İşsiz sayısı 2.377.000 kişiden 3.470.000 kişiye yükselmiştir. Bankacılık sektöründe ise çalışan sayısı 2007 yılında 158.534 kişi ike 2008 yılında 171.598 kişiye, 2009 yılında ise 172.402 kişiye yükselmiştir. 2007-2009 yılları arasında ülke genelinde 1.093.000 kişi işsiz kalmış ancak bankacılık sektörü personel sayısını 13.868 kişi artırmıştır.

3.3.2. Bilanço Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması

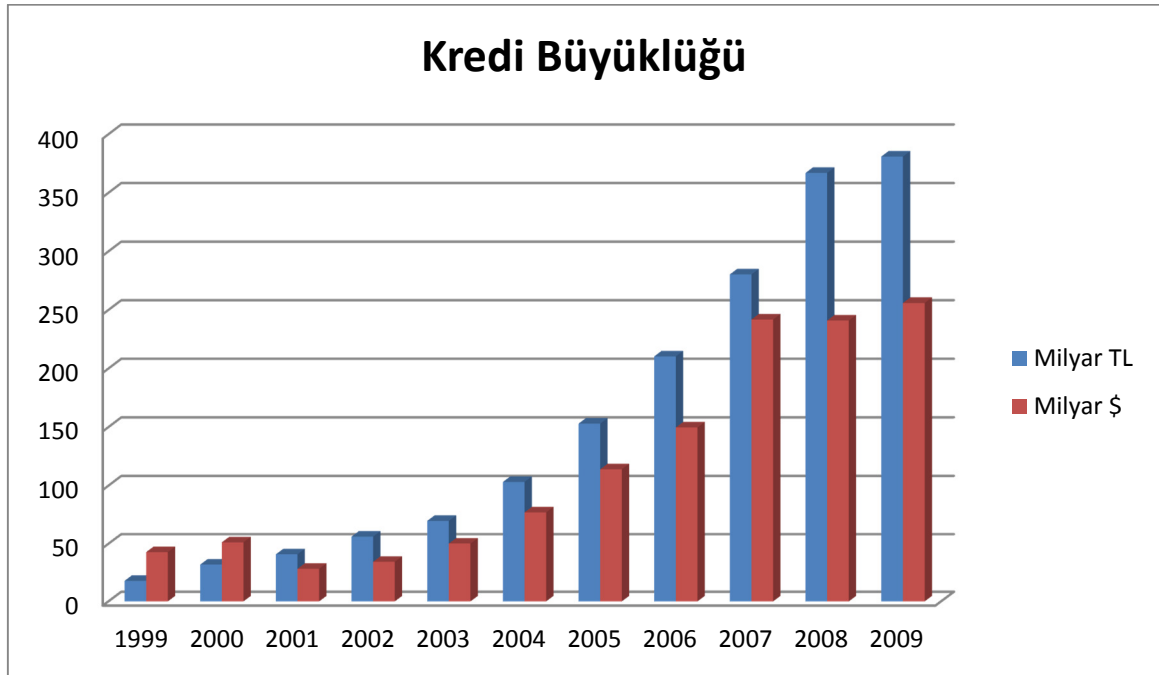
Şekil 14. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Bilanço Büyüklükleri

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Bankacılık sisteminin bilanço büyüklüğü, TL bazında sürekli artış göstermiştir. Ancak 2001 yılında yapılan devalüasyon dikkate alındığında dolar bazında bilanço büyüklüğünün 2000 yılında 155,2 milyar dolardan 2001 yılında 115 milyar dolara gerilediği görülmektedir.

Aynı şekilde 2007-2008 yıllarında 561 milyar TL'den 706 milyar TL'ye yükselen bilanço büyüklüğü dolar bazında 484 milyar dolardan 464 milyar dolara gerilemiştir. Her iki kriz döneminde de dolar bazında banka bilançoları küçülmüş; 2001 Krizi'nde %26 oranında küçülme yaşanırken 2008 Krizi'nde bu oran %4 olarak gerçekleşmiştir.

3.3.3. Kredi Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması

Şekil 15. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Kredi Büyüklükleri

Kaynak : TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

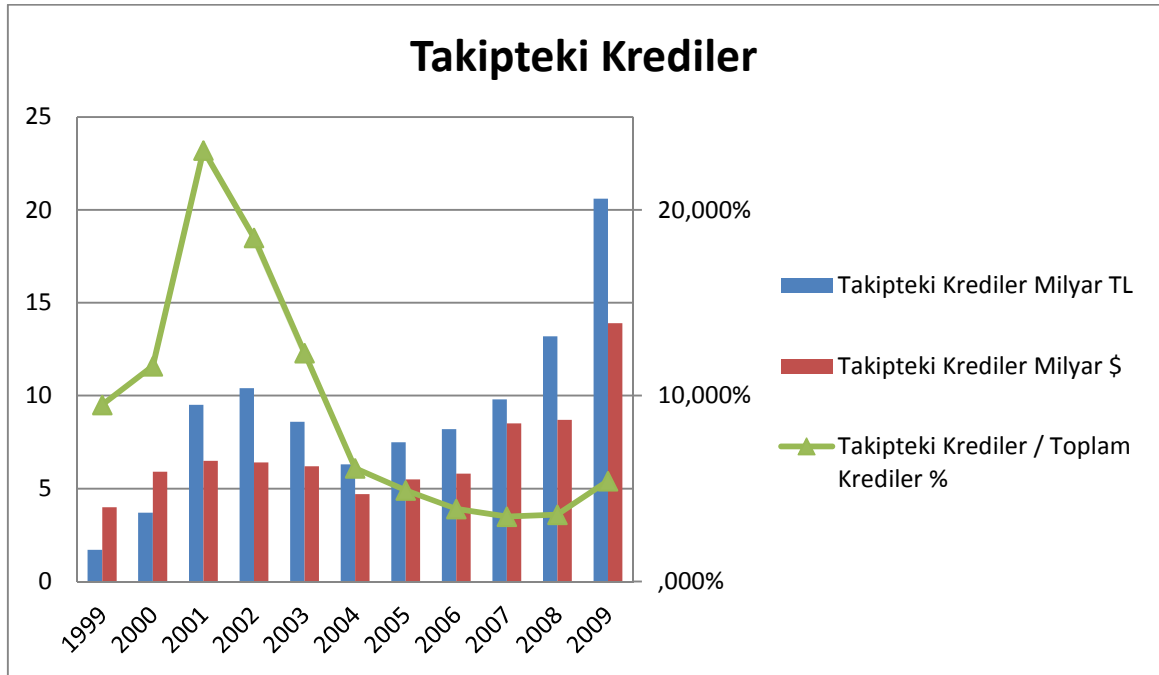
Bankaların aktifleri içindeki toplam kredi büyüklükleri incelendiğinde, TL cinsinden sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. 2001 yılında kredi büyüklüğü 32

milyar TL'den 40,9 milyar TL'ye yükselmiş ancak devalüasyonun etkisiyle dolar bazında 51,3 milyar TL'den 28,3 milyar TL'ye gerilemiştir. 2002 yılında TL bazında %37,6 oranında artışla 56,3 milyar TL'ye ulaşan krediler, dolar bazında da %21,5 genişlemeyle 34,4 milyar dolara ulaşmıştır.

2008 Krizi döneminde ise; toplam krediler 280,4 milyar TL'den 367 milyar TL'ye yükselmiştir, ancak dolar bazında 241,9 milyar dolardan 241,0 milyar dolara küçük bir azalma görülmüştür. Her iki kriz döneminde de kredi büyüklükleri dolar bazında incelenecek olursa; 2001 Krizi'nde toplam krediler %44,8 oranında azalırken 2008 Krizi'nde sadece %0,37'lik bir düşüş yaşanmıştır.

3.3.4. Takipteki Kredilerin Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması

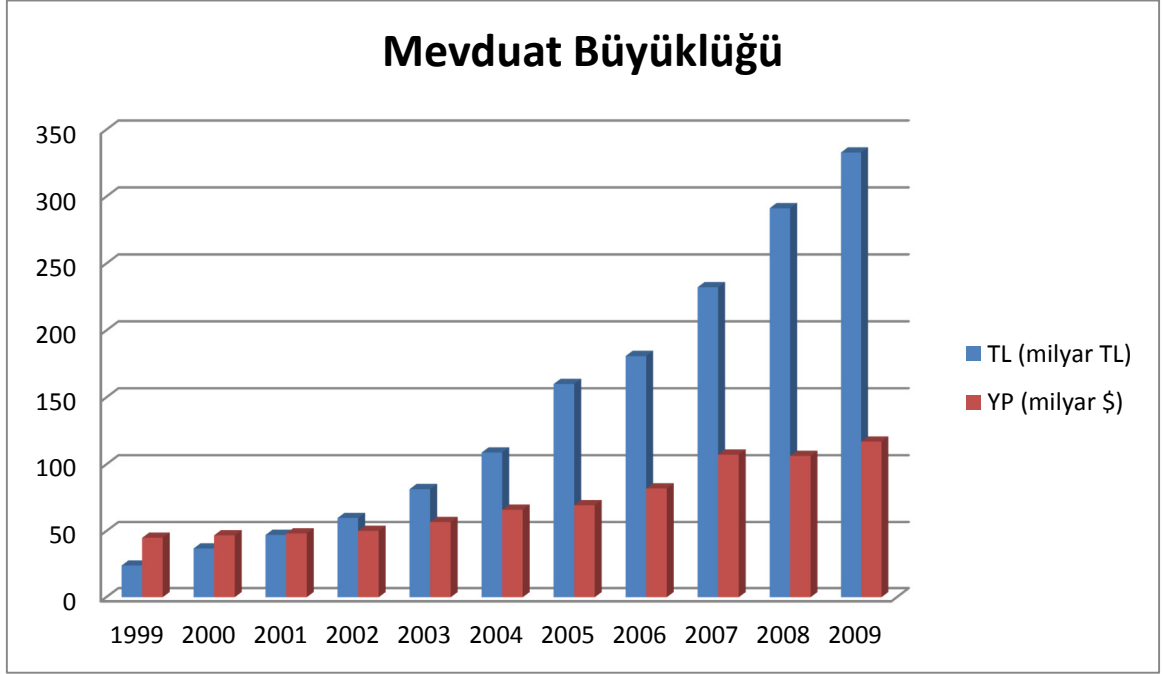
Şekil 16. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Takipteki Kredilerinin Büyüklükleri

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Takibe intikal eden kredilerin seyri incelendiğinde 2000 yılında 3,7 milyar TL iken %156'lık bir artışla 2001 yılında 9,5 milyar dolara sığradığı görülmektedir. Dolar bazında ise %10'luk bir artışla 5,9 milyar dolardan 6,5 milyar dolara yükselmiştir. Toplam krediler içinde takipteki kredilerin payı, 2000 yılında %11,6 iken 2001 yılında rekor seviyeye ulaşarak %23,2'ye çıkmıştır. Diğer bir deyişle, toplam kredilerin yaklaşık dörtte biri takibe intikal etmiştir. Finansal krizin reel sektör krizine dönüşmesi, işsiz sayısının artması, ekonomideki küçülme kredilerin geri ödenmesinde sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur.

2008 yılında ise takibe düşen krediler önceki yıla oranla TL bazında %34,6, dolar bazında ise % 2,3 yükselmiş ve 13,2 milyar TL tutarında kredi takibe intikal etmiştir. Takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı ise 2007 yılında %3,5 iken 2008 yılında %3,6 olmuştur. 2009 yılında ise takibe düşen krediler artmaya devam etmiş; %56'lık artışla 20,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ise %5,4'e yükselmiştir. 2008 yılında yapılan 'sicil affı'na rağmen küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkisi neticesinde takibe düşen krediler artmıştır ancak bu artış 2001 Krizi'ndeki gibi çarpıcı olmamıştır.

3.3.5. Mevduat Büyüklüğü Açısından Karşılaştırılması

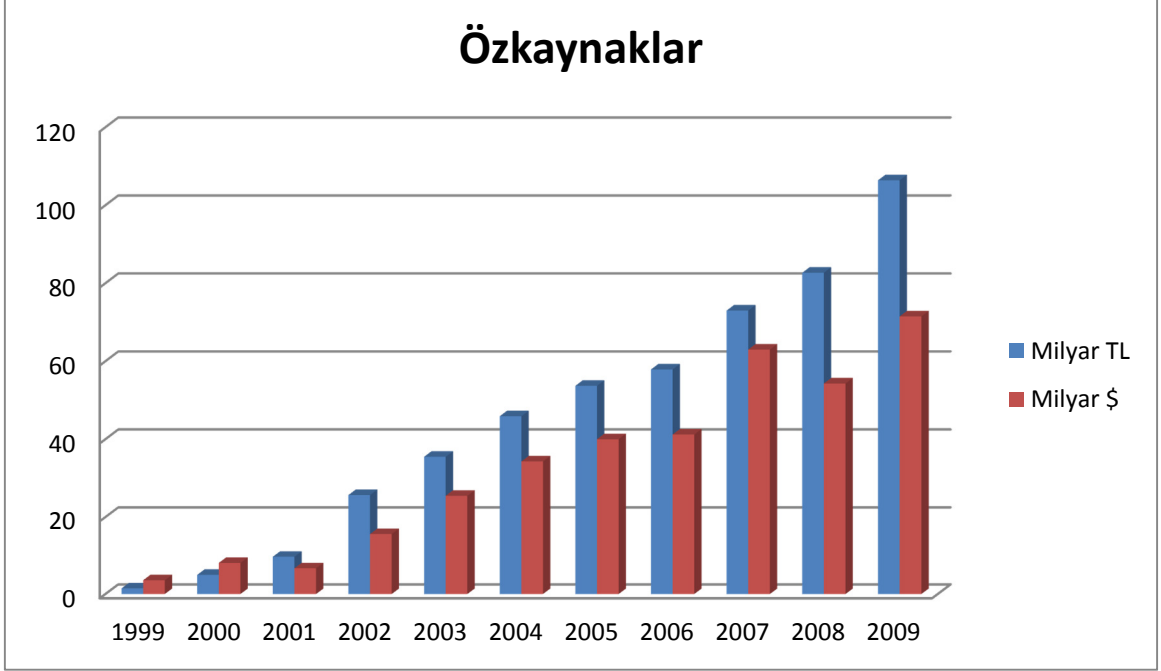
Şekil 17. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Mevduat Büyüklükleri

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Bankacılık sektöründeki mevduat büyüklüğünün genel olarak artış trendinde olduğu görülmektedir. 2000 yılında TL mevduat 36,9 milyar TL ve yabancı para mevduat 46,9 milyar dolar tutarında iken, 2001 yılında TL mevduat 47,2 TL'ye yabancı para mevduat ise 48,3 TL'ye yükselmiştir. Mevduata verilen sınırsız güvence, bankalardan mevduat kaçıışı olmasının önüne geçebilmiştir.

2008 Krizi döneminde ise TL mevduat 232,4 milyar TL'den 291,4 milyar TL'ye yükselirken yabancı para mevduat 107,4 milyardan 106,4 milyara gerilemiştir. Küresel krizin etkisiyle, özellikle yılın son çeyreğinde ulusal paranın, başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi; gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışlarının olması, yurtdışı yerleşik yatırımcıların Türkiye'deki sermaye piyasasından hızlı kaçışları yabancı para mevduatın azalmasında etkili olmuştur. 2008 Krizi'nde mevduata verilen güvencenin, 50.000 TL ile sınırlandırılmasının değiştirilmemesine rağmen, mevduatlarda keskin azalışların olmadığı görülmektedir.

3.3.6. Özkaynakların Karşılaştırılması

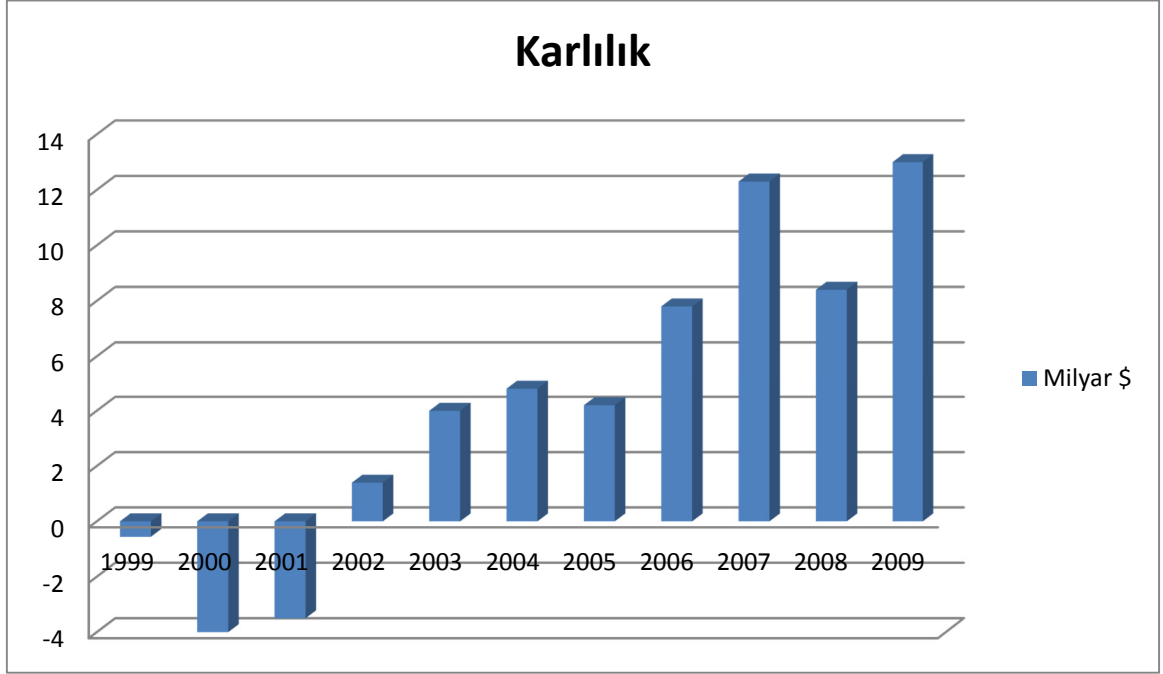
Şekil 18. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Özkaynak Büyüklükleri

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Türk Bankacılık Sistemi'nde özkaynaklar sürekli bir artış eğiliminde olmuştur. İstisnai olarak 2001 ve 2008 yıllarında, özkaynakların dolar bazında değer kaybettiği grafikte de görülmektedir. 2001 yılında, özkaynakların TL değeri, 5 milyar TL'den 9,7 milyar TL'ye yükselmiş ancak dolar bazında 8,1 milyar dolardan 6,7 milyar dolara düşmüştür. Özkaynakların 1999 yılında 3,6 milyar dolar iken 2000 yılında 8,1 milyar dolara yükselmesinin sebebi ise TMSF bankalarına, DİBS'ler ile kaynak aktarılması olmuştur.

2002 yılından yeniden yükselişe geçen özkaynak yapısı 2008 Krizi'nde dolar bazlı düşüş yaşamıştır. 2007 yılında 73 milyar TL olan özkaynaklar, 2008 yılında 82,7 milyar TL, 2009 yılında ise 106,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Dolar bazında ise 2007 yılında 63 milyar dolar iken 2008 yılında 54,3 milyar dolara gerilemiş, 2009 yılında ise tekrar yükselerek 71,5 milyar dolara çıkmıştır.

3.3.7. Bankacılık Sektörü Karlılığı Açısından Karşılaştırılması:

Şekil 19. 1999-2009 Yılları Arasında Türkiye'deki Bankaların Karlılıkları

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Bankacılık sektörünün tümü ele alındığında 1999 yılından 2002 yılına kadar zararda olduğu görülmektedir. Görev zararı eden kamu bankalarının ve Fon'daki bankaların zararlarının sektöre dahil edilmesiyle, sektör karlılığı olumsuz yönde etkilenmiştir. 1999 yılında 560 milyon dolar olan zarar miktarı, 2000 yılında 4 milyar dolara sığramıştır. 2001 Krizi dönemini bankacılık sektörü, 3,5 milyar dolarla kapatmış; böylece 3 yıl üstüste zarar edilmiştir.

2008 Krizi bankacılık sektörü karlılığı üzerinde olumsuz etkiler yaratsa da sektör kar etmeye devam etmiştir. 2007 yılındaki 12.362 milyar dolar kar eden bankacılık sektörünün karı, 2008 yılında 8.394 milyar dolara düşmüştür. 2009 yılında ise tekrar yükselişe geçerek 13.096 milyar dolar kara ulaşılmıştır.

Kriz dönemleri, Türk Bankacılık Sistemi'nin karlılığını 2001 ve 2008 Krizleri'nde olumsuz etkilemiştir. Ancak 2001 Krizi döneminde sektör 3 yıl zarar ederken, 2008 Krizi döneminde sadece 1 yıl karlılıkta düşüş kaydedilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 ve 2008 KRİZLERİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ANKET ÇALIŞMASI

Ülkemizde yaşanan son iki büyük ekonomik kriz 2008 Krizi ve 2001 Krizi'dir. 2001 Krizi, ülkemiz ekonomisi ve finans sektörü için büyük kayıpların yaşandığı, bankacılık sektörünün altüst olduğu bir kriz olmuştur. Krizin ardından sektörün yeniden yapılandırılması çerçevesinde düzenlemeler yapılmış, sektörün aksak yanları düzeltilmiştir.

2008 Global Krizi'nden, tüm dünya ekonomileri gibi Türkiye ekonomisi de önemli ölçüde etkilenmiş ancak bu kez bankacılık sektörü krizden sermaye yapıları ve bilançoları güçlü bir şekilde çıkabilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde; 2001 ve 2008 krizi ile ilgili banka yöneticileri ile yapılan anket çalışmasına yer verilmektedir.

4.1. ANKET ÇALIŞMASININ AMACI VE ÖNEMİ

Yapılan bu çalışma ile 2001 ve 2008 Krizinin Türk bankacılık sektörüne etkilerinin banka yöneticileri tarafından değerlendirilmesi ve 2001 Krizi sonrasında alınan önlem ve yapılan düzenlemelerin 2008 Krizi sırasında sektör için nasıl bir etkisinin bulunduğunun araştırılmasını amaçlanmaktadır.

Katılımcıların ayrıca, düzenlemelerin yeterli olup olmadığı ve sektörün olası krizlere karşı korunaklı olup olmadığı konusundaki görüşlerine başvurulmuştur.

4.2. ANKET ÇALIŞMASININ KAPSAMI, KISITLARI VE YÖNTEMİ

Anket çalışmasının, Türkiye’de bankacılık sektöründe faaliyet gösteren tüm bankaları kapsamaktadır. Araştırma; yerli, yabancı veya kamu sermayeli; tüm kalkınma, yatırım ve mevduat bankalarının yöneticilerinin katılımına açıktır.

Anketin ilk kısıtı; ankete sadece banka yöneticilerinin katılımının istenmiş olmasıdır. Şube müdür yardımcısı, şube müdürü, bölge müdür yardımcısı, bölge müdürü, genel müdür yardımcısı ve genel müdür ünvanlarına sahip yöneticilerin ankete katılımı istenmiştir.

Diğer kısıt ise, anketin sadece internet üzerinden doldurulabiliyor olmasıdır. Katılımcılara anket için elektronik posta yoluyla link gönderilmiş ve katılımcıların mükerrer olarak anket doldurmasının önlenmesi için “IP koruma” yöntemi kullanılmıştır.

Anket çalışmasındaki demografik içerikli sorular, bilgi amaçlı sorulmuş olup çalışmanın sonucunu etkilememiştir.

4.3. ANKET VERİLERİNİN ANALİZİ VE BULGULAR

Anket çalışması 2015 yılı Nisan ve Mayıs aylarında toplam 39 gün katılıma açık kalmış ve ankete 86 kişinin katılımı sağlanmıştır.

Tablo 5: Anket Katılımcılarının Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde (%)
1. YAŞ		
25-35	33	%39,08
36-45	32	%36,80
46-55	19	%21,83
56 ve Üzeri	2	%2,83
TOPLAM	86	%100
2. BANKADAKİ POZİSYON		
Genel Müdür	0	%0
Genel Müdür Yrd	1	%1,16
Bölge Müdürü / Bölge Müdür Yrd	15	%17,45
Şube Müdürü	23	%26,74
Şube Müdür Yrd	47	%54,65
TOPLAM	86	%100
3. EĞİTİM DURUMU		
Lise / Önlisans	6	%6,98
Lisans	61	%70,93
Yüksek Lisans	18	%20,93
Doktora	1	%1,16
TOPLAM	86	%100
4. CİNSİYET		
Kadın	39	%45,35
Erkek	47	%54,65
TOPLAM	86	%100

Tablo 5’te anket katılımcılarının demografik özellikleri görülmektedir. Ankete katılanlara yaş, bankadaki pozisyon, eğitim durumu ve cinsiyet bilgilerine dair sorular sorulmuştur. 86 katılımcıdan 33 tanesi 25-35 yaş aralığında, 32 tanesi ise 36-45 yaş aralığında yer almaktadır. Katılımcıların %75,88’i yani 3/4’ü 46 yaşından küçüktür. 46-55 yaş grubunda 19 kişi, 56 yaş ve üzerinde olan ise 2 katılımcı bulunmaktadır.

Katılımcıların 47 tanesi (%54,65) şube müdür yardımcısı, 23 tanesi(%26,74) ise şube müdürü pozisyonundadır. Bölge müdürü veya bölge müdür yardımcısı pozisyonunda çalışmakta olan 15 kişinin (%17,45) katılımı sağlanırken, 1 genel müdür yardımcısı (%1,16) ankete katkıda bulunmuştur. Genel müdür pozisyonunda olan hiçkimse anketi cevaplamamıştır.

Katılımcıların eğitim durumlarında ise büyük çoğunluk lisans mezunudur. 86 katılımcının 61 tanesi lisans, 18 tanesi yüksek lisans, 1 tanesi doktora ve 6 tanesi lise/önlisans mezunudur. Katılımcıların %6,98’inin lise veya yüksek okul; geri kalanların ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların 39 tanesi kadın, 47 tanesi ise erkektir. %45,35 kadın %54,65 erkek katılımcı ile dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Krizden Etkilenme Düzeyleri

	Frekans	Yüzde (%)
5. Çalıştığınız Banka 2001 Krizi'nden Ne Kadar Etkilendi?		
Hiç	11	%12,5
Az	32	%37,5
Orta	36	%42,05
Çok	7	%7,95
TOPLAM	86	%100
6. Çalıştığınız Banka 2008 Krizi'nden Ne Kadar Etkilendi?		
Hiç	13	%14,94
Az	59	%68,96
Orta	12	%13,80
Çok	2	%2,30
TOPLAM	86	%100

Ankete katılan banka yöneticilerine çalıştıkları bankanın 2001 ve 2008 krizlerinden ne kadar etkilendiği sorulmuştur. Yöneticilerin %37,5'i 2001 Krizi'nden çalıştıkları bankanın "az" etkilendiğini, %42,05'i ise "orta" derecede etkilendiğini ifade etmişlerdir. 7 katılımcı ise (%7,95) çalıştıkları bankanın 2001 Krizi'nden "çok" etkilendiğini belirtmiştir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin %68,96'sı ise çalıştıkları bankanın 2008 Krizi'nden "az" etkilendiğini düşünmektedir. %14,94'ü çalıştıkları bankanın 2008 Krizi'nden "hiç" etkilenmediğini düşünürken, %13,80'i ise etkilenme düzeyinin "orta" olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların cevapları doğrultusunda bankaların krizden etkilenme düzeyleri karşılaştırıldığında; çalışılan bankanın, 2001 Krizi'nden hiç etkilenmediğini düşünen 11 kişi (%12,5) mevcutken 2008 Krizi'nden hiç etkilenmediğini düşünen 13 kişi (14,94) bulunmaktadır. 2001 Krizi'nden etkilenme düzeyinin "az" olduğunu düşünen 32 kişi (%37,5) olmasına karşın bu sayı 2008 Krizi için 59 kişidir (%68,96). 2001 Krizi'nden "orta" düzeyde etkilenildiğini düşünen 36 kişiye (%42,05) karşın, 2008 Krizi'nden

“orta” düzeyde etkilendiğini düşünen 12 kişi (%13,80) mevcuttur. Çalıştıkları bankanın 2001 Krizi’nden “çok” etkilendiğini düşünen 7 kişi (%7,95) bulunurken, bu sayı 2008 Krizi için 2 kişidir (%2,30).

Yani ankete katılan banka yöneticilerinin; %79,55’i çalıştıkları bankanın 2001 Krizi’nden “orta-az” düzeyde etkilendiğini düşünürken, %83,9’u 2008 Krizi’nden “hiç-az” düzeyinde etkilendiğini ifade etmişlerdir. 2008 Krizi’nin bankacılık sektörüne olan olumsuz etkisi 2001 Krizi’nden daha az olmuştur.

Tablo 7: Kriz Döneminde Personelin İşten Çıkarılması

	Frekans	Yüzde (%)
7. Çalıştığınız Banka 2001 Krizi’nde Personeli İşten Çıkarma Yoluna Gitti mi?		
Evet	34	%39,54
Hayır	52	%60,46
TOPLAM	86	%100
8. Çalıştığınız Banka 2008 Krizi’nde Personeli İşten Çıkarma Yoluna Gitti mi?		
Evet	13	%15,12
Hayır	73	%84,88
TOPLAM	86	%100

Ankete katılan banka yöneticilerine 7. ve 8. sorularda çalıştıkları bankanın 2001 ve 2008 krizlerinde personeli işten çıkarma yoluna gidip gitmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan 34 kişi (%39,54) 2001 Krizi’nde çalıştıkları bankanın personeli işten çıkardığını ifade ederken, 52 kişi (%60,46) personelin işten çıkarılmadığını belirtmiştir.

Çalışılan bankanın 2008 Krizi’nde personeli işten çıkarma yoluna gittiğini ifade eden 13 kişi (%15,12), işten çıkarmanın olmadığını ifade eden 73 kişi (%84,88) bulunmaktadır.

Kriz dönemlerinde bankaların işten çıkarma yoluna gittiği, hatta 2001 Krizi'nde 50 bine yakın bankacının işsiz kaldığı bilinmektedir. Ankete katılan yöneticilerin %39,54'ü 2001 Krizi'nde çalıştıkları bankanın personeli işten çıkardığını ifade ederken, %15,12'si 2008 Krizi'nde personelin işten çıkarıldığını belirtmiştir.

Tablo 8. Bankacılık Sektörünün Krizlerde Diğer Sektörlere Oranla Etkilenme Düzeyi

	Frekans	Yüzde (%)
9. Bankacılık Sektörü 2001 Krizi'nden Diğer Sektörlere Kıyasla Ne Derece Etkilenmiştir?		
Hiç etkilenmemiştir	2	%2,32
Diğer sektörlerle göre daha az etkilenmiştir	14	%16,28
Diğer sektörlerle aynı oranda etkilenmiştir	27	%31,40
Diğer sektörlerle göre daha çok etkilenmiştir	43	%50
TOPLAM	86	%100
10. Bankacılık Sektörü 2008 Krizi'nden Diğer Sektörlere Kıyasla Ne Derece Etkilenmiştir?		
Hiç etkilenmemiştir	2	%2,32
Diğer sektörlerle göre daha az etkilenmiştir	63	%73,86
Diğer sektörlerle aynı oranda etkilenmiştir	14	%15,90
Diğer sektörlerle göre daha çok etkilenmiştir	7	%7,92
TOPLAM	86	%100

Anketin 9. ve 10. soruları, bankacılık sektörünün 2001 ve 2008 krizlerinden diğer sektörlerle kıyasla ne derece etkilendiğini ölçmeye yöneliktir. Ankete katılan banka yöneticilerinden 2 kişi (%2,32), krizden hiç etkilenmediğini; 14 kişi (%16,28) diğer sektörlerle kıyasla daha az etkilendiğini, 27 kişi (%31,40) diğer sektörlerle aynı derecede etkilendiğini ve 43 kişi (%50) diğer sektörlerden daha çok etkilendiğini ifade etmiştir. Yöneticilerin yarısı 2001 Krizi'nden en çok etkilenen sektörün bankacılık sektörü olduğu kanaatindedir.

2008 Krizi sırasında ise; bankacılık sektörünün krizden hiç etkilenmediğini düşünen 2 kişi (%2,32), sektörün diğer sektörlerle nazaran daha az etkilendiğini düşünen

63 kişi (%73,86), diğer sektörlerle aynı oranda krizden etkilenildiğini düşünen 14 kişi (%15,90) ve bankacılık sektörünün diğer sektörlerden daha fazla etkilendiğini ifade eden 7 kişi (%7,92) bulunmaktadır.

Her iki krizin de bankacılık sektörünü etkileme düzeyleri incelendiğinde; ankete katılan yöneticilerin yarısı 2001 Krizi'nde bankacılık sektörünün krizden en çok etkilenen sektör olduğunu ve % 31,40'ı ise diğer sektörlerle aynı oranda krizden etkilendiğini düşünmesine rağmen; 2008 Krizi'nde katılımcıların %73,86'sı bankacılık sektörünün krizden diğer sektörlerle göre daha az etkilendiğini düşündüklerini belirtmiştir. 2008 Krizi'nin bankacılık sektörü için diğer sektörlerle oranla daha az kayıp ve bozulmaya neden olmasının, krizin olumsuz etkisinin daha az hissedilmesine neden olduğu düşünülmektedir. 2001 Krizi'nin 2008 Krizi'ne oranla bankacılık sektörünü çok daha fazla olumsuz etkilediği kanaati mevcuttur.

Tablo 9. Özkaynak Yapısındaki Bozulma Oranı

	Frekans	Yüzde (%)
11. Çalıştığınız Bankanın Özkaynak Yapısında 2001 Krizi'nden Sonra Ne Oranda Bozulma Meydana Gelmiştir?		
Hiç	18	%20,45
Az	34	%39,78
Orta	30	%35,23
Çok	4	%4,54
TOPLAM	86	%100
12. Çalıştığınız Bankanın Özkaynak Yapısında 2008 Krizi'nden Sonra Ne Oranda Bozulma Meydana Gelmiştir?		
Hiç	29	%33,72
Az	48	%55,82
Orta	8	%9,3
Çok	1	%1,16
TOPLAM	86	%100

Anketin 11. ve 12. soruları; 2001 ve 2008 krizlerinde katılımcıların çalıştıkları bankanın özkaynak yapısındaki bozulma oranının ne kadar olduğu yönündedir. Banka yöneticilerinin %39,78'i (34 kişi) çalıştıkları bankanın 2001 Krizi'nde özkaynaklarının "az", %35,23'i (30 kişi) "orta" düzeyde etkilendiğini belirtmişlerdir. 18 kişi (%20,45) bankanın özkaynak yapısında "hiç" bozulma olmadığını, 4 kişi (%4,54) ise "çok" bozulma olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılar çalıştıkları bankanın 2008 Krizi'nde özkaynak yapısındaki bozulmaya yönelik soruyu ise; 48 kişi (%55,82) bozulmanın "az", 29 kişi (%33,72) ise bozulmanın "hiç" olmadığı yönünde cevaplamışlardır. 8 kişi (%9,3) bozulma düzeyini "orta", 1 kişi ise "çok" olarak değerlendirmiştir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin 2001 Krizi için özkaynak yapısındaki bozulmanın %75,01 oranında "az-orta" düzeyinde olduğunu düşündükleri, 2008 Krizi içinse, %89,54 oranında "hiç-az" düzeyinde bozulma olduğunu düşündükleri görülmektedir. Banka özkaynaklarının 2001 ve 2008 Krizlerinde TL bazında artışa devam edip dolar bazında düşüş kaydetmesine rağmen banka yöneticilerinin ifadesi 2001 Krizi'nin banka özkaynakları için 2008 Krizi'nden daha fazla bozulmaya yol açtığı yönünde olmuştur.

Tablo 10. Mevduat Büyüklüğünde Düşüş Yaşanıp Yaşanmadığı

	Frekans	Yüzde (%)
13. Çalıştığınız Bankanın Mevduat Büyüklüğünde 2001 Krizi'nden Sonra Düşüş Yaşandı Mı?		
Evet	32	%37,2
Hayır	54	%62,8
TOPLAM	86	%100
14. Çalıştığınız Bankanın Mevduat Büyüklüğünde 2008 Krizi'nden Sonra Düşüş Yaşandı Mı?		
Evet	27	%31,4
Hayır	59	%68,6
TOPLAM	86	%100

Anketin 13. ve 14. Soruları 2001 ve 2008 krizlerinin bankaların mevduat büyüklüklerinde düşüğe yol açıp açmadığı yönündedir. 86 katılımcının 32'si (%37,2) 2001 Krizi'nde çalıştıkları bankanın mevduat büyüklüğünde düşüş yaşandığını, 54 kişi (%62,8) ise düşüş yaşanmadığını ifade etmiştir.

27 katılımcı (%31,4) 2008 Krizi'nde çalıştıkları bankanın mevduat kaybı yaşadığını, 59 katılımcı (%68,6) ise yaşamadığını belirtmiştir.

Her iki kriz döneminde de mevduatlarda TL bazında düşüş yaşanmamış, dolar bazında küçük düşüşler yaşanmıştır ve katılımcılar da her iki kriz için de çoğunluk olarak çalıştıkları bankanın mevduat büyüklüğünde düşüş yaşanmadığını ifade etmektedir.

Tablo 11. Kredi Büyüklüğünde Düşüş Yaşanıp Yaşanmadığı

	Frekans	Yüzde (%)
15. Çalıştığınız Bankanın Kredi Büyüklüğünde 2001 Krizi'nden Sonra Düşüş Yaşandı Mı?		
Evet	32	%37,2
Hayır	54	%62,8
TOPLAM	86	%100
16. Çalıştığınız Bankanın Kredi Büyüklüğünde 2008 Krizi'nden Sonra Düşüş Yaşandı Mı?		
Evet	26	%30,24
Hayır	60	%69,76
TOPLAM	86	%100

Katılımcılara anketin 15. ve 16. sorularında çalıştıkları bankanın kredi büyüklüğünde 2001 ve 2008 krizlerinden sonra düşüş yaşanıp yaşanmadığı sorusu yöneltilmiştir. 86 banka yöneticisinden 32 tanesi (%37,2) 2001 Krizi'nden sonra düşüş yaşandığını, 54 tanesi (%62,8) ise yaşanmadığını belirtmiştir.

2008 Kriz sonrası için ise, katılımcılardan 26 tanesi (%30,24) çalıştıkları bankanın kredi büyüklüğünde düşüş yaşandığını, 60 tanesi (%69,76) ise düşüş yaşanmadığını ifade etmiştir.

Her iki kriz döneminde de TL bazında kredilerin artış kaydedip dolar bazında 2001 Krizi'nde %44,8, 2008 Krizi'nde %0,37'lik bir düşüş yaşanmasına rağmen, ankete katılan banka yöneticilerinin çoğunluğu her iki kriz için de kredi büyüklüklerinde düşüş yaşanmadığı yönünde yanıt vermişlerdir.

Tablo 12. Takibe Düşen Kredilerde Artış Yaşanıp Yaşanmadığı

	Frekans	Yüzde (%)
17. Çalıştığımız Bankanın Takibe Düşen Kredi Miktarında 2001 Krizi'nden Sonra Artış Yaşandı mı?		
Evet	73	%84,88
Hayır	13	%15,12
TOPLAM	86	%100
18. Çalıştığımız Bankanın Takibe Düşen Kredi Miktarında 2008 Krizi'nden Sonra Artış Yaşandı mı?		
Evet	71	%82,75
Hayır	15	%17,25
TOPLAM	86	%100

Anketin 17. ve 18. sorularında katılımcılara, çalıştıkları bankanın takibe düşen kredi miktarında 2001 ve 2008 krizlerinde artış yaşanıp yaşanmadığı sorusu yöneltilmiştir. Ankete katılan banka yöneticilerinden 2001 Krizi'nde çalıştıkları bankanın takibe düşen kredi miktarında artış olduğunu ifade edenler 73 kişi (%84,88), artış olmadığı yönünde cevap verenler ise 13 kişidir (%15,12).

Katılımcılardan 71 tanesi (%82,75) 2008 Krizi'nde çalıştıkları bankanın takibe düşen kredi miktarında artış yaşandığını ifade ederken 15 tanesi (%17,25) artış yaşanmadığını ifade etmiştir.

2001 ve 2008 krizlerinde takibe düşen krediler artmıştır ve banka yöneticileri çoğunluk olarak takibe düşen kredi miktarının arttığı yönünde yanıt vermişlerdir.

Tablo 13. Düzenleme ve Denetlemelerin Değerlendirilmesi

	Frekans	Yüzde (%)
19. 2001 Krizi'nden Sonra Bankacılık Sektörü Bakımından Yapılan Düzenleme Ve Denetlemeleri Nasıl Değerlendiriyorsunuz?		
Hala eksiklikler olduğunu düşünüyorum	35	%40,7
Düzenleme / denetlemelerin yeterli olduğunu düşünüyorum	44	%51,17
Düzenleme / denetlemelerin gereğinden fazla olduğunu düşünüyorum	7	%8,13
TOPLAM	86	%100

Bu soruda katılımcıların, 2001 Krizi'nden sonra bankacılık sektörü bakımından yapılan düzenleme ve denetlemeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Ankete katılan banka yöneticilerinin yarısından fazlası (%51,17) yapılan düzenleme ve denetlemelerin yeterli olduğu kanaatindedir, %40,7'si ise hala eksiklikler olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan 7 kişi (%8,13) kriz sonrası yapılan düzenleme ve denetlemelerin gereğinden fazla olduğunu ifade etmiştir.

2001 Krizi sonrası yeniden yapılanma sürecine giren bankacılık sektörü, banka yöneticilerinin değerlendirmesine göre, yeterli düzeyde düzenlenmiştir hatta daha fazla düzenleme/denetleme yapılmalıdır.

Tablo 14. Düzenleme/Denetlemelerin 2008 Krizi'ne Etkisi

	Frekans	Yüzde (%)
20. 2001 Krizi'nden Sonra Yapılan Düzenleme / Denetlemelerin 2008 Krizi'ne Etkisi Ne Olmuştur?		
Etkisi olmamıştır	3	%3,48
2008 Krizi'nden daha az olumsuz etkilenilmesini sağlamıştır	80	%93,04
2008 krizi'nden daha fazla olumsuz etkilenilmesini sağlamıştır	3	%3,48
TOPLAM	86	%100

Anketin 20. sorusunda katılımcılardan 2001 Krizi'nden sonra yapılan düzenleme / denetlemelerin 2008 Krizi'ne olan etkisini değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların tamamına yakını yani 80 kişi (%93,04) yapılan düzenleme ve denetlemelerin 2008 Krizi'den daha az etkilenilmesini sağladığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. 3 kişi (%3,48) yapılan düzenleme / denetlemelerin etkisi olmadığını, yine 3 kişi (%3,48) ise düzenlemelerin 2008 Krizi'nden daha fazla olumsuz etkilenilmesine yol açtığı yönünde cevap vermişlerdir.

Verilen cevaplar, banka sektöründe çalışan yöneticilerin yapılan düzenlemeleri yararlı bulduğu ve 2008 Krizi'ne karşı bankacılık sektörünü koruduğuna inandıklarını göstermektedir.

Tablo 15. Müşterilerin Bankacılık Sektörüne Duydukları Güven Düzeyi

	Frekans	Yüzde (%)
21. Banka Müşterilerinin, 2001 Krizi'nden Sonra Bankacılık Sektörüne Duydukları Güven Düzeyi Ne Olmuştur?		
Güveni sarsılmıştır	71	% 82,55
Güven düzeyi değişmemiştir	8	% 9,3
Güveni artmıştır	7	% 8,15
TOPLAM	86	%100
22. Banka Müşterilerinin, 2008 Krizi'nden Sonra Bankacılık Sektörüne Duydukları Güven Düzeyi Ne Olmuştur?		
Güveni sarsılmıştır	9	% 10,46
Güven düzeyi değişmemiştir	45	% 52,34
Güveni artmıştır	32	% 37,2
TOPLAM	86	% 100

Anketin 21. ve 22. sorularında katılımcılardan, banka müşterilerinin 2001 ve 2008 krizlerinin sonrasında bankacılık sektörüne duydukları güven düzeyini değerlendirmeleri istenmiştir. Ankete katılan 86 banka yöneticisinden 71'i (%82,55) 2001 Krizi'nden sonra, banka müşterilerinin sektöre duydukları güvenlerinin

sarsıldığını belirtmişlerdir. Yöneticilerden 8 tanesi (%9,30) soruyu, güven düzeyinin değişmediği, 7 tanesi ise (%8,15) güven düzeyinin arttığı yönünde yanıtlamışlardır.

Yöneticilerin 2008 Krizi sonrasında müşterilerin bankacılık sektörüne duydukları güven düzeyine ilişkin cevapları ise sektöre duyulan güvenin değişmediği yönünde olmuştur. 45 kişi (%52,34) güven düzeyinin değişmediği, 32 kişi (%37,20) ise sektöre duyulan güvenin arttığını belirtirken 9 kişi (%10,46) güvenin sarsıldığını ifade etmiştir.

Ankete katılan banka yöneticilerinin cevapları doğrultusunda banka müşterilerinin %82,55'inin 2001 Krizi sonrasında bankacılık sektörüne duydukları güvenin sarsıldığı, 2008 Krizi'nden sonra ise % 89,54'ünün sektöre duyulan güvenin aynı kaldığı ya da arttığı görülmektedir. Bankacılık sektörü 2008 Krizi'nden müşterilerinin güvenini güçlendirip pekiştirerek çıkmıştır.

Tablo 16. Bankacılık Sektörünün 2001 ve 2008 Krizlerinden Etkilenme Düzeylerinin Karşılaştırılması

Krizden Etkilenme Düzeyleri	2001 KRİZİ		2008 KRİZİ	
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)
Hiç	11	%12,50	13	%14,94
Az	32	%37,50	59	%68,96
Orta	36	%42,05	12	%13,80
Çok	7	%7,95	2	%2,30
TOPLAM	86	%100	86	%100
Personelin İşten Çıkarılması				
Evet	34	%39,54	13	%15,12
Hayır	52	%60,46	73	%84,88
TOPLAM	86	%100	86	%100
Diğer Sektörlere Oranla Etkilenme Düzeyi				
Hiç etkilenmemiştir	2	%2,32	2	%2,32
Diğer sektörler göre daha az etkilenmiştir	14	%16,28	63	%73,86
Diğer sektörlerle aynı oranda etkilenmiştir	27	%31,40	14	%15,90
Diğer sektörler göre daha çok etkilenmiştir	43	%50	7	%7,92
TOPLAM	86	%100	86	%100
Özkaynak Yapısındaki Bozulma Oranı				
Hiç	18	%20,45	29	%33,72
Az	34	%39,78	48	%55,82
Orta	30	%35,23	8	%9,30
Çok	4	%4,54	1	%1,16
TOPLAM	86	%100	86	%100
Mevduat Büyüklüğünde Düşüş Yaşanıp Yaşanmadığı				
Evet	32	%37,2	27	%31,4
Hayır	54	%62,8	59	%68,6
TOPLAM	86	%100	86	%100
Kredi Büyüklüğünde Düşüş Yaşanıp Yaşanmadığı				
Evet	32	%37,2	26	%30,24
Hayır	54	%62,8	60	%69,76
TOPLAM	86	%100	86	%100
Takibe Düşen Kredilerde Artış Yaşanıp Yaşanmadığı				
Evet	73	%84,88	71	%82,75
Hayır	13	%15,12	15	%17,25
TOPLAM	86	%100	86	%100
Müşterilerin Bankacılık Sektörüne Duydukları Güven Düzeyi				
Güveni sarsılmıştır	71	%82,55	9	%10,46
Güven düzeyi değişmemiştir	8	%9,30	45	%52,34
Güveni artmıştır	7	%8,15	32	%37,20
TOPLAM	86	%100	86	%100

Tablo 16’da, anket katılımcılarının cevapları doğrultusunda, bankacılık sektöründe çalışan yöneticilerin 2001 ve 2008 krizlerinin bankacılık sektörüne olan etkileri konusundaki değerlendirmelerinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 17. Mevduat Sigortası Tutarının Değerlendirilmesi

	Frekans	Yüzde (%)
23. Tasarruf Mevduatının Sigortalanan Kısmını Yeterli Buluyor Musunuz?		
Devlet garantisi hiç olmamalı	9	%10,46
100.000 TL devlet garantisini yeterli buluyorum	48	%55,82
Mevduatın tamamı garanti kapsamında olmalı	29	%33,72
TOPLAM	86	%100

Anketin 23. sorusu devletin bankalardaki tasarruf mevduatına verdiği güvence tutarının değerlendirilmesine yöneliktir. Ankete katılan banka yöneticilerinden 48 tanesi (%55,82) tasarruf mevduatının sigortalanan 100.000 TL’lik kısmını yeterli bulduklarını belirtmiştir. 29 kişi (%33,72) mevduatın tamamının garanti kapsamında olması gerektiğini düşündüklerini, 9 kişi (%10,46) ise mevduatlarda devlet garantisinin hiç olmaması gerektiğini ifade etmiştir.

2001 Krizi’nde müşterilerin panik ortamında bankalardaki mevduatlarını çekmemesi için mevduatın tamamına verilen devlet güvencesi uygulaması devam etmiş ancak, yapılan değişiklikten sonra yaşanan 2008 Krizi’nde sigorta kapsamındaki 100.000 TL’lik mevduat tutarının artırılması yoluna gidilmemiştir. Mevduat miktarının tamamı sigorta kapsamında olmamasına karşın azalmaması müşterilerin sektöre duydukları güven düzeyi için de anlamlı bir bulgudur. Anket katılımcılarının da %66,28’i mevduatın sigortalanan kısmının aynı kalması hatta mevduat sigortası uygulamasına gerek olmadığı görüşündedirler. Ancak halen yaklaşık 1/3’lük katılımcı mevduatın tamamının devlet garantisi altına alınmasının gerekliliğini belirtmişlerdir.

Tablo 18. Bankacılık Sektörünün Olası Krizlerden Etkilenme Düzeyi

	Frekans	Yüzde (%)
24. Bankacılık Sektörünün Olası Krizlere Karşı Ne Derece Güçlü Olduğunu Düşünüyorsunuz?		
Krizlerden etkilenmeyeceğini düşünüyorum	15	%17,44
Krizlerden hafif etkileneceğini düşünüyorum	64	%74,42
Krizlerden şiddetli etkileneceğini düşünüyorum	7	%8,14
TOPLAM	86	%100

Anketin son sorusu olan 24. soruda katılımcılara bankacılık sektörünün olası krizlere karşı ne derece güçlü olduğunu düşündükleri sorulmuştur. 86 banka yöneticisinden 64 tanesi (%74,42) krizlerden hafif etkileneceğini düşündüklerini belirtmiştir. 15 kişi (%17,44) bankacılık sektörünün olası krizlerden etkilenmeyeceğini düşündüklerini, 7 kişi (%8,14) ise sektörün krizlerden şiddetli etkileneceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların 3/4'ünün cevapları, bankacılık sektörünün olası krizlerden hafif etkilenecek yönündedir. Bu yanıtlar doğrultusunda sektörün, banka yöneticileri nezdinde, krizlere karşı hala tam korunaklı görülmediği sonucuna varılabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye ekonomisi son 15 yılda iki büyük krizle sarsılmıştır. Ortaya çıkış sebepleri tamamen farklı olan bu krizlerin, ekonomi üzerinde yarattığı olumsuzluklar ise benzer olmuştur. 2001 Krizi, ülkemize özgü ve içsel nedenlerle ortaya çıkmış; 2008 Krizi ise, 1929 büyük buhranından sonra yaşanan en büyük global kriz olarak nitelendirilen bir kriz olmuş ve tüm dünya ekonomilerine tezahür ettiği gibi ülkemiz ekonomisinde de ağır hasarlar meydana getirmiştir.

2001 Krizi, Türkiye’de bankacılık sektörü için dönüm noktası yaratan bir etkiye sahiptir. Yıllarca süregelen yanlış markoekonomi politikaları, siyasal istikrarsızlıklar, kronikleşmiş bütçe açıkları ve yüksek enflasyon sorunu, bankacılık sektörünün sermaye yapısı ve aktifler bakımından güçsüz oluşu, risk ölçümlerinin etkin yapılamaması ve sektörün suistimallere açık olması gibi içsel nedenlerle patlak veren kriz; 2 milyona yakın işsiz, % 70'lere varan enflasyon, ekonomide %6 civarında küçülme ve 84 milyar dolar iç borç stokuna mal olmuştur. Uzun yıllar uygulanan yanlış döviz kuru politikaları ve devalüasyon döngüsü tekrar etmiş, Türk Lirası krizde yarı yarıya değer kaybetmiştir.

2001 Krizi, politik bir kaos ortamının fitili ateşlemesiyle siyasi bir kriz olarak başlamış, faiz, kur ve likidite risklerinin gerçekleşmesiyle finansal bir krize dönüşmüş, bankacılık sistemindeki suistimallerin gün ışığına çıkmasıyla bankacılık sektörünü çökme noktasına getirmiş ve reel sektöre sirayet ederek tüm ekonomiyi etkisi altına almıştır. Gelişmiş ülkelere göre ülkemizde finans piyasası daha sığ olmakla beraber, ekonomideki büyüklüğü birçok ülkeye göre fazladır. 2001 Krizi'yle beraber çökme noktasına gelen bankacılık sektörü, adeta yeniden inşa edilmiştir. Finansal aracılık faaliyetini yerine getirmek dışında hükümet politikalarının kasası olarak kullanılmakta olan ve atıl kadrolarıyla sürekli zararda olan kamu bankaları yeniden yapılandırılmıştır. Personel ve şube sayıları gerekli olan düzeye indirilmiş, alt yapısı ve yasal düzenlemeleri yenilenerek rekabet edebilir pozisyona getirilmiştir. TMSF'ye devredilen

19 banka için birleşme, devir ve sermaye desteği gibi yöntemlerle çözüm yöntemleri uygulanmıştır. Özel bankalara mali destek sağlanmış, gözetim ve denetim faaliyetleri uluslararası kuruluşların standardına getirilmiştir. Sektörün şeffaf, güvenilir ve temel fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirebilir bir hale gelmesi sağlanmıştır.

Türkiye 2008 Krizi'ne ise 2001 Krizi ile benzer bir tablo ile girmiştir. Ekonomide; yüksek işsizlik, seçimler ve referandumların yarattığı siyasi belirsizlikler, düşüşe devam eden büyüme oranı, artan dış borç stokları ve değer kaybeden ulusal para gibi olumsuz bir hava hakimdir. Mortgage Krizi olarak başgösteren küresel kriz, ülkemizde mortgage piyasasının henüz olgunlaşmamış olması nedeniyle emlak ve konut kredileri üzerinden bir etki yaratmamış ancak Amerika'da oluşan balona ait riskin tüm dünyaya dağıtılmış olması, diğer ülkelere de krizin hızla sıçramasına neden olmuştur. Ülkemizde de krizin faturası yaklaşık %5 küçülen ekonomi, %14'e çıkan işsizlik ve 277 milyar dolara ulaşan dış borç stoku olmuştur.

Türkiye 2008 Krizi'ne, 2001 Krizi'ne nazaran çok daha düşük bir enflasyon oranı ile girmiştir. 2001 Krizi'nde %70 civarı olan enflasyon 2008'de %6 civarındadır. İşsizlik ise 2001 Krizi'nde %8,5 seviyesinde iken 2008'de %14'e yükselmiştir. Türk Lirası'nın dolar karşısındaki değer kaybı 2000 yılından 2002 yılına kadar 0,6'dan 1,5'e katlanırken; 2007-2009 yılları arasındaki değer kaybı "1,3-1,5" seviyesinde olmuştur. Dış ticaret açığı yıllar içerisinde sürekli artış göstermiş, 2008 yılında 2001 yılına göre yaklaşık 7 kat artmıştır. Büyüme oranı 2001 ve 2009 yıllarında negatif değerlere düşmüştür.

Bankacılık sektörünün 2008 Krizi dönemindeki yapısı incelendiğinde, 2001 Krizi'nde yaklaşık 50 bin bankacının işsiz kaldığı ancak 2008 Krizi'nde 14 bin dolayında yeni banka personelinin istihdam edildiği görülmektedir. Kriz döneminde TL bazında, bilanço büyüklüğü artmış; mevduat ve kredi hacmi genişlemiştir. Bankaların kredi verme konusunda isteksiz ve temkinli davrandığı süreçte, reel sektör krizi nedeniyle takibe intikal eden krediler artış göstermiş, ancak takipteki kredilerin toplam rediler içindeki payı 2001'deki %23'lük rekor seviyesine nazaran 2009'da en yüksek %5,4 seviyesine ulaşmıştır. Bankaların karlılıkları düşmüş ancak 2000-2001 yıllarında zarar eden sektör 2008-2009 yıllarında kar etmeye devam etmiştir.

Küresel krizin bankacılık sektörünü 2001 Krizi'ndeki kadar etkilemediği hatta sektörün krizden güçlü sermaye ve aktif yapısı sayesinde büyümeye devam ederek çıktığı görülmektedir. Yapılan anket çalışması da 2008 Krizi'nin 2001 Krizi'ne göre daha olumlu bir havada geçtiğine işaret etmektedir. Anket katılımcılarının görüşleri; 2001 Krizi'nde bankacılık sektörünün diğer sektörlerle göre daha çok, 2008 Krizi'nde ise daha az etkilendiğini göstermektedir. 2008 Krizi'nin bankacılık sektörü için pozitif bir ortamda atlatılabilmesinin nedeni 2001 Krizi sonrası yapılan düzenlemelerdir. Anket katılımcıları, yapılan düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin hala eksiklikler taşıdığını düşünse de yeniden yapılandırma programı sayesinde 2008 Krizi'nden daha az olumsuz etkilendiğini düşünmektedirler. 2001 Krizi, müşterilerin bankacılık sistemine olan güvenini sarsmış ancak 2008 Krizi güven düzeyini değiştirmemiş hatta bazılarının göre artırmıştır. Anket katılımcılarının sektöre duydukları güven ise, olası bir krizde bankacılık sektörünün krizden hafif etkileneceği yönündedir.

Sonuç olarak 2001 Krizi sonrası yapılan düzenlemelerin, sektörü 2008 Kriz'inden korumadaki başarısı açıktır. Bankacılık sektörü uluslararası standartlarda faaliyet göstermekte ve denetlenmektedir. Sektöre duyulan güven, ekonomi için de istikrar ve güven ortamının zeminini oluşturmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar, her geçen gün sermaye yapılarını güçlendirerek büyümeye ve verimliliklerini artırmaya devam etmektedir. 2001 Krizi'nde çöken sistem, yapılan yanlışlardan ders alınarak eskisinden çok daha güçlü ve sağlam bir şekilde inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKMAN, C. (2010). *Marksist Kriz Teorileri Işığında Küresel Kriz*. İstanbul: Kalkedon Yayınları

ANDERSON, A. (2001). *Riskler ve Risk Yönetimi*. Seminer Notları. Ankara

APAK, S. ve AYTAÇ, A. (2009). *Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*. İstanbul: Avcıol Yayınları

ARICAN, E. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları*. İstanbul: Derin Yayınları

AYDIN, Ş. ve ÖRNEK, A. Ş. (2006). *Kriz ve Stres Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık

AYDIN, Ü. (2006). *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı

BOZGEYİK, A. (2008). *Krizlerden Yükselerek Çıkın*. İstanbul: Bamm Yayınları

ÇAĞLAR, Ü. (2003). *Döviz Kurları Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar*. İstanbul: Alfa Yayınları

ÇİĞDEM, G. (2014). *Küresel Ekonomik Kriz ve Etkileri ve Medya*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

EĞİLMEZ, M. (2008). *Küresel Finans Krizi*. İstanbul: Remzi Kitabevi

FERGUSAN, N. (2009). *The Ascent of Money*. USA: Penguin Books

- GOLDSTEIN, M.T. (1999). *Bankacılık Krizleri: Kökenleri ve Politika Seçenekleri*. çev. Ali İhsan Karacan. İstanbul: Dünya Yayınları
- KARLUK, R. (2005). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta Yayınları
- KAYA ve diğer. (2013). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık
- KAZGAN, G. (2008). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- KEPENEK, Y. ve YENTÜRK, N. (2005). *Türkiye Ekonomisi (18. Baskı)*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- ORHAN, A. (2011). *Türkiye Ekonomisinde Yakın Dönem Siyasi ve Ekonomik İzlenimler*. İzmit: Umuttepe Yayınları
- ÖZDEMİR, B.K. (2013). *Finansal Küreselleşme ve Krizler*. Ankara: Seçkin Yayınları
- ÖZEL, S. (2008). *Global Finansal Krizler*. İstanbul: Kültür Yayınları
- PARASIZ, İ. (1997) *Para Banka ve Finansal Piyasalar (6. Baskı)*. Bursa: Ezgi Yayınları
- ROSIER, B. (1991). *İktisadi Kriz Kuramları*. çev. Nurhan Yentürk. İstanbul: İletişim Yayınları
- SÜMER, H. ve PERNSTEINER, H. (2009). *Kriz Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- ŞAHİN, H. (2009). *Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu*. Bursa: Ezgi Kitabevi
- TEKELİ, İ. ve İLKİN, S. (2009). *Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat
- TOKGÖZ, E. (2009). *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2014) (7. Baskı)*. Ankara: İmaj Yayıncılık

YILDIRTAN, Z.D.Ç. (2006). *Finansal Krizler Erken Uyarı Sistemleri*. İstanbul: Nobel Yayınları

Sürelî Yayınlar

ALANTAR, D. (2008). “*Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*”. *Maliye Finans Yazıları*, 22(81), 75-86

ALPER, C.E. (2001). “*The Turkish Liquidity Crisis of 2000*”. *Russian and East European Finance and Trade*. 37(6) , 51-71

ATEŞ, G. (2002). “*Borç Yönetim Ofisi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Çalışma*”. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, 31

BALABAN, Ö. ve OKUTAN, E.Y. (2009). “*Banka ve Finans Kurumlarının Ekonomik Krizden Etkilenme Düzeyleri ve Kriz Döneminde Uyguladıkları Yönetimsel ve Örgütsel Politikalara İlişkin Yönetici Alguları*”. *Central Bank Review* 2009, 15-27

BASTI, E. (2006). “*Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi*” Sermaye Piyasası Kurulu, 191

BATIREL, Ö.F. (2008). “*Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi*”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 1-9

BERBEROĞLU, B. (2011). “*2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi*”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 105-130

CALVO, G.A., LEIDERMAN, L. & REINHART, C.M. (1994). “*The Capital Inflows Problem: Concepts and Issues*” *Contemporary Economic Policy*, XII(3), 54-66

CAN, E. (2004). “*Operasyonel Risk ve Yönetimi*”. Sermaye Piyasası Kurumu Yayınları, 154

ÇELEBİ, E. (2001). “*İkibinbir Yılında Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü*”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2001/4, 15-28

- DELİCE, G. (2003). “*Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*”. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran 2003, 20, 57-81
- ERGİ, M. (2001). “*Dünya’da ve Türkiye’de Krizin Anatomisi*”. Yeni Türkiye Dergisi, 7(42), 946-955
- ERTEM, B. (2009). “*Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*”. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), 377-397
- ERTUĞRUL, C., İPEK, E. ve ÇOLAK, O. (2010). “*Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri*”. Akademik Fener Dergisi, 59-72”
- EZER, F. (2010). “*1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin Türkiye’ye Etkileri*”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 20(1), 427-442
- FELDSTEIN, M. (1999). “*Self-Protection for Emerging Market Economies*”. National Bureau of Economic Research, Cambridge University, 9-13
- FERRETI, G.M.M. & RAZIN, A. (1998). “*.Current Account Reversals and Currency Crises: Empirical Regularities*”. University of Chicago Press Jan 2000, 85-323
- FISCHER, S. (1988). “*Real Balances, The Exchange Rate, and Indexation: Real Variables in Disinflation*”. Quarterly Journal of Economics 103, 27-49
- FLOOD, R.P. & GARBER, P.M. (1984). “*Collapsing Exchange-Rate Regimes: Some Linear Examples*”. Journal of International Economics, 17, 1-13
- IŞIK, N. ve DUMAN, E. (2012) “*Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Karşılaştırılması*” Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2(1), 73-100
- KESKİN, E. (1994). “*Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi 1993*”. Finans Dünyası Dergisi, 35
- KİBRİTÇİOLU, A. (2001). “*Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001*”. Yeni Türkiye Dergisi, Kriz Özel Sayısı, Eylül-Ekim 2001, 7(41), 174-182
- KOÇ, S. (2013). “*Bankaların Karşılaştıkları Riskleri Yönetmedeki Etkinliği, Türkiye Ölçeği*”. Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 2013, 165, 275-297

- KRUGMAN, P. (1979). "A Model of Balance of Payment Crises". Journal of Money, Credit and Banking, Aug 1979, 11(3), 311-325
- KRUGMAN, P. (2013). "Currency Regimes, Capital Flows and Crises". 14th Jacques Polak Annual Research Conference, Nov 2013, 1-35
- KUTLAR, A ve SARIKAYA, M. (2003). "Asimetrik Enformasyon Ve Marjinal Maliyet Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye'de Kredi Tayinlaması Ve Faiz Oranlarının Tahmini". Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1).
- MANDACI, P.E. (2003). "Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 67-84.
- OBSTFELD, M. (1996). "Models of Currency Crises with Self-Fulfilling Features". European Economic Review, 1037-1047
- OCAK, M. ve GÜÇLÜ, F.C. (2014). "Finansal Kriz, Finansal Performans ve Yönetim Kurulundaki Bağımsız Üyeler: 2008 Küresel Finansal Krizinde BİST İmalat Sektörüne Yönelik Bir Araştırma". Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Eylül 2014, 6(3), 75-96
- OKTAR, S. ve DALYANCI, L. (2010). "Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler". Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29(2), 1-22
- ÖZDEMİR, Z. (2010). "Bilanço Yapısı İtibariyle Türk Bankacılık Sistemi". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 50. Kitap, 868-899
- ÖZTÜRK, S. ve GÖVDERE, B. (2010). "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 15(1), 377-397
- PARASKEVAS, A. (2006). "Crisis Management or Crisis Response System?: A Complexity Science Approach to Organizational Crises", Management Decision, 44(7), 892 – 907

- SACHS, J. (1998). “*Alternative Approaches to Financial Crises in Emerging Markets*” In Capital Flows and Financial Crises, Edited by Kahler, M. Ithaca New York: Cornell University Press
- SAYIM, F. ve ER, S. (2009). “*Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk*”. TMSF Bilimsel Yayın Organı Çatı. Ağustos-Eylül 2009, 4(22), 7-17
- TAKIM, A. (2012). “*Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları*”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 67(2), 157-187
- TOPRAK, M. ve DEMİR, O. (2001). “*Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar*”. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2)
- TURGUT, A. (2007). “*Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler*”. TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kasım 2006-Şubat 2007, 20(45), 35-46
- TÜRKKAN, E. (2001). “*Türkiye’de 2001 Ekonomik Krizi Ve Güven Faktörü*”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, 41, 150-165
- URAL, M. (2003). “*Finansal Krizler ve Türkiye*”. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 11-28
- YAVUZ, A., ŞATAF, C. ve KIR, S.G. (2013). “*Avrupa’da Borç Krizi ve Çözüm Arayışları*”. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, XV(II), 131-154
- YAY, G.G. (2001). “*1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi*”. Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 2(42), 1234-1249
- YILMAZ, Ö., KIZILTAN, A. ve KAYA, V. (2005). “*İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri*”. Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran 2005, 24, 77-96
- YILMAZ, Z. ve UZGÖREN, E. (2013). “*Türkiye’de İllerin Temel Bankacılık Faaliyetleri Yönünden Kümeleme Analizi Yöntemiyle Sınıflandırılması*”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, EYİ 2013 Özel Sayısı, 535-554

YÜCEL, F. ve KALYONCU, H. (2010). “*Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği*”, Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 2010, 159, 53-69

Tezler

ALOĞLU, Z.T. (2005). “*Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri*”. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB, Ankara.

ARAT, K. (2003). “*Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi*”. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB, Ankara.

ERDOĞAN, B. (2006). “*Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

KINAYTÜRK, Z. (2006). “*1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Üzerindeki Etkileri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

OLCAR, A. (2013). “*Türkiye’nin Dış Borç Sorunu ve Kriz Etkileri*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZKAN, H. (2006). “*Dış Borçların Sürdürülebilirliği ve Türkiye Örneği*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

PUSTİ, M. (2013). “*Krizlerin Anatomisi ve Türkiye’de 2001-2008 Finansal-Ekonomik Krizleri Üzerine Bir İnceleme*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Raporlar

BDDK. (2001). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu*

BDDK. (2009) *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*

BDDK (2009) *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler*, 4

TBB (2000) *Bankalarımız 1999*, 218

TBB (2001) *Bankalarımız 2000*, 223

TBB (2002) *Türk Bankacılık Sistemi 2001*

TBB (2003) *Bankalarımız 2002*, 232

TBB (2004) *Bankalarımız 2003*, 237

TBB (2005) *Bankalarımız 2004*, 239

TBB (2006) *Bankalarımız 2005*, 245

TBB (2007) *Bankalarımız 2006*, 251

TBB (2008) *Bankalarımız 2007*, 255

TBB (2008). “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007”. İstanbul

TBB (2008) *5411 Sayılı Bankacılık Kanunu*, 260

TBB (2009) *Bankalarımız 2008*, 264

TBB (2012). “Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi”. İstanbul

T.C. Başbakanlık DPT (2007). “Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. Finansal Hizmetler (Mali Piyasalar, Finans Kurumları, Bankacılık, Sigortacılık)”. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

İnternet Kaynakları

Ankara Ticaret Odası, (17.04.2005) “*Krizler Tarihi Raporu*”, 2005, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276&l=1>, (Erişim Tarihi: 24.12.2014)

Basel Committee (2001). “*Operational Risk Consultative Document*”. <http://www.bis.org/publ/bcbs86.htm> (Erişim Tarihi: 24.03.2015)

CELASUN, M. (2002). “*2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme*”. <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf> (Erişim Tarihi: 18.03.2015)

GOYAL, K.A. (2010). “*Risk Management in Indian Banks: Some Emerging Issues*” <http://www.ijeronline.com/documents/volumes/vol1issue1/ijer2010010109.pdf> (Erişim Tarihi: 14.03.2015)

KRUGMAN, P. (2001). “*Crises: The Next Generation*”. March 2001, https://sapir.tau.ac.il/sites/economy.tau.ac.il/files/media_server/Economics/Sapir/conferences/Krugman.pdf (Erişim Tarihi: 17.12.2014)

MARSHALL, D. (1998). “*Understanding The Asian Crises: Systemic Risk As Coordination Failure*” http://scholar.google.com.tr/scholar_url?url=https://www.chicagofed.org/~media/publications/economic-perspectives/1998/ (Erişim Tarihi: 07.12.2014)

VARLIK, C. (2002). “*İkiz Krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar*”. http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V13_N42_43_A09.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2014)

YELDAN, E. (2009). “*Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?*”. <http://www.calismatoplum.org/sayi20/yeldan.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2015)

Resmi Yayınlar

BDDK (2012). “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”